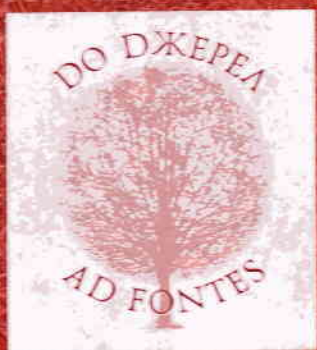

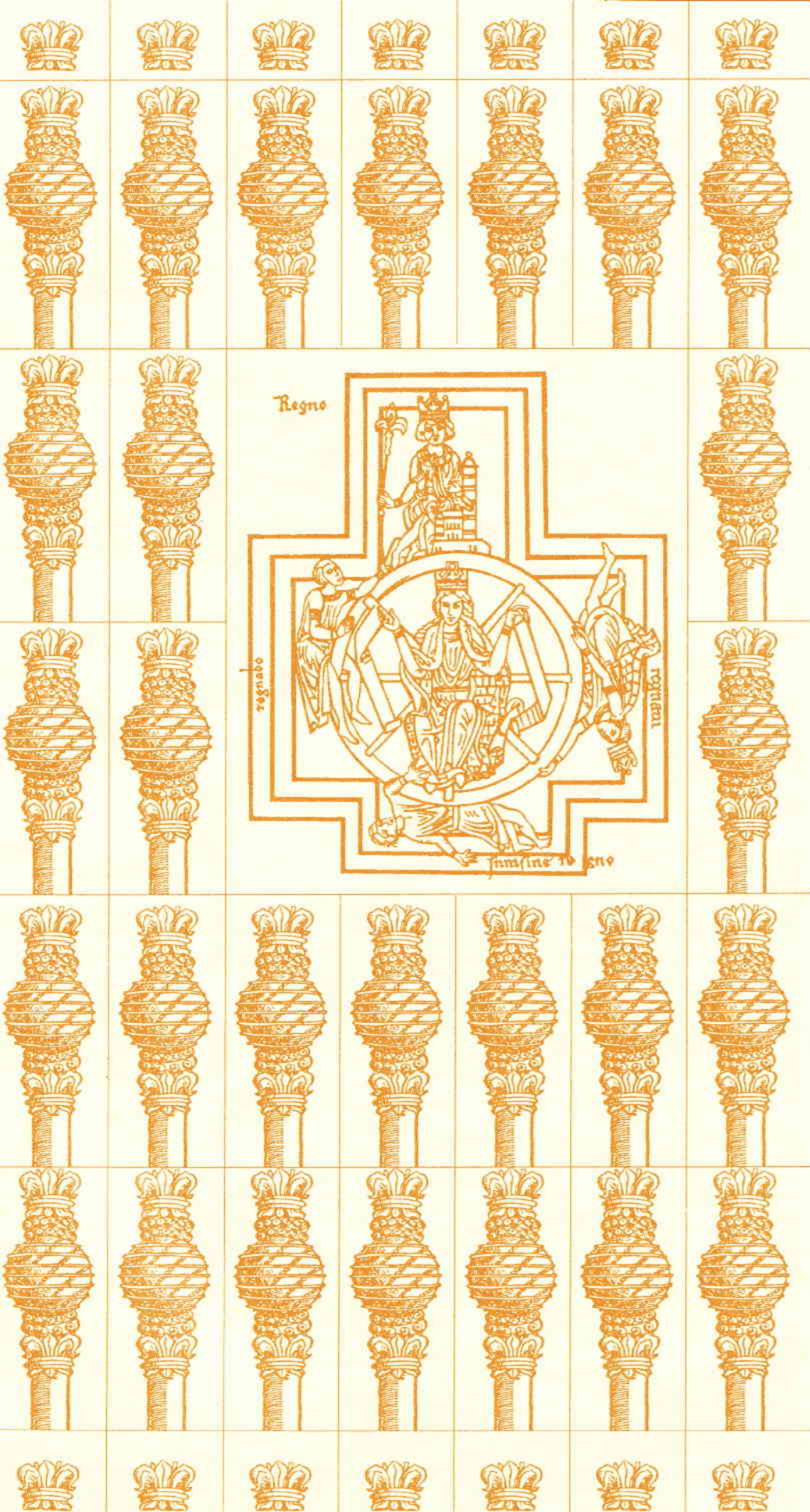
DO DJEPEA

AD FONTES

Ноезія Варантiв

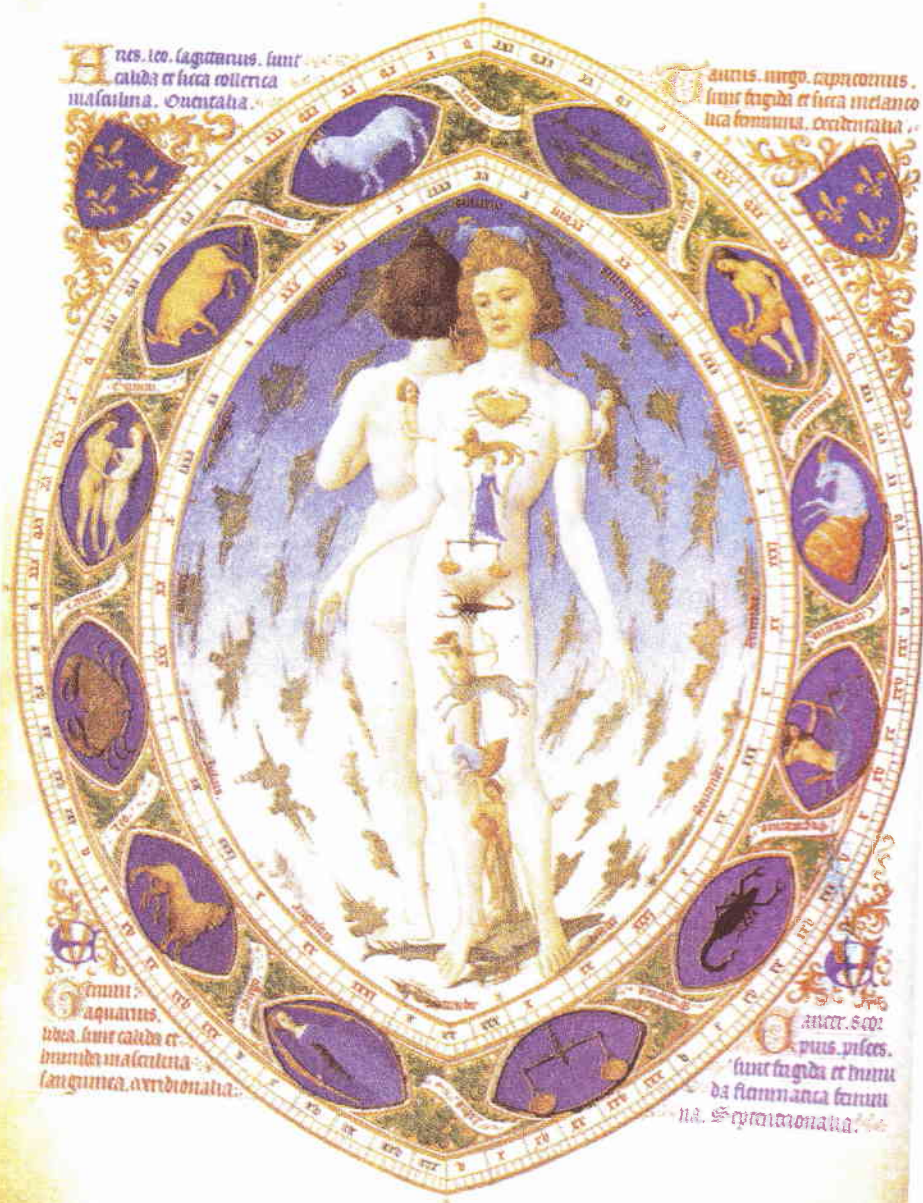

Поезія вагантів

ЛЬВІВ • ВИДАВНИЦТВО "СВІТ" • 2007

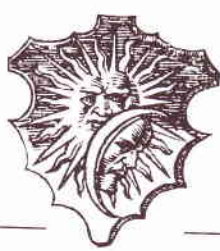
Hies. leo. sagittarius. sunt
 calidi et sicca collicta
 masculina. Orientata.

Aries. uirgo. capricornus.
 sunt frigida et sicca melanco
 lica femina. Occidentata.

Aquarius.
 sunt calido et
 humido masculina
 sanguinea. Orientata.

Cancer. scor
 pius. pisces.
 sunt frigida et humi
 da flammatica femini
 na. Septentrionalia.

DO DJEREA

AD FONTES

Поезія вагантів

ЛАТИНСЬКОЮ ТА УКРАЇНСЬКОЮ МОВАМИ

ПЕРЕКЛАД
МИРОНА БОРЕЦЬКОГО
ТА
АНДРІЯ СОДОМОРИ

9607-5
-20371-

ПРОВІРЕНО

ЛЬВІВ • ВИДАВНИЦТВО "СВІТ" • 2007

Випущено на замовлення
Державного комітету телебачення і радіомовлення України
за програмою "Українська книга"

Вибір поезії здійснив
Мирон Борецький

В оформленні використано:
мініатюри Братів Лімбург
з "Найбагатшого часослова герцога Беррійського"
(Франція, поч. XV ст.);
на форзаці — середньовічний рисунок
"Колесо долі"

Поезія вагантів. Переклад Мирона Борецького та
П 45 Андрія Содомори / Вибір поезії здійснив Мирон Борецький / Серія "Ad fontes — До джерел". — Львів: Світ, 2007. — 264 с.; іл.

ISBN 978-966-603-517-5.

В латиномовній поезії XII–XIII століть пісенна лірика вагантів — самобутнє явище, що мало вплив на розвиток європейської поезії. З піснями вагантів тісно пов'язана творчість українських мандрівних дяків, студентів-спудеїв та кліриків. Лірика вагантів зацікавить українського читача не лише як екзотична сторінка європейської поезії, але також як джерело, що жило й українську демократичну поезію.

Книга містить понад 80 творів мовою оригіналу та в українському перекладі; більшість із них публікується вперше.

Видання розраховане на шанувальників поезії, латиністів, перекладознавців.

ББК 84(0)42

- © **Мирон Борецький**, вибір,
переклад українською мовою,
передмова, примітки, 2007
- © Андрій Содомора, переклад
українською мовою, передмова,
2007
- © Видавництво "Світ", дизайн,
розробка шрифту, 2007

ISBN 978-966-603-517-5

ВІД ВИДАВНИЦТВА

До цієї збірки мовою оригіналу та в перекладі увійшли найпопулярніші, позначені поетичним хистом та самобутністю пісні вагантів: анонімних поетів, Гугона, Прімаса Орлеанського, Архіпіта Кельнського, Вальтера Шатильонського, Філіппа Гревського, Петра Блуаського та Алана Лільського.

Книга традиційно упорядкована як антологія. Понад 80 вміщених тут творів поділено на 6 розділів: “Життя та звичаї вагантів”, “Радощі життя й пиття”, “Радощі й муки кохання”, “Природа і любов”, “Життя та світ”, “Життя та клір”.

Намір видати поезію вагантів двома мовами — мовою оригіналу, латинською, та в українському перекладі — зумовлений двома причинами. По-перше, у бібліотеках України є дуже мало текстів поезії вагантів латинською мовою. По-друге, український читач майже не знайомий з цією вельми своєрідною поезією. Переважна більшість пісень вагантів публікується в українському перекладі вперше.

В середньовічних рукописах латинський текст творів вагантів відходив від класичного літературного латинського правопису: в ньому дифтонги *ae*, *oe* замінено літерою *e*, букву *h* — буквосполученням *ch*, а замість *u* писали *o*, наприклад, *iocundus*. Видавництво у відтворенні латинського тексту пісень повернулося до класичної латини I ст. до Р.Хр. — I ст. по Р.Хр.

Біблія цитується за виданням: Святе Письмо Старого та Нового Завіту. Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами. Під час Другого Ватиканського Вселенського собору. 1990.

Для перекладу використано такі видання текстів латинською мовою:

1. Carmina Burana. Mit Benutzung der Vorarbeiten W. Meyers kritisch herausgegeben von A.Hilka und O.Schuman. Die moralisch-satirischen Dichtungen, I. Band: Text. Heidelberg, 1930.

Скорочено: [С.В.], номери пісень за цим виданням даються без дужок.

2. Carmina Burana: lateinische und deutsche Lieder und Gedichte einer Handschrift des XIII. Jahrhunderts aus Benedictbeuern aus der k. Bibliothek zu München, herausgeg. von J.A.Schmeller, 2. Unveränderte Aufl. Breslau, 1883.

Скорочено: [С.В.], номери пісень за цим виданням даються в дужках.

3. Poésies inedites du moyen âge, ed. E. du Méril. Paris, 1854.

Скорочено: [Du Méril].

4. P.Dronke. Medieval latin and the rise of European love-lyric. Oxford, 1965.

Скорочено: [Dronke].

5. H.Kusch. Einführung in das lateinische Mittelalter. B.I.Dichtung. В., 1957.

Скорочено: [Kusch].

6. K.Langosch. Hymnen und Vagantenlieder: Lateinische Lyrik des Mittelalters mit deutschen Versen, 2. Aufl. Berlin, 1958 (*Передрук "Кембриджських пісень"*).

Скорочено: [С.С.].

7. Alanus de Insulis. — В книзі R.C.Trench. Sacred Latin Poetry. — London, 1874.

Скорочено: [De Lille].

8. Novati. Carmina medii aevi. Firenze, 1885.

Скорочено: [Novati].

9. R.Ganszyniec. Echa pieśni goliardowej w Polsce / Przegląd humanistyczny, 1930, V, nr 1, s. 57–58; 2, s. 161–204.

Скорочено: [Gansz.].

10. Pieśni waganów. Wydał Ryszard Ganszyniec. Nakładem Filomaty, Lwów: Uniwersytet, 1937.

Скорочено: [Gansz., 2].

НА СТЕЖЦІ ДО ВАГАНТІВ

Було це десь наприкінці зими сімдесят дев'ятого року минулого століття. Випав глибокий сніг, але у сонячному, хоч і морозному, повітрі вже бриніла весна. Можливо тому, задумавши перекласти дещо з вагантів для тодішнього “Жовтня” (нинішній “Дзвін”), я почав саме з “Весняної пісні”, і вже напевне завдяки тій спробі у пам'яті зберігся і той далекий день, і засніжена вулиця, й сам настрій. “Ось і знову пречудова / Нам весна всміхається. / В пурпуровій луг обнові, / В сонці все купається...” — снувалося контрастом до сліпучої білості. Тоді й замислився: що ж усе-таки стоїть за Горациєвим *carpe diem*?.. Певно ж, не один лише заклик рятуватись од журби вином (тема вина — данина літературній традиції): зігріта чуттям думка, образ, слово — ось що допомагає вловити час і, хай слабеньким відблизком, причаститися до світотворчого Слова. Бо чому ж тоді, приглядаючись до тих двох днів — реального зимового та уявного весняного, — віддаю перевагу тому, що постав переді мною у слові?..

Тоді ж і припустився суттєвої помилки: “Все воскресло, / П'яне, весно, / Твого лона соками”... Річ у тім, що в латинській мові весна (*ver*) — іменник середнього роду, а літо (*aestas*) — жіночого. В оригіналі — милий образ: весна, мале дитя, ссе груди зрілої жінки — літа. Але й потім, спохопившись, не міг тій помилці зарадити — лиш натякнув на образ: “Все воскресло, / Ти ж бо, весно, / Красна літа соками”. І все ж, хоч як намагаймося мислити образами першотвору, а весна для нас — “дівчина у вінку”.

Вже не пам'ятаю, з якими реаліями пов'язаний у мене переклад “Осіньої пісні”: “Вже листя в'яне, сиплеться, / Снаги не має, зелені...”. Знаю лише, що, зіставивши ті дві пори року, як їх сприймали ваганти, краще зрозумів, чому їхня лірика пісенна: тут сам вірш творить мелодію: енергійну, весняну — у першому випадку; протяжну, із спондеїчними кінцівками, — осінню. Згодом, на вступних заняттях з латини, читав студентам в оригіналі дві пісні, пропонуючи розпізнати на слух (жодного латинського слова ще не знали), де тут весна, а де осінь, — одразу вгадували. Ця ж осіння мелодія, можливо, відгукнулась у неповторній своїм звучанням Верленовій “Осіній пісні” (подаю свою версію кінцевої строфи):

.....
І йду я геть
у круговерть
листопаду —
листочком сухим
вітрам ліхим
на розраду.

Тут, по суті, відлунює поетична фраза зі “Сповіді” Архіпії-та Кельнського:

Folio sum similis, de quo ludunt venti

Для вітрів я забавка — лист гіллі тремкої.

Не згадуватимемо тут безлічі інших, “вагантських”, мотивів в осінній ліриці нових часів, скажімо, у Франка (“Жебрак одинокий назустріч недолі / Піду я сумними стежками”), у Рільке (“Осінній день”) та інших авторів.

А десь ще зо два десятиліття до тих моїх перекладацьких спроб ми, студенти-класики Львівського університету, вперше почули про вагантів з уст легендарного Юрія Мушака, що й сам, здавалось, був живим представником тієї непосидючої студентської спільноти: в його лискучих темних очах ні на мить не згасала неосяжна, несподівана у своїх переходах, гама найрізноманітніших, порушуваних поетичним словом настроїв. А ще — особливої дзвінкості голос, яким він озвучував латинський чи грецький оригінал. Запам’яталася “Похвала Горацію” (*Lauriger Horatius...*); її ми таки співали на мотив, подібний до відомої німецької коляди *O Tannenbaum*. Співаючи латиною, не задумувалися, що звучний зачин — неперекладний. І не лише через його гармонійність (тут, в ідеальному співзвуччі з приголосними, — усі, які лише є, латинські голосні), а й через зоровий образ: *Lauriger Horatius...* — це звертання, дослівно: “лавроносний Горацію”. Перед читачем, радше слухачем першотвору, одразу ж вирізьблювався увінчаний лавром профіль поета (згадаймо ближчого нам Данте). Тут перекладач мусить скласти зброю: у даний віршовий розмір цей епітет попросту не ввійде. Та навіть якби якимось дивом увійшов, то чи може лавроносний зрівнятися зі співучим та дзвінким *lauriger*? Зважмо й на те, що кінцеве *-ger* зі своїм найголоснішим серед голосних *e* — у сильній, протяжній долі пісенного мотиву.

Співали, звісно, як і нині співаємо, *Gaudeamus*. Але цю, чи не найпопулярнішу з пісень вагантів (якщо заниженим стилем, то “волоцюг”) ми пов’язували з образом іншого нашого латиніста, чия постать, як і вдача, були цілковитим контрастом до легковажних вагантів, — перекладачем Вергілієвої “Енеїди” Михайлом Біликом. Йому й належить опублікований на сторінках університетського збірника “Питання класичної філології” (1963 р.) переспів знаменитого “студентського гімну”. Чому переспів — зрозуміло із загальної тональності українмовної версії, де реалії

(вузи, еліта, доценти, аспіранти тощо) аж ніяк не середньовічні. Нераз, зачитуючи нам свою версію, наш латиніст акцентував як зразок творчих знахідок першу та третю строфи — саме ті, де травестійна барва найгустіша. Втім, такою була позиція інтерпретатора: переклад має справити на сучасного читача таке *вражіє*, як оригінал — на читача тодішнього; звідси, зрозуміло, — максимальна, в дусі “Енеїди” Котляревського, модернізація, ба, й особисті нотки: у прикінцевому “песимізму досить” виразно вчувається голос самого Михайла Йосиповича, шанувальника римського стоїцизму, а ще — обнадійливий подих шістдесятих... І все ж тій переспіваній пісні випала щаслива доля: “многая літа” усім “вузам” лунає й досі як українське відлуння середньовічної здравлиці.

Звісно, були й інші спроби відтворити цю пісню українською мовою. З уваги на її популярність у цьому виданні наводимо чи не всі відомі досі українські версії.

Пробував і я дати ближчу до першотвору інтерпретацію, що була вміщена у підручнику для студентів-медиків “Латинська мова” за редакцією А.Г.Ступінської (1966 р.). Виконана поспіхом, ця версія ніколи мене не задовольняла. Варто навести хоча б першу строфу:

Гей, повеселімося,
Поки молодії!
Мине молодість співуча,
Старість нас впов'є, мов туча
І земля покриє.

Мимоволі зазвучали ті ж, що й у М.Білика, народнопісенні нотки. А гірше те, що дисонансом до вкрай простого вислову оригіналу (*після приємної молодості, після обтяжливої старості*) зазвучали надто ускладнені поетичні образи, які ще й перевантажили віршовий рядок, позбавили його співучості. Щоправда, я одразу ж відмовився як від вузів, так і від академії. Про вузи зайве й говорити, а от щодо академії, то завважмо, що тут ідеться, власне, не про середньовічну, а про античну реалію: сучасне, тримаючись літературної традиції, ваганти подавали через призму античного світобачення. Так і в другій строфі (у переспіві М.Білика вона відсутня) мовиться не про пекло чи небо, а про світи, де правлять найвищі боги (*superi*) і — найнижчі, підземні (*inferi*). Отож, у нинішній, мабуть, останній спробі покращити власний переклад, я зупинився на метафорі “науки храм” (здаймо знамениту фреску Рафаеля “Афінська школа”), якоюсь мірою, не модернізуючи, пов’язав античність із сучасністю; відмовившись від неба й пекла, звернувся знову ж до нейтрального “у небес високості, / у землі глибокості” тощо. Головне ж — переклад зробив прозорішим, догіднішим для співу.

Обізнаному з античною поезією читачеві, коли він гортатиме вагантів, напевно, спаде на думку вислів Сенеки: “Більше дзвенить, аніж важить”. І все ж несправедливо було б стосува-

ти цей вислів до співучих “аргонавтів Середньовіччя”. Звісно ж, незрівнянні це речі: глибинна, віртуозна поетика Горациєвої лірики — і грайлива співучість пісень Нової доби. Але й у них своя вага, відповідно, — й труднощі для перекладача. Лірика вагантів рясніє не лише античними мотивами, а й прямими запозиченнями, парафразами, ремінісценціями з античних авторів, біблійних текстів та піснеспівів, і все це — в колориті народної пісні. Не завжди вдається зауважити цю химерну мозаїку, тим паче — відтворити її.

Нелегко дається перекладачеві й те, що “дзвенить” — глибока й точна, здебільшого граматична рима, що іноді, як у “Сповіді” Архіпііта Кельнського, є наскрізною для двох строф (у перекладі спільною римою об’єднана лише одна строфа). У перших двох строфах, наче звуковою “візитівкою” дзвінкої латини, — справді сповнені чистого дзвону віршові кінцівки *-enti, -menti (-ementi)*, що так пісенно відлунюють у сучасних романських, передусім італійській та іспанській, мовах, скажімо, ось у цих, пов’язаних із Сорренто (*Surri-ento*) рядках відомої пісні:

Vide’o mare quant’e bello,
Spira tan tu sentimente,
Come tu a chi tiene mente...

При перекладі звукові ремінісценції затираються: інша мова — інша тональність, інші настрої.

Що ж до співучості, коли глибока рима оздоблена ще й алітерацією та асонансами, коли все стає мерехтливою звуковою мозаїкою, де вже й мелодія зайва, то тут найпісеннішою, мабуть, є мініатюра, де прославлено мальовничу долину (згадаймо й наші пісні, балади з романтичним образом долини):

Gaude, vallis insignita,
vallis rosis redimita,
vallis flos convallium,
inter valles vallis una,
quam collaudant sol et luna,
dulcis cantus avium!
Te collaudat philomena,
vallis dulcis et amoena,
maestis dans solacium!

Саме слово *vallis*, *долина*, слугує камертоном пісні, де на тлі гармонійної канви голосних (звучне й чисте *i* повторене тут 20 разів!) домінує м’яке *l* та тихе *v*, що наслідують легкий подув, легіт. Українською версією знову ж таки спробую хіба що натякнути на звукову специфіку — граціозну прозорість латиномовної пісні (як тут не всміхнутися: “мертва латина”?):

Радуйсь, лагідна долино,
між долин-перлин перлино,
Де так рясно квіту є!

Лиш для тебе Люна з Фебом
так висвічують із неба,
пташка так виспіває!
Лиш для тебе соловія
милий спів, долино-мріє,
чар твій тугу злічує!..

Спадає на думку народнопісенна, із внутрішньою римою, мелодика віршів, що так часто відлунює, зокрема, у Тараса Шевченка:

Рано-вранці новобранці
Виходили за село,
А за ними, молодими,
І дівча одне пішло.

Одне слово, лірика вагантів, якщо зазирнемо в лабораторію інтерпретатора, вкотре підтверджує вислів стародавніх: “Праця перекладача — важка”. Добре, коли тієї важкості, особливо тут, у легковійній ліриці вагантів, читач не відчує. Йому й судити, якою мірою вдалося перекладачам цієї пісенної добірки зберегти й відтворити її співучу стихію.

Андрій Содомора

Domunica .i. quadiage

Ifluoravit me **time.**
 et ego exaudiam eū
 et capiam eum et glo

ificabo eum longitudie
 ditum adimplebo eum.

Qui habitat in ad **ps**
 iutorio altissimi in pro

ХУДОЖНІЙ СВІТ ПОЕЗІЇ ВАГАНТІВ

На теренах України вагантські пісні лунали ще в XIII–XVI століттях, коли серед студентів різних європейських університетів були й русичі-русини. Буваючи дома, на вакаціях, вони співали латиною або й сумішшю латинської та давньоукраїнської ті пісні, яких навчилися чи то у Болоньї, чи в Салерно, чи у Саламанці або в Кембриджі. Та й самі, ймовірно, складали подібні тексти, маючи за взірць привезені з Західної Європи. Можливо, робили спроби перекладати латиною українські пісні.

Перші переклади латиномовних пісень вагантів з'явилися в Україні лише в XX столітті, оскільки ця поезія впродовж віків була забута і в Європі, і в Україні. Лірику вагантів перекладав Микола Зеров, про що свідчать два його листи до Олександра Білецького, написані восени 1932 року (Зеров М. Українське письменство. — К.: Основи, 2003. С. 1088–1091). В першому з них мова про переклад пісень зі збірки *Carmina Burana*, в другому — М.Зеров ставить філологові-класику низку запитань про переклад сумнівних і важких для розуміння місць із пісні видатного вагантського поета Архіпіїта Кельнського. Дуже шкода, що цим перекладам не судилось зберегтися — їх, як і самого поета, поглинуло нутро пекельної енкаведистської машини. Лише 1979 року у 10 числі львівського часопису “Жовтень” вперше вийшли друком поезії вагантів українською мовою (перекладач — Андрій Содомора). Майже два десятиліття по тому, у 2 числі часопису “Тема” за 1998 рік, світ побачили й мої переклади вагантів.

Довго замовчувалась і праця Івана Франка “Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії”, видана в першому варіанті під назвою “Середні віки і їх поет” ще 1907 року у “Літературно-науковому віснику” і окремою книгою у 1913 році у Львові. У ній він, врахувавши дослідження віденського письменника Карла Федерна про Данте (Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах. — К.: Наукова думка. Т. 12. С. 8.), спробував дати об'єктивний, як на той час, опис особливостей процесу історичного й культурного розвитку Середньовіччя.

Не поминаючи негативного, Іван Франко виокремив й притаманні середньовічній культурі позитивні риси, пояснюючи їх благодіючим впливом на суспільство християнської церкви: “Щодо християнства, то ми також не думаємо нехтувати його

великого і добродійного впливу на моральне відродження людей. Воно, без сумніву, дало старинному світові, що або задихався в безтямній розкоші, або потопав у чорній зневірі і розпуці, вищу мету життя, вказало йому новий світ ідей і вірувань, давало його душі зовсім іншу силу й іншу волю, ніж могли йому дати наскрізь матеріалістичні філософи епікурейської та цинічної школи і навіть ніж давали метафізичні спекуляції неоплатоніків. Супроти всіх тих філософів, опертих на розумі, підшитих скептицизмом, критикою та матеріалізмом, християнство давало щось зовсім нове, нечуваний підйом чуття, непоборну дисципліну догми, принади раю і страховища пекла. Перекладаючи мету людського життя з цього світу в загробний, воно навчало чоловіка панувати над собою, іти простолінійно, не оглядаючись ні на що, концентрувати всі свої змагання до одної точки. Серед того розніженого, змудженого дармоїдством, зогидженого пануванням або пригнобленого вічним страхом і непевністю і в тім страху забобонного, хиткого та безрадного людства християнство творило сильну фалангу готових на всілякі жертви і на всякі терпіння, відданих одній високій цілі, доктринерів і ентузіастів, але при тім солідарних супроти іншовірців і характерних. Се були великі семена відродження людства, і историк не може їх відмовити первісному християнству" (Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах. Т. 12. С. 12–13).

Хранительською і освітньою була церква: з допомогою церковних освітніх закладів формувалась ідеологія, яка, в свою чергу, сприяла виробленню світогляду. До цього процесу церква залучала найталановитіших людей того часу, які посвятили себе служінню християнству і вихованню населення Європи у релігійному дусі.

Багата іменами і творами духовна література намагалася досягнути сутність людини, дослідити боротьбу тілесного (матеріального) і морального (духовного), показати складність і суперечливість внутрішнього життя людини, її залежність від Бога, Божого промислу, віднайти шлях до порятунку, до святості. Тому цілком правомірно говорити про середньовічний гуманізм літератури, її орієнтацію на духовне життя, на почуття, запита та інтереси людини.

Переважає більшість пам'яток середньовічної літератури написана латинською мовою і носить релігійний, духовний характер. Релігійним пафосом пройнята і світська латиномовна література доби Каролінгського (VIII–IX ст. у Франції) та Оттонівського (X ст. у Німеччині) відродження.

Неповторно самобутньою і новаторською за своїм змістом є в латиномовній світській літературі поезія вагантів — вона чи не найраніше звернулася до теми кохання і життєвих насолод та радощів, давши середньовічній Європі взірці любовної лірики. "Поява вагантства — найважливіший етап в соціальній історії європейської культури. (...) [Вагантська література] була остан-

ньою і найяскравішою стадією розвитку гуманізму XII століття” (Памятники средневековой латинской литературы X–XIII вев. — М., 1972. С. 281).

Ваганти як соціальний прошарок суспільства вперше з’явилися в другій половині XII століття, в час розквіту в Європі церковно-єпископальних (соборних) шкіл та університетської освіти. Їх назва походить від латинського дієслова *vagare*, що означає “мандрувати”, отже, ваганти — це мандрівні поети-співці. Друга їх назва — “голіарди”. В Середньовіччі її виводили від імені біблійного велетня Голіафа або, за іншою версією, від імені розпусного гуляки і віршописця Голіафа, про якого історик Гіральд Камбрійський близько 1220 року писав, що цей Голіаф уславився гульбою й ненажерливістю, володів даром віршування і “виблював” численні багатохульні вірші проти папи і римської курії, дуже безсоромні й безумні. Була спроба вивести термін “голіарди” від простонародного слова *gula* (в перекладі з латини — гортанка) шляхом додавання до нього суфікса *-hard*, що надавав слову значення “горлаучий” або “прожерливий”. Підтвердженням цього може бути і старофранцузьке слово *goliardus*, що означало “прожерливий”.

Свідчення Гіральда Камбрійського з 1220 року можна вважати найдавнішим. Близькою до нього у часі є згадка про вагантів у каноні Нормандського синоду з 1231 року, в якому вагантів теж названо голіардами (*maxime qui dicuntur de familia Goliae*). Крім того, вагантів згадує Бременський статут Гіслеберта з 1292 року: *scholares vagi, qui goliardi vel histriones alio nomine appellantur* — мандрівні студенти, яких ще інакше називають голіардами чи лицедіями (*R.Ganszyniec. Echa pieśni goliardowej w Polsce / Przegląd humanistyczny, 1930, V, nr 1. С. 57*).

Розквіт поезії вагантів пов’язаний з бурхливим розвитком освіти в XII–XIII століттях. Навчання в університетах, церковно-єпископальних і міських школах велось латинською мовою, тому школярі й студенти могли навчатися будь-де, і в пошуках учителів і знань мандрували від міста до міста. Освіта в церковно-єпископальних школах базувалась на вивченні “семи благородних мистецтв: *тpівій* (“три шляхи”) — граматики, риторики, діалектики і *квaдрівій* (“чотири шляхи”) — арифметики, геометрії, астрономії, музики. Після цього молодь, що готувалась до духовних звань, вивчала богослов’я, філософію, церковне право й інші науки.

У XII столітті виникли перші світські університети. Найдавніші з них — Салернський, що готував лікарів, Паризький, що уславився гуманітарними науками, та Болонський, де готували висококваліфікованих правників. Знаменитими були університети в Кембриджі, Тулузі, Саламанці, Орлеані, Толедо. Університет зазвичай складався з 4 факультетів: семи благородних мистецтв, богословського, медичного і юридичного. Втім, кожен університет славився якимось одним факультетом. З цього приводу монах Гелінанд дотепно висловився так: “Школярі навчаються

благородних мистецтв — в Парижі, стародавніх класиків — в Орлеані, судових кодексів — в Болоньї, медичних припарок — в Салерно, демонології — в Толедо, а добрих звичаїв ніде” (Гаспаров М.Л. Поэзия вагантов / Поэзия вагантов. — М.: Наука, 1975. С. 450–451).

Навчання в університеті тривало десять років. За цей час студент мав опанувати визначене коло знань і наук, витримати важкий випускний екзамен — диспут з двадцятьма професорами (магістрами): кожен мав у своєму розпорядженні півгодини. І лише за умови, якщо всі визнають випускника університету гідним звання доктора, йому вручали відповідний диплом. Щоб витримати це випробування, студент мусив старанно вчитися, шукати талановитих учителів у різних університетах та програмні навчальні курси, які не в кожному університеті викладали.

Основну масу вагантського соціуму складали студенти, що мандрували від університету до університету в пошуках знань і на канікули додому. Згодом, через надлишок учених кадрів, до них долучалися дипломовані випускники університетів, клірики, що мандрували Європою в пошуках вільного місця праці, покровителів і бенефіцій. Крім того, до вагантів приєднувалися бродячі ченці, що подорожували від монастиря до монастиря, збираючи пожертви, учні ремісничих шкіл і навіть шахраї, які прикидалися ченцями, щоб безкарно жебрати і обдурювати довірливих людей.

Ваганти, гуртуючись, полюбляли бешкетувати на різних святах, тинятися поночі, танцюючи та співаючи, вулицями міст, галасувати в шинках, випрошувати дарунки в єпископів, абатів, багатих дворян і міщан, віддячуючи їм за це своїми одами. Таким своєрідним способом життя ваганти нерідко дискредитували духовне звання і викликали стурбованість церкви. Церковні собори видавали осудливі постанови проти кліриків, що вели непристойне життя, грали в азартні ігри, пиячили тощо.

Для легковажних юнаків найголовнішими були життєві втіхи й радощі, жадана воля, якої в умовах середньовічного аскетизму їм так бракувало у зарегламентованих суворими статутами університетах. Часто, прагнучи тієї солодкої свободи, ваганти поринали у буйний шал корчемних пиятик, які доводили їх до жебрацтва, а потім змушені були шукати допомоги у багатих покровителів. Але ця корчемна стихія для декого була не лише втіхою, а й джерелом натхнення. Про це, зокрема, говорить Архіпіїта Кельнський у своїй “Сповіді”:

Щось в душі аж світиться від п’яної чари,
серце, спивши нектару, лине понад хмари...

Під впливом юнацького максималізму ваганти проявляли вільнодумство, конфліктували з традиційним аскетичним світоглядом і проголошували своє право на життєві радощі й насолоди: кохання, винопиття, азартні ігри та порушення посту.

Шукаючи роботу, вони не завжди її знаходили, одночасно бачили, що в суспільстві не бракує гріховності, процвітає хабарництво, протекціонізм, свавілля. Часто ці вади ставали “героями” їхніх пісень.

Набуваючи ґрунтовних знань з різних наук, ваганти чудово володіли латинською мовою і віршуванням. В університетах і школах їх не лише вчили, а й примушували складати вірші, а знання мелодій церковних і народних пісень дозволяло їм творити пісні, пристосовуючи свої вірші до популярних мелодій. Досконало володіючи законами віршування і поетичними фігурами та тропами, талановиті співці любили похизуватися своєю ерудицією, вченістю, дотепністю і складали справжні перлини індивідуальної лірики. Хоча ваганти й ставилися до наук з повагою, пишалися своїми знаннями та майбутньою професією, вони з тріумфальною радістю зустрічали “день свободи” — перший день канікул:

Нумо веселімося,
днем свободи тішмося...

Школярі бадьорії
славлять дні святковії —
зошити всі в сторону,
спадщину Назонову
кидають шаленії
й книги різні вченії...

Канікулярна пісня

Звісно, не всі ваганти вирізнялись особливим поетичним хистом чи були вродженими поетами: талановиті охоче складали прекрасні пісні, інші змагалися з ними, щоб довести, що й вони не гірші, треті ж задовольнялися примітивним наслідуванням обдарованих поетів, переробляли їхні найпопулярніші пісні та створювали свої варіанти.

Обмежене коло тем (втіхи, вино, кохання, природа, скарги на долю й життя, сатира на клір тощо) змушувало наслідувачів звертатися до тих самих жанрів, сюжетів, мотивів, думок та образів. Так виникали зовсім не поодинокі, а іноді й доволі численні — до десяти і більше — варіації однієї й тієї ж пісні. Деякі з варіантів, передусім, пісень про весну, природу, втіхи життя, скарги на долю тощо могли суттєво відрізнитися, що було виявом своєрідного творчого змагання поетів. Інколи ваганти обмежувались дрібними, несуттєвими переробками: заміняли строфи, доповнювали їх або, навпаки, скорочували, переказували пісні власними словами — тоді про якусь самобутність годі й говорити. Прикладом такої переробки може слугувати “Похвала вину”: вона коротша на три строфи від пісні-першотвору “Славень вину”; в ній, іноді майстерно й дотепно, змінені вірші та строфи. Численні середньовічні рукописи — і суто вагантські як *Carmina Burana*, і антології різноманітних віршів — переповнені такими варіантами та варіаціями.

Поезія вагантів базується на традиціях релігійної лірики Середньовіччя, античної, головно овідіанської та гораціанської, і народної поезії Франції, Провансу, Німеччини, Італії. Саме з цих джерел вони черпали мелодії та ритми, багатства поетичних засобів мови, образи, мотиви і теми. Ваганти охоче зверталися до Біблії, церковної літератури, античних поетів, інкрустуючи свої пісні дослівними чи дещо зміненими цитатами. Сповнені численних ремінісценцій, парафраз, дослівних запозичень з різних джерел, пісні вагантів іноді є доволі складними для розуміння. Поезія вагантів, хоча тісно пов'язана з різноманітними літературними традиціями, разом з тим дивує своєю емоційністю, близькістю до життя, оригінальністю світобачення і світорозуміння. Цим вона завдячує освіченості та широкій ерудиції, а також розкнутості думки, а іноді й вільнодумству її творців.

В часи розквіту ваганства студенти і клірики не лише усвідомлюють себе як сформований прошарок суспільства з власними законами, мораллю, звичаями, способом життя, а й неодмінно як частину освіченого духовенства, яке зверхньо дивиться на селян, міщан, феодалів та рицарів. Орієнтуючись на рицарські ордени, ваганти проголошують створення віртуального вагантського ордену, куди приймають геть усіх — ченців, учителів, кліриків, школярів, студентів, багатих і вбогих, веселих і щедрих вихідців з різних кутків Європи:

В орден ми приймаємо чесних і лукавих,
дужих, сили сповнених, немічних, кульгавих,
виснажених старістю, молодих і жвавих,
до Венери жадібних і до неї млявих...

Орден вагантів

Орден вагантів — наче велика родина; його закон та статут велить насолоджуватись життям, їсти скоромні страви, а не пісну їжу, пити вина, вволю спати, грати в азартні ігри, піснями гудити нечесних і славити чесних, відділяючи, як велить Євангеліє, “від цапів овець”. Скупим, захланним, лицемірам і святенникам нема місця серед вільних вагантів.

Пісні вагантів, як це не дивно, майже не торкаються шкільного побуту. Ваганти лише інколи журяться, що занепадає вченість, знижується рівень освіченості, школярі не хочуть вчитися, цураються мудрості. То ж не дивно,

що вчителі теперішні —
пташата неоперені.

Сліпих ведуть сліпенькі,
осли на лірі бренькають,
бики в палаци пхаються,
хлопи на герць збираються...

Занепад освіченості

Серед вагантської поезії є дві унікальні пісні: “Похвала Горацію”, в якій анонімний співець-вагант, використовуючи ре-

мінісценції з Горация, Овідія, інших поетів, розмірковує про долю і славу поета, та жартівливе “Посвячення в студенти”, де описується обряд “ініціації”.

Ваганти не говорять про своє життя-буття, а в загальних — про долю, її зрадливість і мінливість (“Колесо долі”, “Пісня про долю”), про гріхопадіння світу, про занепад у ньому моралі (“Шалений світ”, “Занепад світу”, “Гріхопадіння світу”). Бідність та вбоге життя (“Бідний вагант”, “Скарги ваганта”, “Розмова з плащем”) змушують жебрати та принижуватись перед багатими, чого ваганти дуже не люблять — Архіпіта Кельнський з обуренням говорить, що жебрацтво принижує його гідність. Типову скаргу знаходимо в автора пісні “Скарги ваганта”, якому соромно жебрати, але й красти не личить:

Найбідніший я поет
із усіх піітів,
маю тільки те хіба,
у що я одітий:
тому часто плачу я,
коли ви безжурні,
то ж мене не шийте ви,
бідного, — у дурні.

Йти на жебри соромно,
жебрати не стану,
скарбу повно в злодів
завдяки обману.
Що ж, як я не навчений
обробляти поля,
мене старця й злодія
не привабить доля.

Скарги на бідність в піснях вагантів не є відображенням їх реального матеріального стану, а радше — даниною літературній умовності і традиції: не бідними ж були канцлер собору Паризької Богоматері Філіпп Гревський, Петро Блуаський — радник короля Генріха II Плантагенета, багач Гвідон Базошський, який супроводжував Філіппа Августа в третьому хрестовому поході, канонік в місті Ам’ені Вальтер Шатильонський, що просив у папи парохію, чи Архіпіта Кельнський, який випрошував собі подаяння та милості мало не в кожній пісні.

Кохання — провідна тема пісень вагантів. Не платонічне кохання рицарських поетів до заміжньої шляхетної дами, а чуттєва любов. Їй присвячена переважна більшість вагантських пісень. Об’єкт кохання ваганта — молода дівчина, найчастіше пастушка. Сюжет любовних віршів здебільшого розгортається на лоні природи; такі описи особливо мелодійні. Залежно від пори року описується і пейзаж, але у вагантів переважають весняні пісні, які перейшли до їхньої поезії з народних веснянок. Любов змальовується як всемогутня сила, що мучить ваганта, призводить до численних страждань і змушує до протиборства з дівчиною, яке закінчується успіхом або поразкою.

Любов-страждання особливо яскраво змальована в пісні “Любовні муки”, вона майстерно увиразнюється антитезою: всі веселяться — поет страждає:

Повне болю й мук кохання,
бо приносить лиш страждання.
Марні всі мої благання:
“Дай у муках осолоду!”
Мою душу рвуть зітхання,
я без любки жить не годен.

Скільки ріні берег мас,
скільки бір листків скидає,
скільки в небі птиць літає,
стільки мук терплю, о Боже,
моє тіло засихає,
бо без любки жить не може!

Опис дівочої краси в поезії вагантів завжди розлогий. Оскільки дівчина — переважно пастушка, то адресовані їй любовні пісні можна вважати початком жанру пасторалі. Зовнішню красу дівчини поет описує так, як веліла овідіанська традиція: волосся, голова, очі, щоки, уста і т.д. Дівчину ваганти порівнюють з слявом, зіркою, сонцем, вогнем, перлиною, магнітом, квіткою тощо. Розпусти вони не визнають, а якщо знайде мова про публічний дім, то називають його алегорично “храмом Венери”.

Любов, якою б життєвою вона не здавалась у піснях вагантів, не має нічого спільного з реальністю — це літературна умовність, що базується на згаданій античній традиції. Однак не виключено, що вагант міг відтворювати в любовній пісні і свої мрії і те, що він хотів би пережити у реальному житті.

Любовну пісню вагантів супроводжує тема плотських втіх, що здебільшого асоціюються з багатою їжею; “Пісня Епікура” — своєрідна похвала наїдкам, вину і винопиттю. В поезії вагантів є пісні на славу Вакхові, корчемні й застольні пісні, диспути води з вином і численні славні вину та пиву. До них приєднуються й пісні про азартні ігри (кості, шахи). Архіпііта Кельнський у знаменитій “Сповіді” визнає три свої гріхи — служіння Венері, гру в кості та любов до корчми:

У корчмі ж я вмерти рад, не на пишнім ложі,
лиш би келих побіч був, звісно, не порожній.
Радше тоді й янголи заспівають, може:
“Згляньсь на пияка того, змилюстися, Боже!”

Серед пісень, присвячених Вакхові і пиятиці, унікальне місце посідають епатажні пародії на сакральні тексти, які ваганти досконало знали. Явне богохульство пояснюється не атеїзмом чи бажанням спалювати культовий текст, а прагненням продемонструвати власну вченість, ерудицію і дотепність, винахідливість в пародіюванні, максималізмом і бажанням викликати сміх — нестримний, дерзновенний.

Про справжні почуття і світоглядну релігійність вагантів свідчать численні релігійні пісні: “Благочестива пісня” та гімн святому Стефанові-первомученику, пісня, що закликає до хрестового походу, релігійні драми про Різдво, “Дійство про Господні страсті”. Благочестиві релігійні мотиви несподівано виникають в різних піснях вагантів (“Бідний вагант”, “Шалений світ”, “Занепад освіченості”, Пісня проти симонії” та ін.).

Ще одна вагома тема пісень вагантів — сатирична, яка в своїй основі має ветхозавітні викривальні інвективи пророків. Сатиричні пісні вагантів спрямовані проти вищого духівництва, папи римського, кардиналів, єпископів, папської курії (канцелярії). Ваганти обурюються пануючою тут симонією (продаж за хабарі церковних посад) і непотизмом, тобто кумівським протекціонізмом (роздавання церковних посад родичам і друзям). Сатира особливо гостра в піснях Вальтера Шатильонського “Для Сіона я не змовкну...” і “Проти пороків Риму”, а також у “Пісні проти симонії” анонімного автора. Ваганти викривають не окремих осіб (конкретних імен марно було б у них шукати), а звичаї та мораль, що панували в тодішній церкві, нічого, однак, не говорячи про низи духівництва, до яких самі належали. Ставлення вагантів до ченців недоброзичливе, вони неприхильні до аскетизму та безшлюбності; водночас засуджують побутові гріхи ченців: розпусту, обжерство, п’янство. Отож, сатира вагантів лише антиклерикальна, а не антирелігійна.

Перебуваючи на утриманні багатих і знатних покровителів, ваганти не цураються політичних тем і щедро вихваляють своїх меценатів. Найхарактернішими віршами, що можуть слугувати прикладами такої поезії, є “Ода на честь цезаря Фрідріха” і “Послання до Регінальда, архієпископа Кельнського” Архіпіїти Кельнського та “Похвала місту Амбіаніс” Гугона, Прімааса Орлеанського.

І сатиричні антиклерикальні, і похвальні пісні вагантів багато в чому зумовлені не соціальною дійсністю, а їхнім особистим життям: отримавши ґрунтовну освіту, переважна більшість вагантів через бідність не мала майбутнього, не могла знайти собі належне заняття і те місце в суспільстві, на яке заслуговувала. Багаті ж, родичі власть імущих та впливових людей, купували собі або безпідставно отримували благословенне “місце під сонцем”. Саме цим можна пояснити вагантські настрої — протест скривдженої освіченої людини, якій суспільство відмовило у благах; протест, яким ця людина ділиться з однодумцями, здатними її підтримати. Тому протест вагантів проти пануючого в духовному середовищі зла не мав соціального характеру, а отже, не був для церкви такою небезпекою, як різноманітні еретичні вчення й рухи. З плином часу, коли перенасичення кадрами в Європі втрачає актуальність, протести поступово пригасають, і кількість вагантських пісень зменшується — ваганти відрікаються від своїх же творів, від наслідування Овідія і звертаються до Фоми Аквінського та релігійного благочестя.

На зміну поезії вагантів прийшли могутні конкуренти — поезія провансальських трубадурів, французьких труверів, німецьких міннезінгерів. Ваганти збагатили лірику Нової Європи технікою віршування, стилем, поетикою, любовними почуттями. Своєю чергою й вони вчилися у трубадурів, труверів і міннезінгерів, але, не витримавши конкуренції, зішли зі сцени, щоб уже наприкінці XIV століття піти у забуття аж до доби романтизму.

Лірика вагантів переважно анонімна: кожен поет був невід'ємною часткою вагантського соціуму, від чийого імені висловлював свої думки, чиї інтереси захищав, не намагаючись зберегти свою особистісність. Та все ж історія донесла до нас якщо не імена, то прізвиська найталановитіших із них.

Найстаршим із вагантських поетів був **Гугон, Прімас Орлеанський** (бл. 1093–1160). Його пам'ятає ще Боккаччо, згадуючи в “Декамероні” (I день, друга новела) мандрівного співця Прімассо. А сучасний поетові хроніст Рішар із Пуатьє, описуючи 1142 рік, називає і його ім'я Гугон, і прізвисько Прімас та подає його опис: маленький, негарний, навіть потворний, але дуже освічений і дотепний, меткий складач пісень, він викликав сміх своїми віршами, наприклад, про подертий плащ, який йому подарував якийсь прелат. Про Гугона навіть складали легенди: він, начебто, змагався у віршуванні з прабатьком голіардів Голіафом, а в церковному хорі співав напівголосно, мотивуючи тим, що він має лише пів парохії, тому не може співати на повний голос.

Лірика Гугона, Прімаса Орлеанського самобутня, в ній частково відобразилася історія його життя: любов до легковажної жінки, мандри, перебування в Парижі, Орлеані, Ам'єні та інших містах, де він то убожив, то збагачувався, знаходив і ворогів, і впливових покровителів. У своїх віршах він згадує і власну гірку старість, а з нею — й сіре животіння в шпиталі для вбогих. Йому належать, окрім знаменитої пісні про подертий плащ, що мала багато наслідувань, пісня “Осуд п'янкхих трунків”, “Похвала місту Амбіаніс”, дві “Розмови з єпископом”, “Орфей в загробному світі”, “Життя блудниці” та ін.

Другий за талантом вагант — це поет поетів **Архіпіта Кельнський** (середина XII ст.), який теж був змушений жити коштом багатих покровителів. Він прославився своєю знаменитою “Сповіддю”, що стала вагантським кредо і викликала багато наслідувань і переробок. Він також був змушений випрошувати у багатих меценатів життєві блага, але робив це гордо, бо вважав, що так йому належить — жити коштом багатів.

Його вірші вирізняються легкістю, простотою мови, майстерно вписаними в текст біблійними й античними ремінісценціями. Про себе Архіпіта говорить як про рицаря за походженням, який став кліриком з любові до наук і мистецтв. Його покровителем був архіканцлер Регінальд, архієпископ Кельнський, перший радник і помічник імператора Фрідріха I Барбаросси. З ним Архіпіта подорожує Європою, завдяки його ма-

теріальній допомозі лікується в Салерно від сухот. Регінальд просив Архіпіта Кельнського написати епічну поему на честь Фрідріха Барбаросси, але той дуже вишукано і дипломатично відмовився від непосильного завдання, та все ж написав “Оду на честь цезаря Фрідріха”.

Рівно ж талановитим був **Вальтер Шатильонський** (бл. 1135–1200). Надзвичайно освічений (вчився в Парижі, Реймсі, Болоньї), поет служив у канцелярії короля Англії і половини Франції Генріха II Плантагенета, потім викладав у Шатильоні, де написав велику, в 10 книгах, вчену поему “Александреїда” чи не найрозлогіший твір європейського гуманізму XII століття. В нагороду за цю поему архієпископ Реймса, якому він посвятив “Александреїду”, зробив його каноніком в місті Ам’єні, де Вальтер і прожив останні двадцять років життя. Був, отже, вагантом не за способом життя, а за духом, бо ані не мандрував, ані бідним не був і не мав потреби випрошувати винагороди.

Вальтер Шатильонський писав переважно сатиричні пісні — обурюювся падінням рівня освіти, зневажливим ставленням до освічених людей, зіпсутістю світу (“Як болящий до болящих...”, “Пісня про кінець світу”), гнівно скаржився, що гроші запанували над усіма у світі: до грошей захланні різні графи, знать, грошам служать і єпископи, і архієпископи, і папська курія. У Римі “Кардинали, як пірати, / можуть світ весь обібрати”, “Канцелярія подібна / на Харібду, бо жадібна / до грошей багатих”, “Кардинали без вагання / Божі продають надбання — / спадщину Христову” (“Для Сіона я не змовкну...”). Дошкульною є сатира Вальтера Шатильонського у вірші “Проти пороків Риму”, де він бичує, як і в пісні “Для Сіона я не змовкну...”, церковну верхівку за симонію і кумівство, nepotизм, хабарництво:

Рим грабує кожного,
ладен всіх обдерти.
Стала римська курія
ярмарком одвертим.
Тут права сенаторів
продають, купують,
тут дорогу всі собі
гаманцем торують.

Справу хочеш виграти? —
Мусиш нам’ятати:
римській конксторії
треба грошей дати.
Хто не дасть їй золота,
той програє справу:
в Римі лиш багатого
захищає право.

Свої сатири Вальтер Шатильонський насичує вченими образами, алегоріями, запозиченими з античної міфології, бавиться словами, любить антитези, співзвуччя, оригінальні рими, фі-

гури і тропи. В нього знаходимо Сціллу і Харібду, Юстиніана, Гіезіта, Епікура, сирен, Гелазія, Фетіду, Юпітера, Єлисея тощо.

Крім цих трьох класиків вагантської поезії, відомі ще імена **Філіппа Гревського**, автора знаменитої “Правди правд” та численних релігійних гімнів на честь Марії Магдалини і моралістично-дидактичних віршів, та **Петра Блуаського**, який був автором любовних пісень, через що в старості гірко каюся й складав лише благочестиві вірші:

Прагну вже поправитись,
не грішить, покайтесь,
щоб Господь зласкавитись
зволив наді мною —
розгрішив би,
осінив би
волею святою.

Юність і старість

Латинська мова вагантів тісно пов'язана з овідіанською і гораціанською літературними традиціями і збагачена живою розмовною мовою, якою була латина в побуті освічених, культурних людей Середньовіччя, а також німецькою і французькою мовами. Так ці пісні були зрозумілими і міщанам, бо вони, йдучи за модою, хоча й пробували вивчати латину, володіли нею дуже слабо. У створенні двомовних пісень ваганти наслідували релігійну лірику, де для простих людей важливі думки укладались, наприклад, французькою мовою, а латинська мова лише прикрашала їх у підрядних реченнях чи порівняннях, епітетах тощо.

Ритмомелодика поезії вагантів тісно поєднувала дві традиції: усну традицію церковної лірики і народну — пісенну і танцювальну. Обидві традиції вирізнялися багатством мелодій і ритмів, які ваганти майстерно використовували для відтворення різних настроїв, почуттів та відтінків змісту.

Віршування вагантів — типowo середньовічне, побудоване на метричній системі віршування античності і силабо-тонічній європейській. Із античної системи віршування ваганти охоче використовували дактилічний гекзаметр, який ділили на дві половини, що римувалися одна з одною, тобто “леонінський вірш”. Дуже поширеним у них був шестистопний хорей силабо-тонічної системи, що об'єднував чотири вірші, які мали спільну риму. Такий розмір бачимо у вірші “Орден вагантів” та багатьох інших. Це — два найуживаніші поетичні розміри вагантів, але ними не вичерпувалось їх багатство; ритміка і строфіка вагантської поезії винятково різноманітна.

Вірші вагантів римуються, і з плином часу рима у них стає дедалі звучнішою і гармонійнішою. Особливо майстерною — неповторною, багатою, різногрупною, точною, складеною — є рима у талановитих поетів. Вони особливо полюбляють дактилічні рими, асонанси і консонанси. Разом з тим у них часто зустрічаються одностопні рими, що утворюються однаковими граматичними формами дієслів, іменників, прикметників. Ваганти люб-

лять об'єднувати однією і тією ж римою цілі строфи, але використовують і суміжне, перехресне, і кільцеве римування віршів.

Поезія вагантів дійшла до нас у численних рукописних збірках-антологіях, які зберігаються в бібліотеках різних міст і носять назви міст або бібліотек: Ватиканська збірка, Базельська, Лондонська Арундельська, Цюріхська, Штутгартська, Буранська, Кембриджська. Найвідомішими є “Кембриджські пісні” та “Буранські пісні”.

“Кембриджські пісні” містять 50 віршів різного часу, голов-но з X та XI століть. Це релігійні пісні, світські придворні, похвальні, пісні-анекдоти і новели, пісні про весну і кохання. Останні, щоправда, вагантськими назвати ще не можна, оскільки вони пов'язані з народною поезією і адресовані вузькому колу овічених людей ще до появи мандрівних вагантів.

“Буранські пісні” (*Carmina Burana*) — найоб'ємніша антологія вагантської поезії, складена невідомим баварцем у XII столітті; вона включає понад 200 творів, упорядкованих у тематичні розділи: морально-сатиричні пісні, любовні, застольні й мандрівні, релігійні гімни і літургійні драми. Є у збірці не лише латиномовні, а й німецькомовні вірші, іноді латинська і німецька мови чергуються в одному творі. У Вальтера Шатильонського і Гугона, Прімаса Орлеанського трапляються вірші французькою мовою.

Варто згадати ще Лондонську Арундельську збірку XIII століття. Невелика за обсягом, вона включає в себе зі смаком дібрані високохудожні пісні, справжні перлини релігійної і вагантської лірики.

Розквіт вагантської поезії припадає на кінець XII та на XIII століття. Наприкінці XIII століття ваганти перестають складати нові пісні, але зберігають вже складені, переписують, продовжують їх співати ще впродовж XIV століття, після чого Західна Європа поступово починає їх забувати.

Але поезія вагантів знаходить своє друге життя в Східній Європі: з виникненням 1348 року Празького, а 1364 року Краківського (згодом Ягеллонського) університетів поезія вагантів стає надбанням слов'янських студентів; вони зберігають її, переробляють і наслідують, доповнюючи існуючі пісні на своїх слов'янських теренах, творячи також власні і в наступних століттях.

Так, у XV столітті в Польщі виник місцевий варіант — наслідування пісні Гугона, Прімаса Орлеанського про подертий плащ; в середовищі студентів Краківського університету виникла пісня “Посвячення в студенти” та був доповнений шостою строфою європейський “Славень вину” (*Vinum bonum et suave, bonis bonum...*). Чеською за походженням є пісня “Вибір чоловіка” (*Filia, si voles tu...*). Єдину в своєму роді “Похвалу пиву” склав, ймовірно, Анджей Кшицький (1482–1537), один із видатних польських гуманістів, десь в 1518–1525 роках, коли він служив секретарем короля Зигмунта I Старого (1467–1548) і королеви Бони. На честь їх шлюбу у 1518 році Кшицький написав епіта-

ламу — весільну пісню, одну з найталановитіших поем у літературі польського Ренесансу. В творчому доробку поета були також релігійні, сатиричні та любовні пісні в дусі вагантів.

У 1557 році вчений хорват Матвей Влачич видав у Базилей під псевдонімом Матвей Флакцій Іллірик збірку “Різні вірші вчених і благочестивих мужів про розглінений стан церкви”, де вмістив і низку вагантських сатиричних пісень. І врешті 1683 року поляк Веспазіан Коховський (1633–1700) написав свій гімн на честь бога винопиття Вакха.

Не викликає сумніву, що латиномовні пісні вагантів співали й українські юнаки: в XIII і на початку XIV століття в європейські університети їх посилав і король Данило Галицький (1228–1264), і його престолонаступники. У XIV і наступних століттях “українські ваганти” мандрували не тільки до західноєвропейських університетів, але й до Праги, Кракова та Вільна. Знала вагантів й Україна, де з плином часу відродилась занепада в часи монгольської навали освіта, де українці заснували власні школи — 1580 року старанням князя Константина Острозького відкрито Острозьку академію, а в 1586 році — школу Успенського братства у Львові; у 1615 році виникла школа Богоявленського братства у Києві, яка 1632 року перетворилася в колегію, а, злившись з Києво-Печерською школою Петра Могили, від 1700 року стала Академією. Згодом в Україні були засновані колегії: в кінці XVII століття — Чернігівська, в 1727 році — Харківська та 1738 року Переяславська, численні школи в усіх полках (губерніях) гетьманських часів та василіанські школи в Західній Україні.

На жаль, через спричинену монгольським нашествям розруху, через численні війни на теренах сучасної України не збереглося ані записів латиномовних поезій вагантів, ані жодних збірок на взірець Вроцлавського рукопису (Польща). Та, поза всякими сумнівами, вагантська традиція побутувала і в Україні, а пам’ять про неї існувала ще й тоді, коли Західна Європа вже забула про вагантів та їхні пісні.

Збереженню цієї традиції допомогли Празький і Краківський університети, вищі школи України XVII і XVIII століть, особливо Києво-Могилянська Академія, хоча тут її вихованці уже складали свої пісні українською мовою. Якщо латиномовні поезії західноєвропейських поетів включали в себе *суржикові* елементи європейських національних мов, то в свої пісні українські спудеї вплітали, хоча й зрідка, спорадично, фрази чи слова латинською мовою. Зразком може бути такий макаронічний варіант української пісні “І шумить, і гуде”:

Et sonat, et tonat,
Pluviumque coelum dat,
А хто ж мене, молодую,
Meum domum reducat?
Обізвався козак
На солодкім меду:
Гуляй, гуляй, mea saga,
Я додому проведу.

Оскільки студенти Київської Академії та колегій носили одяг подібний до одягу дяків, то їх стали називати мандрівними дяками. А мандрували дяки у пошуках праці, спудеї — у пошуках заробітку в період вакацій, щоб потім мати чим платити за навчання. На хліб заробляли собі хто як: були дяками в церквах і дяками-вчителями в школах, писарями при дворах шляхти; то випрошували милостиню по домівках, поздоровляючи господарів з Різдом чи Великоднем колядками, духовними гімнами, страсними піснями, вітальними віршами, діалогами, вертепними і страсними сценами і драмами, а в час вакацій — виставляючи в різних містах і селах сцени-діалоги, драми, трагедії, комедії, співаючи різні релігійні та світські (“свіцькі”) пісні.

На соціальну і літературну спорідненість українських мандрівних співців з європейськими вагантами вказував академік Михайло Возняк: “Своїм тривожним життям нагадують наші мандрівні студенти й дячки західноєвропейських вагантів і мандрівних кліриків, таких самих мандрівних співаків і віршарів, якими були й українські мандрівні школярі. Подібне життя давало привід і до подібної літературної творчості, тим більше, що крім подібності життя була й подібність освіти. І саме ця подібність освіти, знайомство із західними школами, їх наукою й поезією не могла лишитися без впливу на літературну творчість наших віршарів. Таким чином можна шукати в творчості наших мандрівних школярів і дячків двоякої подібності з творчістю західних вагантів: впливу однакових умов життя та впливу літературних взаємин. Одначе була й різниця між літературною творчістю західних вагантів і наших мандрівних школярів і дяків, а саме та, що західні шкільні віршарі писали свої пісні переважно латинською мовою (*Carmina Burana*), а у віршах і піснях наших віршотворців має перевагу рідна мова. Все-таки на загал виказують пісні й вірші західних і наших віршарів дивну мішанину поважних і жартівливих, побожних і протилежних їм мотивів, тому й спільно зустрінеться і в нас, і на заході улюблений мотив опису весни чи історія якої недозволеної любові, повторена за одною з багатьох новел на такі теми” (Возняк М.С. Історія української літератури: У 2-х книгах. — Львів: Світ, 1994. Кн. 2, с. 28).

Ваганти й українські співці ще й тим між собою подібні, що їх поезія переважно анонімна, оскільки всі вони відчували себе своєрідною родиною, школярською спільнотою; їх об’єднувала освіченість та школярська доля і у своїй рівності вони не потребували виокремлюватись та називати свої імена. Із поетів XVII століття вагантами за своїм способом життя та творчості можна було б назвати хіба що **Климентія Зіновіїва** та **Петра Попович-Гученського**. Останній зібрав або сам написав цілу збірку типових для мандрівних дяків поезій, в якій є також й уривок драми та інтермедія.

Традиції західноєвропейської вагантської поезії відчутні і в царині художньої форми віршів мандрівних дяків і спудеїв Украї-

ни, яким “властива витончена версифікація (в основному в межах силабічної системи віршування, але з частими проявами силабо-тонічних тенденцій) і яскрава, барокового характеру, поетика — різноманітність ритмів і строф, перехрещення ключових понять, концепти, очуднена метафорика, гра символами, акростиhi” (Крекотень В. Українська література XVII ст. / Українська література XVII ст.: Синкрет. писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика / Упоряд., примітки і вст. стаття В.Крекотня. — К.: Наук. думка, 1987, с. 19).

Зміст віршів українських мандрівних співців і віршарів теж виразно орієнтований на західну і слов'янську вагантську лірику: любовні пісні поєднуються з веснянками, описами природи, скарги на бідність супроводжуються проханнями про подаяння та дарунки. Типовими є й релігійні та сатиричні пісні, спрямовані проти церковної верхівки та ченців; пісні про життя спудеїв невід'ємні від скарг на труднощі навчання, роздуми про долю, її мінливість — від скарг на швидкоплинність життя. В низці пісень оспівуються земні блага, вино і винопиття, відкидаються аскетичні ідеали тощо.

Але при всій подібності поезія українських студентів і дяків водночас дуже самобутня. Їй майже не притаманна вченість — звернення до античних образів, мотивів, які часто бачимо у вагантів Західної Європи. Вони рідко черпають образи, мотиви та парафрази з Біблії. Зате вірші дяків тісніше пов'язані з українським фольклором, вони багаті народнопісними образами, мотивами, пестливими словами, позначені українською національною ментальністю. Прикладом може послужити не одна пісня з тих, що носять назву “пісня свіцька”, наприклад:

Дівчиночко, моя голубойко!
Клопочеш ти мою головою!
Як же ся мні да не клопотати:
Ци моя, ци не моя будеш,
Тільки мені серденько смутиш!
Дівчиночко, не горди мною,
Біднесеньким сиротою.

Якщо ваганти намагаються вразити слухачів глибокою ерудицією, то українські спудеї воліють похизуватися своєю дотепністю і гумором. Якщо любовні пісні вагантів адресовані головню дівчатам, пастушкам, то українські дяки і студенти люблять складати і дівочі любовні пісні, у яких дівчина тужить за своїм коханим. Якщо сатира вагантів майже виключно антиклерикального характеру, то дяки гостро критикують вади й суспільного ладу, систему гноблення, шляхту, багачів, що пнуться у дворянство, протиставляють становище багачів і бідних, викривають злочинних урядовців тощо. Уславлення горілки і пиття у дяків іноді буває не менш дотепним, ніж у вагантів:

Случиться всего в світі, но живуть же люде,
Но то біда, что ні водки, ні сивухи не буде!

Я без кушання жити превозмогу,
Но без водки жити і дня не могу!
К чому привик страсно і как только із утроби,
І без того, братіє, увидите мене скоро во гробі!

Плач київських монахів

Водночас у віршах спудеїв і дяків є й гострий осуд пияцтва та заклики до тверезого способу життя і до пиття не горілки, а пива — чи не вслід за польською за походженням “Похвалою пива”?

Котрий, мовят, чоловік добре випиває,
теди такому пан Бог на пиво даває.
Хочай то і так правят, же не диво,
еднак добре, гди строха горло промочило.
До людей виразніше глаголати
і в церкві на крилосі гладше заспівати.
За чим, панове, собі здорові бувайте,
а гделиколвек пиво добре, потягайте.

Якщо у вагантів ми знаходимо не так уже й багато побутових сценок і скарг на навчання, то мандрівні дяки і школярі це особливо любляють. Є чимало варіантів пісні, де розповідається, яким тяжким є навчання у дяка і як той брутально вчить нещасного школяра:

Ой, як мене мама та дала до школи,
Ой, зазнав я бідний там тяжкої неволі.
Казав мені бакаляр промовити: аз, аз —
А як же я не вимовив, він по пиці раз, раз.
Крикнув же удруге: “А ну, кажи: буки”.
Ой, ще ж бо я не вимовив, попав в його руки...

Самобутність української вагантської поезії зрозуміла, вона пояснюється великою відстанню від західних вагантів у часі і просторі, своєрідністю української школи й освіти, реаліями дійсності та ментальністю українців. Але навіть у неповторних, своєрідних віршах українських поетів вчувається або типологічна подібність, або вагантський літературний вплив чи традиція, або й одне, і друге.

Саме завдяки західноєвропейській, чеській і польській вагантським школам, українські “ваганти” змогли розширити коло ідей, поглибити філософське узагальнення національного буття, започаткувати демократичну літературу, утвердити українську мову в царині літератури, торкатися важливих політичних і соціально-історичних проблем і подій, аби врешті-решт залишити свій неповторний слід в історії національної літератури і культури.

Мирон Борецький

ЖИТТЯ
ТА ЗВИЧАЇ
ВАГАНТІВ

Gaudeamus

Gaudeamus igitur,
iuvenes dum sumus!
Post iucundam iuventutem,
post molestam senectutem,
nos habebit humus.

Ubi sunt, qui ante nos,
in mundo fuere?
Transeas ad superos,
transeas ad inferos,
hos si vis videre.

Vita nostra brevis est,
brevis finietur,
venit mors velociter,
rapit nos atrociter,
nemini parceretur.

Vivat Academia,
vivant professores!
Vivat membrum quodlibet,
vivant membra quaelibet,
semper sint in flore!

Vivant omnes virgines,
graciles, formosae!
Vivant et mulieres
tenerae, amabiles,
bonae, laboriosae!

Vivat et res publica
et qui illam regit!
Vivat nostra civitas,
Maecenatum caritas,
quae nos hic protegit!

Pereat tristitia,
pereant osiores,
pereat diabolus,
quivis antiburschius,
atque irrisores!

Гаудеамус

Погуляймо, юнаки,
поки в нас є сила.
Мине молодість щаслива,
мине старість докучлива,
вкриє нас могила.

.....
.....
.....
.....
.....

Ми не довго живемо,
швидко вік минає.
Смерть, не гаючись, прилине,
без розбору всіх поглине —
смерть жалю не знає.

Хай живуть нам вузи всі,
вся наша еліта:
професори і доценти,
аспіранти і студенти —
“Многая їм літа!”.

Хай дівчата всі живуть,
негорді, красиві,
хай живуть нам молодиці,
наші любі, ніжнолиці,
добрі, не лінів!.

Хай живе республіка
й той, хто управляє;
хай живе наша спільнота
й благодійників щедрота,
що про всіх нас дбає.

Всякий смуток геть від нас,
песимізму досить;
всякий біс нехай сконає,
що студентам не сприяє,
на глум їх підносить.

Переклав Михайло Білик

*Загальновідома,
популярна й в
наші дні,
життєствер-
джуюча пісня.
Створили її
студенти
Гейдель-
бергського
університету
наприкінці
XIV ст.
Нинішня
редакція цього
старовинного
студентського
гімну
належить
мандрівному
поетові
К.В.Кіндерлебену
(1781 рік)*

Гаудеамус

Доки в жилах кров буя,
веселімоєь, друзі!
Сплине молодість, як пісня,
прийде старість ненависна —
помремо у тузі.

Де поділися старі
наші побратими?
Треба їх в раю питати
чи до пекла завітати,
щоб зустрітись з ними.

Гей, короткий плин життя,
пам'ятаймо всюди:
швидко прийде смерть з косою,
забере усіх з собою,
ми ж бо смертні люди!

Віват академія,
слава професорам.
Слава лекторам-доцентам,
бакалаврам і студентам
над моря і гори!

Хай дівчата всі живуть
ніжні та красиві!
Хай живуть і молодиці
чорнобриві, білолиці,
добрі, не лінивi!

Хай живе республіка
і хто нею править!
Слава матері-вітчизні
і добродіям всім, звісно,
за їх щедрість слава!

Смутку досить, киньте сум,
розігніте спини!
Хай усі ті поконають,
що студентам не сприяють
тим чи іншим чином.

Переклав Володимир Литвинов

Веселімость!

(Старовинна студентська пісня)

Нумо веселімося,
поки молоді ми!
Після юності хмільної,
після старості хмурної —
будемо в землі ми.

Де ті, що жили колись
ще до нас на світі? —
У небес високості,
у землі глибокості
можеш їх зустріти.

Живемо ми коротко,
вмить життя пролине.
Смерть не зволікатиме,
не перебиратиме:
всіх — до домовини.

Хай живе науки храм,
хай живуть учені!
Хай ведеться кожному,
вбогому і можному,
у добрі, натхненні!

Хай живуть дівчата всі —
цвіт, рососою вмитий!
Хай усі жінки живуть,
що любов'ю дихають,
ніжні, працьовиті!

Хай живе наш край увесь
і хто править краєм!
Хай живе спільнота вся,
меценатів ласка ця,
що нас ogrіває!

Геть, журбо-напаснице,
геть од нас, нечистий!
Геть і той, хто квапиться
з нас понасміхатися,
хто зі злом на мислі!

Переклав Андрій Содомора

*Науки храм —
в оригіналі:
Academia,
назва школи,
що бере свій
початок від
старогрецького
філософа
Платона, який
навчав своїх
учнів в гаю
афінського
міфічного героя
Академа*

Cum In orbem universum

[C.B. (193)]

Cum In orbem universum decantatur ite,
sacerdotes ambulant, currunt coenobitae,
et ab evangelio iam surgunt levitae,
sectam nostram subeunt, quae salus est vitae.

Клірик —
служитель
церкви,
священник
християнської
церкви;
левіт —
старозавітний
священник юдеїв

In hac secta scriptum est: omnia probate,
vitam nostram optime vos considerate,
contra pravos clericos vos perseverate,
qui non large tribuunt vobis caritate.

Nos misericordiae nunc sumus auctores,
quia nos recipimus magnos et minores;
divites recipimus et pauperiores,
quos devoti monachi mittunt extra fores.

Monachum recipimus cum rasa corona,
et si venit presbyter cum sua matrona,
magistrum cum pueris, clerum cum persona,
scholarem libentius tectum veste bona.

Пресвітер —
священник
католицької
церкви

Marchiones, Bawari, Saxones, Australes,
quotquot estis, nobiles, vos precor sodales,
auribus percipite novas decretales:
quod avari pereant et non liberales.

Шваби —
жителі
німецького
герцогства
Швабії;
сакси — група
германських
племен, які
населляли
Південно-
Західну Європу
і Британію;
мейсенці —
німці, жителі
Мейсена

Secta nostra recipit iustos et iniustos,
claudos atque debiles, fortes et robustos,
florentes aetatibus, senio onustos,
frigidos et Veneris ignibus combustos.

Bellosos, pacificos, mites et insanos,
Boemos, Teutonicos, Sclavos et Romanos,
staturae mediocres, gigantes et gnavos,
in personis humiles et e contra vanos.

De vagorum ordine vobis dico iura,
quorum vita nobilis, dulcis est natura,
quos delectat amplius pinguis assatura
re vera quam faciat hordei mensura.

Ordo noster prohibet matutinas plane.
Sunt quaedam phantasmata, quae vagantur mane,
per quae nobis veniunt visiones vanae;
et qui tunc surrexerit, non est mentis sanae.

Орден вагантів

Cum "In orbem universum"

Щойно спів почується "Йдіте в світ безкрай!" — то ченці збираються, клірик поспішає, і левіт про Біблію миттю забуває: в орден всі вливаються, що життя спасає.

Наш статут наказує: зважте все старанно!
У житті поведіться гідно, бездоганно!
Вам не личить знатися з кліриком захланним,
що ні з ким не ділиться, бо з нутром поганим.

Милосердя любимо й праведну дорогу:
обіцяєм кожному нашу допомогу,
приймемо багатого і людину вбогу —
тую, що побожнії гонять од порога.

В ордені вагантському ми ченцеві раді,
щедрому пресвітеру та його відраді.
Вчителям і клірикам, школярів громаді,
над усе — студентів в гарному наряді.

Шваби, сакси, мейсенці, наші друзі славні,
що до нас зібралися з міст і глухомані,
постанови слухайте наші бездоганні:
"Згиньте, люди скнарності, скупарі захланні!"

В орден ми приймаємо чесних і лукавих,
дужих, сили сповнених, німечних, кульгавих,
виснажених старістю, молодих і жвавих,
до Венери жадібних і до неї млявих,

миролюбних, лагідних, буйних, інтригантських,
з Швабії, з Італії та з країв слов'янських,
і маленьких карликів, і людей гігантських,
тихих, скромних вдачаю і бундючно-панських.

Орден відкриває нам істину єдину:
тут ми щастя знайдемо й радісну годину.
Нам миліше в ордені їсти буженину,
ніж з ячменю вариво та суху скорину.

Тут нам заборонено прокидатись зранку:
всяка нечисть юрбами бродить до світанку
і облудні видива шле нам безустанку.
Дурень хай зістрибує з ліжка до сніданку.

*Йдіте в світ
безкрай! —
ремінісценція
зі св. Марка:
"І сказав Він
до них: «Ідіть
по цілому
світові, та
всьому тво-
рінню Єванге-
лію пропові-
дуйте!»"*
(Мр. 16:15)

*Зважте все
старанно! —
ремінісценція
з Першого
послання
ап. Павла
до солунян:
"Усе досліджу-
ючи, тримай-
теся добро!"*
(1 Сол. 5:21)

Ordo noster prohibet semper matutinas;
sed statim, cum surgimus, quaerimus pruinas.
Illuc ferri facimus vinum et gallinas,
nil hic expavescimus praeter hashardi minas.

*Утренняя —
ранкове
богослужіння
у християн-
ській церкві*

Ordo procul dubio noster secta vocatur,
quam diversi generis populus sectatur:
ergo hic et haec et hoc ei praeponatur,
quod sit omnis generis qui tot hospitatur.

Ordo noster prohibet uti dupla veste,
tunicam qui recipit, vadat vix honeste,
pallium mox reicit Decio conteste,
cingulum huic detrahit ludus manifeste.

Quod de summis dicitur, in imis teneatur:
camisia qui fruitur, braccis non utatur,
caliga si sequitur, calceus non feratur;
nam qui hoc transgreditur, excommunicatur.

Nemo prorsus exeat hospitium ieiunus,
et si pauper fuerit, semper petat munus,
incrementum recipit saepe nummus unus,
cum ad ludum sederit lusor opportunus.

Nemo in itinere contrarius sit ventis,
nec a paupertate ferat vultum dolentis,
sed spem sibi proponat semper consulentis,
nam post grande malum sors sequitur gaudentis.

*Дукати —
стародавні
срібні, потім —
золоті монети*

Ad quos perveneritis, dicatis eis, quare
singulorum cupitis mores exprobrare:
“Reprobrare reprobos et probos probare,
et probos ab improbis veni segregare”.

Тут нам заборонено утренью служити —
вставши, краще в затінку снідання спожити.
Вина ми смакуємо і курчаток ситних.
Одного лиш лячно нам — не програти б свити!

Орден наш родиною слушно звати стану:
ми ж бо всіх приймаємо з будь-якого стану.
Ще раз проголосимо твердо, без обману:
всіх у нас стрічаємо, як рідню жаданну.

Мати дві одежини в ордені негоже:
хто тут одягається, мов якийсь вельможа,
мусить щось програти нам — це підтвердить
кожен.
Зайвого ж позбутися гра всім допоможе.

Хто бажає йти до нас, хай собі затямить:
дорожиш сорочкою — пожертвуй штанами!
І не мрій про чоботи, — тішся постолами,
бо тебе відлучимо, як не згоден з нами!

Поки не наївся всмак, не виходь із хати:
вміє найскупішого бідний упрохати;
може й мідячок не раз добрий приріст дати —
з ним гравець удачливий виграє дукати.

Хай не дмуть в обличчя нам грізні вітровії,
сльзьми хай не мисться бідний в безнадії
і про долю кращу хай і в недолі мріє,
бо, бува, за лихом йдуть радісні події.

Всім, кого зустрінете, треба пояснити,
чом гріхи ви мусите піснею хулити:
“Щоб нечесних гудити, чесних похвалити,
чесно від цапів овець чесних одділити.”

Переклав Мирон Борецький

*Мати дві
одежини
в ордені
негоже... —
ремінісценція
з Євангелія
від Матвія:
“Не беріть...
в дорогу ані
двох одеж, ні
сандаль, ані
палиці”
(Мт. 10:9-10)*

*Чесно від
цапів ...
відділити —
парафраза
з Євангелія
від Матвія:
“...як відділяє
вівчар овець
від козлів,
і поставить
Він вівці
праворуч Себе,
а козлята —
ліворуч”
(Мт. 25:32-33)*

Aestuans intrinsecus ira vehementi

[Gansz, 2, p. 3]

Aestuans intrinsecus ira vehementi
in amaritudine loquor meae menti.
factus de materia levis elementi
folio sum similis, de quo ludunt venti.

Cum sit enim proprium viro sapienti,
supra petram ponere sedem fundamenti,
stultus ego comparor fluvio labenti,
sub eodem aere numquam permanenti.

Feror ego veluti sine nauta navis,
ut per vias aeris vaga fertur avis;
non me tenent vincula, non me tenet clavis,
quaero mei similes et adiungor pravis.

Mihi cordis gravitas res videtur gravis,
iocus est amabilis dulciorque favis.
quicquid Venus imperat, labor est suavis,
quae numquam in cordibus habitat ignavis.

Via lata gradior more iuventutis,
implico me vitiis immemor virtutis,
voluptatis avidus magis quam salutis,
mortuus in anima curam gero cutis.

Praesul discretissime, veniam te precor,
morte bona morior, dulci nece necor,
meum pectus sauciat puellarum decor,
et quas tactu nequeo, saltem corde moechor.

Res est arduissima vincere naturam,
in aspectu virginis mentem esse puram;
iuvenes non possumus legem sequi duram
leviumque corporum non habere curam.

Quis in igne positus igne non uratur?
quis Papiae demorans castus habeatur,
ubi Venus digito iuvenes venatur,
oculis illaqueat, facie praedatur?

Si ponas Hippolytum hodie Papiae,
non erit Hippolytus in sequenti die.
Veneris in thalamos ducunt omnes viae,
non est in tot turribus turris Ariciae.

*Перша строфа —
ремінісценція
з Овідія ("Листи
з Понта" I, 3, 35)*

*Хоч мета розум-
ного ... на скалі
несхитний... —
порівн. Євангеліє
від Матвія:
"Кожен, хто
слухає цих Моїх
слів і виконує їх,
подібний
до чоловіка
розумного, що
свій дім збудував
на камені"
(Мт. 7:24)*

*Я ж, пустившись
берега... — по-
рівн.: "Буде, як
той селянин, що
вичікував, поки
збракне / В
річці води, а та
річка пливе й
плистиме дові-
ку!" (Гораций,
"Послання", I, 2,
42-43. Переклад
А.Содомори)*

*Йду, як звикла
... не до благоро-
дних — порівн.:
"...просторі
ворота й широ-
ка дорога, що
веде до погубе-
лі, — і нею
багато-хто
ходить"
(Мт. 7:13)*

*Павія — місто
в Ломбардії
на півночі Італії,
що славилось
веселим,
легковажним
життям*

Secundo redarguor etiam de ludo,
sed cum ludus corpore me dimittit nudo,
frigidus exterius, mentis aestu sudo;
tunc versus et carmina meliora cudo.

Tertio capitulo memoro tabernam:
illam nullo tempore spreui neque spernam,
donec sanctos angelos venientes cernam,
cantantes pro mortuis: "Requiem aeternam."

Meum est propositum in taberna mori,
ut sint vina proxima morientis ori;
tunc cantabunt laetius angelorum chori:
"sit Deus propitius huic potatori."

Poculis accenditur animi lucerna,
cor imbutum nectare volat ad superna.
mihi sapit dulcius vinum de taberna,
quam quod aqua miscuit praesulis pincerna.

Loca vitant publica quidam poetarum
et secretas eligunt sedes latebrarum,
student, instant, vigilant nec laborant parum,
et vix tandem reddere possunt opus clarum.

Ieiunant et abstinere poetarum chori,
vitant rixas publicas et tumultus fori,
et ut opus faciant, quod non possit mori,
moriuntur studio subditi labori.

Unicuique proprium dat Natura munus:
ego numquam potui scribere ieiunus,
me ieiunum vincere posset puer unus.
sitim et ieiunium odi tamquam funus.

Unicuique proprium dat Natura donum:
ego versus faciens bibo vinum bonum,
et quod habent purius dolia cauponum;
vinum tale generat copiam sermonum.

Tales versus facio, quale vinum bibo,
nihil possum facere nisi sumpto cibo;
nihil valent penitus, quae ieiunus scribo,
Nasonem post calices carmine praeibo.

Mihi numquam spiritus poëtriae datur,
nisi prius fuerit venter bene satur;
dum in arce cerebri Bacchus dominatur,
in me Phoebus irruit et miranda fatur.

*У корчмі ж ...
не порожній —
це парафраза
з "Любовних
елегій" Овідія
(II, 10, 35-38):
"Ну, а мене хай
хвилюють хіба ці
справи любовні, /
Хай серед них
мене смерть на
відпочинок пошле"
(Переклад
А. Содомори)*

Другий в мене гріх іще: забавляюсь грою,
як не пощастить, бува, — свічу голизною.
Мерзну тілом, гріюся ж — думкою живою:
йде за віршем вірш тоді вибраного крою.

Й до корчми (це третій гріх) я керую кроки:
до впадоби місце те, хай і невисоке,
пив там, п'ю і питиму з пияками, поки
не почую янголів: "Вічний йому спокій!"

У корчмі ж я вмерти рад, не на пишнім ложі,
лиш би келих побіч був, звісно, не порожній.
Радше тоді й янголи заспівають, може:
"Згляньсь на пияка того, змилюся, Боже!"

Щось в душі аж світиться од п'янокї чари,
серце, спивши нектару, лине понад хмари.
Більше до смаку мені ті корчмарські дари,
ніж пиха владичих вин, що з водою в парі.

Людних місць цураються інші віршописці:
на відлюдді, в закуті, у глухому місці
творють, пишуть, трудяться, піт з чола
ім ллється,
аж по муках творчості славний вірш проб'ється.

Зголоднілі трудяться, день у день, уперті
віршописці: що їм світ? — мов на ключ заперті.
З-під пера щоб вірші йшли, плекані,
безсмертні, —
заганяє всяк себе працею до смерті.

Кожному одміряний довг кладе Природа;
щоб писав я в голоді — й говорити шкода,
подолать голодного — й хлопчаку нагода.
Спрага й голод — то мені похоронна ода.

Ця ж Природа кожному ще й дари вділяє:
за пером вино мене добре покріпляє.
Скільки в бочці чистого у корчмі вина є —
стільки ж і лунких воно віршів підживляє.

Вип'ю дешевенького — то і вірш холодний,
не складу й рядочка я, допоки голодний.
Вірш не вартий шеляга, як живіт порожній,
а хильну — й Назона я подолати годний.

Духу поетичного й сподіватись годі,
як не буде в череві — мов у повній бодні.
А засяде в мозку Вакх, як в своїй господі —
Феб дива вершитиме у людській природі.

Ecce meae proditor pravitatis fui,
de qua me redarguunt servientes tui.
sed eorum nullus est accusator sui,
quamvis velint ludere saeculoque frui.

Iam nunc in praesentia praesulis beati
secundum dominici regulam mandati
mittat in me lapidem neque parcat vati,
cuius non est animus conscius peccati.

Sum locutus contra me, quicquid de me novi,
et virus evomui, quod tam diu fovi.
vita vetus displicet, mores placent novi;
homo videt faciem, sed cor patet Iovi.

Iam virtutes diligo, vitiis irascor,
renovatus animo spiritu renascor;
quasi modo genitus novo lacte pascor,
ne sit meum amplius vanitatis vas cor.

Electé Coloniae, parce poenitenti,
fac misericordiam veniam petenti,
et da poenitentiam culpam confitenti;
feram, quicquid iusseris, animo libenti.

Parcit enim subditis leo, rex ferarum,
et est erga subditos immemor irarum;
et vos idem facite, principes terrarum:
quod caret dulcedine, nimis est amarum.

*Ми ж обличчя ...
Юпітер —
бог Юпітер
вставлений тут
в цитату
з Першої книги
Самуїла:
“... чоловік
бо дивиться на
лице, а Господь
дивиться
на серце”
(1 Сам. 16:7)*

*Навіть цар ... не
дає дороги —
ремінісценція
з популярної
в середні віки
поєми “Про дива
світу”: “Лев
благородний і
в гніві щадить
тих, хто
просить
пощади. —
Так і ви, як він,
чинить, земні
владарі!”*

Ось і всі гріхи мої — мов на скатертині,
все, у чім виняють мене твої слуги пильні.
Хоч у свій же світ вони зазирнуть повинні —
мислі там не вельми вже чисті та невинні.

Тож перед лицем твоїм, праведний,
сьогодні,
як і проголошують приписи Господні,
хай хтось в мене каменем кине при нагоді,
хто не уступав ніде звабі світу жодній.

Ось і всі слова мого щирого одвіту,
все неначе виблював, мовби душу витер.
З учорашнім рву уже, йду на свіжий вітер,
ми ж обличчя бачимо, дно душі — Юпітер.

Я — уже з чеснотами, з блудом —
пориваю,
як у серці чисто вже — серцем одчуваю.
Мовби щойно вроджений, молоко вживаю,
щоб душа не повнилась більше марнотою.

Від обранця кельнського за оте зізнання
ласки жду з надією, зваж моє прохання!
Дай тому, хто кається, слушне покаяння —
і тягар нестиму я зрання — і до рання.

Навіть цар над звірами, лев, не
надто строго
судить часом — лютості не дає дороги.
Будьте й ви, володарі, схожими до нього:
недобір солодкого — перебір гіркого.

Переклав Андрій Содомора

*Хай хтось
... при
нагоді — порівн.
Євангеліє від
Івана: "А коли
ті не перестали
питати Його,
Він підвісся й
промовив до них:
«Хто з вас без
гріха, нехай
перший на неї
той каменем
 кине!»" (Ів. 8:7)*

*Від обранця
кельнського —
Регінальд,
архієпископ
Кельнський,
покровитель
Архіпїта
Кельнського*

*Архіпїта
склав цю пісню,
ймовірно,
восени
1163 року
в Павії*

Dulce solum natalis patriae

[C.B. 119 (82)]

Dulce solum natalis patriae,
domus ioci, thalamus gratiae,
vos relinquam aut cras aut hodie,
periturus amoris rabie
exul.

Vale tellus, valete socii,
quos benigno favore colui,
et me dulcis expertem studii
deplangite, qui vobis perii
igne.

Quot sunt flores in Hyblae vallibus,
quot redundat Dodona frondibus
et quot pisces natant aequoribus,
tot abundat amor doloribus
usque.

Igne novo Veneris saucia
mens, quae prius non novit talia,
ut fatentur vera proverbia:
“ubi amor, ibi miseria”
gravis.

Heu dolor quam dira praemia!
flamma calent amantes nimia,
nova mittit Venus suspiria,
urgent eam quando dulcia
nimis.

*Додона —
місто в старо-
давній Греції,
що славилось
священною
дівровою
і дубом
Юпітера, його
оракулом,
з шелесту
листя якого
жерці давали
пророчтва*

Прощання з батьківщиною

Dulce solum natalis patriae

Сонце солодке вітчизни рідної,
дому забави, краси погідної,
всіх вас покину чи нині, чи завтра я —
може й загину, любов'ю, тугою
гнаний.

Рідная земле і друзі рідні,
нині прощайте, не будьте погідні:
плачте — солодких я знань не маючи,
я для усіх вас в огні палаючим
згинув.

Скільки там квіту в луках Сіцилії,
скільки там листу в Додоні милій,
скільки там риби моря зібрали,
скільки приносить любов печалі
вічно.

*Сіцилія — цей
острів славився
бджолами
та буянням
різноманітних
квітів*

Зранений знову жаром кохання,
розум, що перше не знав страждання,
нині прислів'я вже добре знає:
той, хто кохає, всякчас страждає
тяжко.

Біль презорстокий шле нам карання —
спалює миттю вогонь кохання.
Шле нам Венера нові зіткання.
Всім нам солодкі оті страждання
дуже.

Переклав Мирон Борецький

*Пісня
студента,
який,
від'їжджаючи
на навчання,
прощається
з рідними
місцями*

Salvete, candidi hospites

[Du Meril, p. 453]

Salvete candidi hospites,
conviviique sospites,
quod apparatu divite
hospes paravit sumite.

Mos est cibum magnatibus
condire morionibus:
nos dum iocamur crassius,
bonis studemus moribus.

Lignum fricamus horridum,
crassum dolamus rusticum,
curvum quod est hoc flectimus,
crassum quod est deponimus.

Beatus ille sordidus
altis spectandus cornibus,
ut sit novus scholasticus,
providerit de sumptibus.

Interea dum ludicro
tempus datur spectaculo,
frontem severam ponite,
frontem serenam sumite.

Tempus hoc letitiae

[C.B. (190)]

Tempus hoc laetitiae,
dies festus hodie:
omnes debent psallere
et cantilenas promere
et affectu pectoris
et toto gestu corporis!

Et scholares maxime,
qui festa colunt optime.
Stilus nam et tabulae
sunt feriales epulae
et Nasonis carmina
vel aliorum pagina.

Quicquid agant alii,
iuvenes amemus
et cum turba plurima
ludum celebremus!

У Середньовіччі
посвячення
в студенти було
веселим ритуалом:
студента
прирівнювали
до грубого,
неотесаного
поліна, яке
треба обтесати,
позбавляючи
простачтв
й нерозуму.
Кандидата
в студенти клали
на землю,
вимірювали,
відпилювали
“зайве”, тесали
сокирою, чіпляли
до чола роги,
відрізували їх,
голили бороду,
навіть якщо її
не було.
Вінцем обряду
була щедря учта
для студентів
та вчителів

Посвячення в студенти

Salvete, candidi hospites

Добридень, гості чесні, милі
й пани, що учту цю зробили.
Господар стіл накрив нам гойно,
нумо, вгощаймося достойно.

Звичайно люблять всі магнати
багату учту блазням дати:
хай грубо ми, бува, жартуєм,
та добрі звичаї шануєм.

Полю грубе ми обтешем,
пеньок сокирою причешем,
криве ми вправно зробим рівним,
а хлопа швидко в пана зміним.

Оцей нехлюй щасливим стане,
як роги на чолі дістане.
Щоби новим студентом стати,
про учту мусить він подбати.

Тож часу надарма не гаймо,
а про смішний спектакль подбаймо.
Понури бути не годиться,
хай просвітлють ваші лица.

Переклав Мирон Борецький

Канікулярна пісня

Tempus hoc letitiae

Нумо веселімося,
днем свободи тішмося —
голосами юними
і дзвінками струнами!
Радістю сповняймося,
в танцях повправляймося!

Школярі бадьорії
славлять дні святкові —
зошити всі в сторону,
спадщину Назонову
кидають шаленії
й книги різні вченіі.

Хтось при ділі? Хай собі!
Юні — до кохання!
Гамірним гуртом усі
нумо до гуляння!

Переклав Мирон Борецький

*Спадщину
Назонову —
Публій Овідій
Назон (43 р.
до Р.Хр. — 17 р.),
непервершений
римський співець
кохання, автор
вченої поеми
“Метаморфози”*

Exul ego clericus

[C.B. 129 (91)]

Exul ego clericus
ad laborem natus
tribulor multotiens
paupertati datus.

Litterarum studiis
vellem insudare,
nisi quod inopia
cogit me cessare.

Ille meus tenuis
nimis est amictus;
saepe frigus patior
calore relictus.

Interesse laudibus
non possum divinis,
nec missae nec vesperae,
dum cantetur finis.

Decus *N.*
dum sitis insigne,
postulo suffragia
de vobis iam digne.

Ergo mentem capite
similem Martini:
vestibus induite
corpus peregrini,

Ut vos Deus transferat
ad regna polorum,
ibi dona conferat
vobis beatorum.

*Вам, міські
правителі —
в оригіналі:
Окрасо (славний)
N. При співанні
в кожному
конкретному
випадку замість
N ставили ім'я
людини або
назву міста,
наприклад:
Окрасо Кельна,
Орлеана тощо;
славний
Регінальде*

Бідний вагант

Exul ego clericus

Я, хоч із духовного
стану, поміж вами —
злидень, з лихом здружений,
плентаюсь світами.

Я до всіх премудростей
прагнув причаститись,
от лиш злидні капосні
не дали довчитись.

Одяг весь полатаний
на мені, недужім,
і в морозну днину я
аж тремчу від стужі.

Тож до церкви божої
не ходжу по праву:
чи в лахмітті вистоїш
до кінця відправу?

Вам, міські правителі,
щю свої благаання —
не жалійте бідному
крихти подавання.

Трішечки влодібніться
щедрому святому —
вкрийте одежиною
бідного сірому!

А за те, що зволили
жебрака одіти,
Бог воздасть сторицею
вам на тому світі!

Переклав Мирон Борецький

*Щедрому
святому —
в оригіналі:
святому
Мартину
Турському,
який відрізає
для жebraка
половину свого
плаща, що стало
символом
милосердя*

Archipoeta Coloniensis

Saepe de miseria meae paupertatis

[C.B. (194)]

Saepe de miseria
meae paupertatis
conqueror in carmine
viris litteratis.

Laici non capiunt
ea quae sunt vatis,
et nil mihi tribuunt,
quod est notum satis.

Poeta pauperior
omnibus poetis
nihil prorsus habeo
nisi quod videtis,
unde saepe lugeo,
quando vos ridetis;
nec me meo vitio
pauperem putetis.

Fodere non valeo
quia sum scholaris
ortus ex militibus
proeliandi gnaris;
quia me nunc terruit
labor militaris,
malui Virgilium
quam te sequi, Paris.

Mendicare pudor est,
mendicare nolo;
fures multa possident,
sed non absque dolo.
Quid ergo miser faciam,
qui nec agros colo
nec mendicus fieri
nec fur esse volo?

Nullus ita parcus est,
qui non ad natale
emat cappam, pallium,
pelles vel quid tale:
sed non statim dissipat
nec custodit male,
induens ad quodlibet
festum, sed annale.

*Найбідніший я
поет —
бідність, про
яку говорить
Архіпійта
Кельнський, —
це данина
вагантській
традиції, а не
правда про
самого поета*

Скарги ваганта

Saepe de miseria meae paupertatis

Часто про біду свою,
нужди повсякденні
у піснях я скаржуся
вам, мужі учені.
Дилетантам невтямки,
як поет бідує,
тож ніхто, як знаєте,
й крихти не дарує.

Найбідніший я поет
із усіх піітів,
маю тільки те хіба,
у що я одітий:
тому часто плачу я,
коли ви безжурні,
тож мене не шийте ви,
бідного, — у дурні.

Рів копати — сил нема,
я — школяр завзятий,
син я воїна, який
не вмів воювати;
тож вояцький труд тепер
так мене лякає,
що Вергілій над Парісом
в мене першість має.

Йти на жеври соромно,
жебрати не стану,
скарбу повно в злодіїв
завдяки обману.
Що ж, як я не навчений
обробляти поля,
мене старця й злодія
не привабить доля.

Найкупіший той з усіх,
хто на іменини
не бажає справити
плаття чи свитини,
шапки, хутра, грошей хто
не промарнотратить,
хто купить не зважиться
щось собі на свята.

Що Вергілій ...
першість
має —
в оригіналі:
“Я волію
Вергілія, ніж,
Парісе, йти
за тобою”.
Римський
поет Вергілій,
автор
“Енеїди”,
тут
є символом
ученості, а син
троянського
царя Пріама,
Паріс, через
якого почалась
Троянська
війна, —
символом
військової
служби

Parcus pelles perticat
et involvit pannis
et indutas rarius
multis servat annis
a laesura, maculis,
notis et a damnis
fumi, vini, pulveris,
sed ignis et amnis.

Vidi quosdam divites
nuper convenire,
festivarum vestium
gestu superbire,
cum haberent pallia
vetustatis mirae,
quae Ulixes rediens
posset reperire.

Color saepe palliis
ac forma mutatur.
Color, cum pro viridi
rubrum comparatur,
vel quod est interius
foras regyratur,
vel cum a tinctoribus
color coloratur.

Forma, cum in varias
formas sint formata
vestimenta divitum
vice variata.
“In nova fert animus”
dicere mutata
vetera, vel potius
sint inveterata.

Vidi quosdam divites
famae satis clarae
formas in multi plices
vestes variare:
contra frigus hiemis
pallium cappare,
veris ad introitum
cappam palliare.

Cum hoc tritum saepius
saepius refecit
et respectum saepius
saepius defecit,

Скнара хутро береже,
у лахмітті ходить,
одяг в скрині складений
роками не носить,
береже від зіпсуття,
диму, плям і шкоди,
пороху, вогню, вина,
мокрої погоди.

Бачив я цих “багачів”,
сходяться, як браття,
чваняться, що вдягнені
у святкові плаття,
а самі плащі вдягли
прастарої дати,
що їх легко Одиссей
міг би упізнати.

Часто плаття “багачів”
змінюють свій колір:
що було колись зеленим,
те стає червоним,
що було колись під сподом,
те перелицюють,
або ж фарбувальники
все перефарбують.

Колір раз міняючи,
раз форму, навзаєм,
одяг “багачів” скупих
різним виглядає.
Та як вигляд не міняй
(річ всім зрозуміла),
форма лишиться стара,
радше — застаріла.

Бачив я багатіїв —
славних, знаменитих,
що любили одягу
вигляд оновити.
Перед студінню зими
плащ перешивали,
що було всередині,
наверх вивертали.

Плащ, що більше зношений,
то частіш в напрямі,
але, звісно, це йому
шани не добавить.

*Одиссей —
герой поеми
Гомера
“Одиссея” тут
є символом
древності*

noluit abicere
statim, nec abiecit,
sed parcentem tunicae
iuppam sibi fecit.

Sic in modum Gorgonis
formam transformavit,
immo mirus artifex
hermaphroditavit;
masculavit feminam,
marem feminavit,
et vincens Tiresiam
sexum tertiatvit.

Parum sibi fuerat
pallium cappare,
e converso deinceps
cappam palliare,
recappatum pallium
in iuppam mutare,
si non tandem faceret
iuppam caligare.

Hoc Galtherus subprior
iubet in decretis,
ne mantellos veteres
vos refarinetis,
renovari prohibens
calce vel in cretis.
quod decretum viluit,
ut iam vos videtis.

Excommunicamus hos
et recappatores
et capparum veterum
repalliatores
et omnes huiusmodi
reciprocatores.
Omnes anathema sint,
donec mutent mores!

*Горгона —
Медуза, що
своїм
поглядом
перетворювала
людину
в камінь*

*Якось Гальтер
володар... — чи
існував такий
указ насправді,
чи це вимисел
Архіпїта —
невідомо*

Хтось хотів плаща свого
берегти довіку,
от із нього зшив собі
куценьку туніку.

Так, немов Горгона та,
поміняв подобу,
майстер вправний,
викроїв для плаща оздобу.
Мужа ожіночив він,
жінку перекроїв,
краще від Тіресія
тричі стать потроїв.

Коли плащ став затісним,
зробив з нього свиту,
потім ще раз вивернув,
щоб каптур пошити,
так не раз перешивав,
плащ-бо весь протерся,
фарбував і вивертав,
поки не подерся.

Якось Гальтер володар
наказав в указі,
не псувати одягу
у жодному разі.
Оновляти боронив
дрантя він вагомо.
Та указ — це звук пустий,
як усім відомо.

Відлучім од церкви всіх,
що ось так мудрують,
що плащі поношені
знов і знов фарбують.
Всіх, хто вивертатиме
лахи, що зотділи,
піддамо анафемі,
щоби і не сміли.

Переклав Мирон Борецький

*Тіресій —
сліпий
фіванський
віщун часів
царя Едіпа*

Vilis cappa, depilata

[Gansz., p. 172]

“Vilis cappa, depilata,
stricta, brevis et non lata,
mihi servis sine pelle
ultra quidem meum velle.

Iam tu, cappa, ne sis mea,
cum vetusta sis et rea:
procul ergo tu recede
conculcanda omni pede”.

Dicit cappa: “Tace, stulte,
adhuc nives restant multae,
quando miser ipse flebis
et me vilem non tenebis”.

“Tace, cappa, venit aestas,
quando nulla est egestas”.

Lauriger Horatius

[Gansz., 2, p. 32]

Lauriger Horatius,
quam dixisti verum;
fugit Euro citius
tempus edax rerum.

Ubi sunt o pocula
dulciore melle,
rixae, pax et oscula
rubentis puellae?

Crescit uva molliter
et puella crescit,
sed poeta turpiter
sitiens canescit.

Quid iuvat aeternibus
nominis, amare
nisi terrae filias
licet et potare?

Час, що речі
почитъ —
дослівно
“поїдач речей”

Розмова з плащем

Vilis capra, depilata

“Плаще шпетний, облісілий,
затісний, вузький, змалілий,
служиш ти мені — безшерстний,
весь полатаний, обдертий.

Геть від мене, згинь, бридото,
бо втопчу тебе в болото —
геть від мене, всім під ноги,
бо старий ти, драню вбогий!”

Каже плащ: “Замовкни, враже,
скоро сніг тебе обляже,
вмиєшся не раз сльозою
і не погордуєш мною”.

“Цить-но, плаще: літня днина
близько — всякий холод згине!”

Переклав Мирон Борецький

*Пісня, що,
ймовірно,
виникла
в Польщі, є
наслідуванням
пісень про
потерте
хутро Гугона,
Прімаса
Орлеанського*

Похвала Горацію

Lauriger Horatius

Славен будь, Горацію,
за слова пророчі —
вітром рине, птицею
час, що речі точить.

Де ж медові куклі ті,
Вакхові дарунки?
Де дівчат закоханих
сльози, сміх, цілунки?

Зріє гроно, м'якнучи,
і дівчина зріє.
Та поет, і в'януци,
й прагнучи, старіє.

Що ж у вічній славі тій,
раз не можна пити,
а дівчат і славити, —
цвіт землі, — й любити?

Переклав Андрій Содомора

*Горацій
(65 р.—8 р.
до Р.Хр.) —
видатний
римський поет,
був, як
і Овідій, дуже
популярним
серед вагантів*

Florebat olim studium

[C.B. 6 (69)]

Florebat olim studium,
nunc vertitur in taedium;
iam scire diu viguit,
sed ludere praevaluit.

Iam pueris astutia
contingit ante tempora,
qui per malivolentiam
excludunt sapientiam.

Sed retro actis seculis
vix licuit discipulis
tandem nonagenarium
quiescere post studium.

At nunc decennes pueri
decusso iugo liberi
se nunc magistros iactitant,
caeci caecos precipitant,

Implumes aves volitant,
brunelli chordas incitant,
boves in aula salitant,
stivae praecones militant.

In taberna Gregorius
iam disputat inglorius;
severitas Ieronymi
partem causatur oboli;

Augustinus de segete,
Benedictus de vegete
sunt colloquentes clanculo
et ad macellum sedulo.

Mariam gravat sessio,
nec Marthae placet actio;
iam Liae venter sterilis,
Rachel lipescit oculis.

Catonis iam rigiditas
convertitur ad ganeas,
et castitas Lucretiae
turpi servit lasciviae.

Quod prior aetas respuit,
iam nunc clarius claruit;
iam calidum in frigidum
et humidum in aridum,

*Катон — Марк
Порцій Катон
Старший (234–
149 р. до Р.Хр.),
видатний
полководець
стародавнього
Риму, завойовник
Іспанії. В 184 р.
до Р.Хр. був
цензором,
прославився
строгістю
й вимогливістю
та консерватизмом*

*Лукреція —
дружина
римлянина
Тарквінія
Коллатинського,
яка стала
жертвою
насильства, але
увійшла
в історію
як взірць
подружньої
вірності
й чистоти*

Занепад освіченості

Florebat olim studium

Що в нас було наукою,
те нині стало мукою —
усе занасталося,
розвагами змінилося.

Школяр іде на хитрощі,
його долають лінощі,
від книг він одвертається
і мудрості цурається.

Не так було в минулому,
яке давно забули ми:
тоді ми не лінилися —
до сивини училися.

А нині й не дивуємось,
коли частенько чуємо,
що вчителі теперішні —
пташата неоперені.

Сліпих ведуть сліпенькії,
осли на лірі бренькають,
бики в палаци пхаються,
хлопи на герць збираються,

З шинків уже Григорій
зробили консисторії,
Ієроніми згідливі
тепер для запобігливих,

І Бенедикт за чарками
цікавиться вівчарками,
і Августин розводиться
про те, що в полі родиться.

Рахіль стає незрячою,
а Марфа — преледачою,
Марія — метушливою,
а Лія — та цнотливою!

Від честі відмахнулися,
сумління геть позбулися —
і став Катон п'яницею,
Лукреція — блудницею.

Чого колись цуралися,
жаданим нині сталося,
спекота стала холодом,
важкий пересит — голодом,

Сліпих ведуть
сліпенькії — образ
запозичено
з Євангелія:
“Залишіть ви їх:
це сліпі
провадатарі для
сліпих. А коли
сліпий водить
сліпого, — обоє до
ями впадуть”
(Мт. 15:14); “Чи ж
може водити
сліпого сліпий?
Хіба не обидва
в яму впадуть?”
(Лк. 6:39); див.
також “Послання
апостола Павла до
римлян” (2:19)

Осли на лірі
бренькають —
античне
прислів'я:
“Осел при лірі”

Григорій, Ієронім,
Бенедикт,
Августин —
Григорій Великий
(VI ст.),
св. Ієронім (IV с.),
блаженний Августин (IV ст.) —
знамениті отці
римської церкви.
Св. Бенедикт
(VI ст.) був
організатором
чернецтва
й монастирів

Рахіль, Лія,
Марфа, Марія —
змінені на
протилежність
образи Біблії:
Рахіль і Лія —
жінки Якова —
зі Старого
Заповіту, Марфа
і Марія —
з Євангелія

Virtus migrat in vitium,
opus transit in otium;
nunc cunctae res a debita
exorbitant a semita.

Vir prudens hoc consideret,
cor mundet et exoneret,
ne frustra dicat "Domine!"
in ultimo examine;
quem iudex tunc arguerit,
appellare non poterit.

Petrus Bluesensis

Dum iuventus floruit

[C.B. 30 (10)]

Dum iuventus floruit,
licuit et libuit
facere, quod placuit,
iuxta voluntatem
currere, peragere
carnis voluptatem.

Amodo sic agere,
vivere tam libere,
talem vitam ducere
viri vetat aetas,
perimit et eximit
leges assuetas.

Aetas illa monuit,
docuit, consuluit,
sic et aetas annuit:
"nihil est exclusum!"
omnia cum venia
contulit ad usum.

Volo resipiscere,
linquere, corrigere,
quod commisi temere;
deinceps intendam
seriis, pro vitiis
virtutes rependam.

дурні — уже пророками,
чесноти всі — пороками,
усе перемінилося,
з доріг належних збилося.

Розумний хай замислиться
і від гріхів очиститься,
щоб не благати “змилуйся!”
на тім страшнім судилищі,
а дня того лякається —
хто винним почувається.

Переклав Мирон Борецький

На тім
страшнім
судилищі —
на Страшному
Суді

Петро Блуаський

Юність і старість

Dim iuventus floruit

Як були ми юними,
дуже нерозумними,
гульбами бездумними
тілу догоджали.

Що є милим,
те й робили —
весело гуляли.

Нині все змінилося,
все перелюбилося,
і нам відхотілося
буйно так гуляти.

Вік збігає,
старість злая
“годі, — каже, — брате!”.

Вік похилий зв'язує,
він і зобов'язує,
радить, ба, наказує:
“Годі вже! Негоже!

Бо за юнню
суне тінню
старість зловорожа”.

Прагну вже поправитись,
не гріштить, покається,
щоб Господь зласкавиться
зволив наді мною —
розгрішив би,
осінив би
волею святою.

Переклав Мирон Борецький

Для Петра
Блуаського
характерним
мотивом
є відречення
від гріхів
молодості
та покаєння
в старості

Omittamus studia...

[C.B. 75 (48)]

Omittamus studia,
dulce est desipere,
et carpamus dulcia
iuventutis tenerae!
Res est apra senectuti
seriis intendere,

.....
.....

Refl.

Velox aetas praeterit
studio detenta,
lascivire suggerit
tenera iuventa.

Ver aetatis labitur,
hiems nostra properat,
vita damnum patitur,
cura carnem macerat,
sanguis aret, hebet pectus,
minuuntur gaudia,
nos deterret iam senectus
morborum familia.

Refl.

Imitemur superos!
digna est sententia,
et amoris teneros
iam venantur otia;
voto nostro serviamus,
mos est iste iuvenum,
ad plateas descendamus
et choreas virginum!

Refl.

Ibi, quae fit facilis,
est videndi copia,
ibi fulget mobilis
membrorum lascivia,
dum puellae se movendo
gestibus lasciviunt,
asto videns, et videndo
me mihi subripiunt.

Refl.

Пісня
збереглася
лише
в Бураньському
манускрипті;
в ній бракує
двох останніх
рядків першої
строфи

Безжурна пісня

Omittamus studia

Геть книжки виснажливі!
Годі нам учитися!
Юні нерозважливій
личить веселитися!
А до знань на схилі віку
можна причаститися!

.....
.....
Приспів:

Геть книжки! Не стямишся —
час майне на крилах.
Хай же душу тішить нам
молодість грайлива!

Дні весни відлинули,
вже війнуло хугою,
насолоди згинули,
повнимося тугою:
серце слабне, кров не грає,
минаються радощі;
сива старість нас лякає
і старечі немощі.

Приспів.

До богів подібні ми!
Як боги, кохаймося!
До забав жадібними
бути не вагаймося!
Між дівочі хороводи,
юнаки, покваптеся,
щоб не згаяти нагоди,
як нагода трапиться!

Приспів.

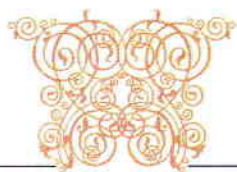
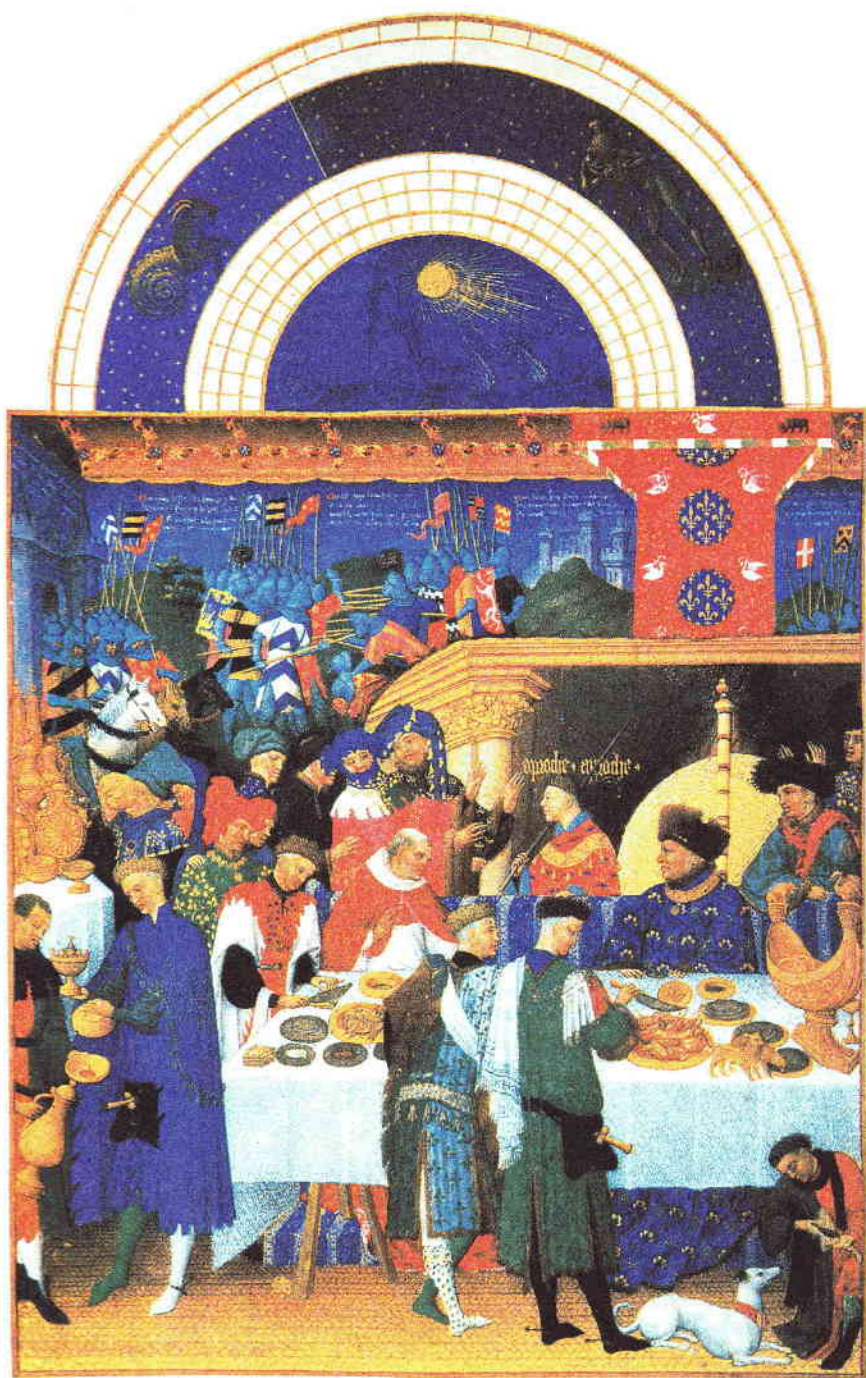
У танку грайливому
дівчина проміниться.
Навіть вередливому
тут підхожа стрінеться.
Бачу — он: красуня мила
у танку звивається,
і душа моя від тіла
гейби відривається!

Приспів.

Переклав Мирон Борецький

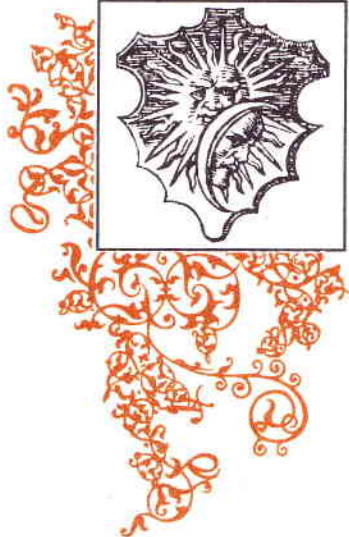
*До богів
подібні ми —
парафраза
біблійного
«І сказав Бог:
«Сотворімо
людину
за образом
Нашим,
за подобою
Нашою»»
(Бут. 1:26)*

РАДОЩІ
ЖИТТЯ
Й ПИТТЯ

Alte clamat Epicurus

[C.B. (186)]

Alte clamat Epicurus:
“venter satur est securus.
venter deus meus erit,
talem deum gula quaerit,
cuius templum est coquina,
in qua redolent divina”.

Ecce deus opportunus,
nullo tempore ieiunus,
ante cibum matutinum
ebrius eructat vinum,
cuius mensa et cratera
sunt beatitudo vera.

Cutis eius semper plena
velut uter et lagena;
iungit prandium cum caena,
unde pinguis rubet gena,
et, si quando surgit vena,
fortior est quam catena.

Sic religionis cultus
in ventre movet tumultus,
rugit venter in agone,
vinum pugnat cum medone;
vita felix otiosa,
circa ventrem operosa.

Venter inquit: “nihil curo
praeter me; sic me procuro,
ut in pace in id ipsum
molliter gerens me ipsum
super potum, super escam
dormiam et requiescam”.

Епікур —
старогрецький
філософ-
матеріаліст,
уродженець
Афін,
засновник
епікурейської
школи, що жив
у 341–270 рр. до
Р.Хр.
Середньовіччя
трактувало
його як
ненажеру,
любителя
плотських
утіх. Творів
Епікура
і достовірних
знань про нього
у Середні віки
не було.
Знайомству
з цим
філософом
читач
Середньовіччя
завдячував
Ціцерону

Пісня Епікура

Alte clamat Epicurus

Епікур навчає лунко:
“Щастя тільки в ситім шлунку!
Його богом обираю,
лише з ним доможусь раю.
Кухня — храм його жаданий
з ароматом незрівнянним!”

Про такого бога мрію,
з ним я з голоду не млію,
він охоче при сніданку
ллє п'янке вино в горлянку,
його страви, його чаші
щастям повнять душі наші.

Завжди повен (як це мило!),
мов бурдюк і мов барило.
Ті обіди та сніданки
ллють на щоки нам рум'янки,
жила так від них напнеться,
що нізащо не зігнеться.

Шлунка гойне шанування
множить радощі кохання.
Пузо все вбирає ласо,
хоч за це страждає часом.
Ах, яке ж то щастя жити
з черевом, ущерть набитим!

Пузо каже: “Все забуду,
лиш про себе дбати буду,
щоб у насолоді ніжній,
серед вин і страв розкішних,
лежачи собі недбало,
я в дрімоті спочивало!”.

Переклав Мирон Борецький

*“Щастя тільки
в ситім
шлунку! ...
Про такого бога
мрію...” —
тут і далі
ремінісценція
з Послання
ап. Павла до
филіп'ян:
“Шлунок —
їдний бог”
(Флп. 3:19)*

Olim lacus colueram

[C.B. 130 (92)]

Olim lacus colueram,
olim pulcher exstiteram,
dum cygnus ego fueram.

Refl.

Miser! miser!
Modo niger
et ustus fortiter!

Mallem in aquis vivere,
nudo semper sub aere,
quam in hoc mergi pipere.

Refl.

Miser! miser!
Modo niger
et ustus fortiter!

Eram nive candidior,
quavis ave formosior;
modo sum corvo nigrrior.

Refl.

Miser! miser!
Modo niger
et ustus fortiter!

Gyrat, regyrat furcifer,
propinat me nunc dapifer,
me rogos urit fortiter.

Refl.

Miser! miser!
Modo niger
et ustus fortiter!

Nunc in scutella iaceo
et volitare nequeo;
dentes frendentes video —

Refl.

Miser! miser!
Modo niger
et ustus fortiter!

Засмажений лебідь

Olim lacus colueram

Колись я жив на озері,
колись я звався лебедем
і був тоді я красенем.

Приспів:

Бідний, бідний,
був я білий,
нині став обвуглений.

Любив на хвилях плавати,
літати в повітрі чистому,
тепер лежу, наперчений.

Приспів:

Бідний, бідний,
був я білий,
нині став обвуглений.

Від снігу був білішим я,
красою, красен, тішився,
тепер — чорніш од ворона.

Приспів:

Бідний, бідний,
був я білий,
нині став обвуглений.

Рожном мене проштрикнуто,
вогнем мене обпалено
на втіху бенкетуючим.

Приспів:

Бідний, бідний,
був я білий,
нині став обвуглений.

Уже-бо не літати мені:
лежу я на гусятниці
і бачу зуби кляті ці.

Приспів:

Бідний, бідний,
був я білий,
нині став обвуглений.

Переклав Мирон Борецький

Bacche, bene venies gratus et optatus

[C.B. (178)]

Bacche, bene venies gratus et optatus,
per quem noster animus fit laetificatus.

Refl.

Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.

Iste scyphus concavus de bono mero profluus,
Si quis bibit saepius, satur fit et ebrius.

Refl.

Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.

Haec sunt vasa regia, quibus spoliatur
Ierusalem et Babylon regalis ditatur.

Refl.

Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.

Ex hoc scypho conscii bibent sui diti,
Bibent sui socii, bibent et amici.

Refl.

Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.

Bacchus forte superans pectora virorum
in amorem concitat animos eorum.

Refl.

Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.

Bacchus saepe visitans mulierum genus
facit eas subditas tibi, o tu Venus.

Refl.

Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.

Bacchus venas penetrans calido liquore
facit eas igneas Veneris ardore.

Refl.

Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.

*Вакх —
старогрецький
бог вина,
виноробства,
виноградарства
Діоніс,
син Зевса
(Юпітера)
і фіванської
королеви Семели*

Славень Вакхові

Bacche, bene venies gratus et optatus

Вакху, завітай до нас, милий і жаданий,
завдяки тобі душа радісною стане.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Щедро сповнений вином, цей глибокий келих
чинить з нас людей шляхетних, ситих
і веселих.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Келих царський, дорогий, із Єрусалима,
вкрала його вавилонська зграя невситима.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Пийте з нього, побратими, вчені та багаті,
друзі і товариші, пийте всі, хто в хаті.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Вакх в полон собі бере чоловічі душі,
їх серця вогнем кохання Вакх всесильний
сушить

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Вакх в полон собі бере й коліно жіноче,
і вони тобі, Венеро, служать всі охоче.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Тіло Вакх гарячою повнить рідиною,
і воно любовною пломенить жагою.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

*Келих
царський —
мова про
пограбування
Єрусалимського
храму: 587 року
до Р. Хр. його
зруйнував цар
Вавилону
Навуходоносор.
Все золото
храму,
зокрема
й золотий
посуд,
він вивіз
до Вавилону*

**Bacchus lenis leniens curas et dolores
confert iocum, gaudia, risus et amores.**

Refl.

**Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.**

**Bacchus mentem feminae solet hic lenire,
cogit eam citius viro consentire.**

Refl.

**Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.**

**Aquae prorsus coitum nequit impetrare,
Bacchus illam facile solet expugnare.**

Refl.

**Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.**

**Bacchus numen faciens hominem iocundum,
reddit eum pariter doctum et facundum.**

Refl.

**Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.**

**Bacche, deus inclite, omnes hic astantes
laeti sumus munera tua praelibantes.**

Refl.

**Istud vinum, bonum vinum, vinum generosum,
reddit virum curialem, probum, animosum.**

**Omnes tibi canimus maxima praeconia,
te laudantes merito tempora per omnia.**

Вакх pomoже позабути клопоти
й страждання,
розсмішить, розвеселить, збудить
до кохання.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Може волю жінки Вакх так скорить завсіди,
Що вона, куди звелить, з чоловіком піде.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

А проста вода не може звабить до любові,
Вакх же це зробити завше здатен і готовий.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Легко зробить Вакх тебе радощами повним,
мудрим, вченим, говірким, вельми
красномовним.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Вакху славний, знаменитий, Вакху
всемогутній,
дар твій нас розвеселив всіх отут присутніх.

Приспів:

Ах, ці вина, добрі вина, ці шляхетні вина!
Від них сміла, добра, вміла робиться людина.

Всі тобі співаємо славень величавий,
Ми тебе заслужено у віках прославим.

Переклав Мирон Борецький

In taberna quando sumus

[C.B. (175)]

In taberna quando sumus,
non curamus, quid sit humus,
sed ad ludum properamus,
cui semper insudamus.
quid agatur in taberna,
ubi nummus est pincerna,
hoc est opus, ut quaeratur,
sed quid loquar, audiatur.

Quidam ludunt, quidam bibunt,
quidam indiscrete vivunt.
sed in ludo qui morantur,
ex his quidam denudantur;
quidam ibi vestiuntur,
quidam saccis induuntur.
ibi nullus timet mortem,
sed pro Baccho mittunt sortem.

Primo pro nummata vini;
ex hac bibunt libertini.
semel bibunt pro captivis,
post haec bibunt ter pro vivis,
quater pro Christianis cunctis,
quinquies pro fidelibus defunctis,
sexies pro sororibus vanis,
septies pro militibus silvanis.

Octies pro fratribus perversis,
novies pro monachis dispersis,
decies pro navigantibus,
undecies pro discordantibus,
duodecies pro poenitentibus,
tredecies pro iter agentibus.
tam pro papa quam pro rege
bibunt omnes sine lege.

Bibit hera, bibit herus,
bibit miles, bibit clerus,
bibit ille, bibit illa,
bibit servus cum ancilla,
bibit velox, bibit piger,
bibit albus, bibit niger,
bibit constans, bibit vagus,
bibit rudis, bibit magus,

Bibit pauper et egrotus,
bibit exul et ignotus,
bibit puer, bibit canus,

Корчемна пісня

In taberna quando sumus

За корчемними столами
смертю нехтуємо з вами,
п'ємо вина, в кості граєм —
від завзяття упріваєм.
Як у шинку нам живеться.
Де вино за гроші ллється,
розкажу тепер охоче —
слухай пісеньку, хто хоче!

Тут і п'ють, і грають в кості,
тут без церемоній гості.
Тих, що міри в грі не знають,
догола тут роздягають:
той придбає одєжину —
інший влізе в мішковину.
Не бояться тут могили —
гра й вино всіх полонили!

Гра на стіл поставить дзбанки
для веселої гулянки:
перший келих п'ють за волю,
другий — за щасливу долю,
третій — за людей хрещених,
далі — за мерців блаженних,
за черничку, за гульвісу,
за розбійника із лісу.

Потім п'ють за тих, хто в морі,
хто у сварці, хто у горі,
п'ють за кліриків гулящих,
п'ють за всіх ченців пропащих,
п'ють за тих, що слізно каються,
що у мандри йти збираються.
А за папу та владику
споконвіку п'ють без ліку!

П'ють і ґазди, і ґаздині,
п'ють і слуги, і слугині,
п'ють абати, п'ють солдати,
п'є і батько, п'є і мати,
п'є рухливий, п'є лінивий,
п'є правдивий, п'є брехливий,
п'є розумний, п'є дурненький,
п'є великий, п'є маленький,

п'ють жінки і чоловіки,
мовчазливі і базіки,
п'ють і бідні, і багаті,

*Пісня була
надзвичайно
популярною;
збереглася
в численних
рукописах
та варіантах.
Протривала
вона серед
студентства
аж до часів,
коли латина,
поступившись
місцем
національним
мовам,
перестала бути
мовою спілку-
вання
в європейських
університетах*

bibit praesul et decanus,
bibit soror, bibit frater,
bibit anus, bibit mater,
bibit ista, bibit ille,
bibunt centum, bibunt mille.

Parum centum sex nummatae,
durant, ubi inmoderate
bibunt omnes sine meta,
quamvis bibant mente laeta.
sic nos rodunt omnes gentes,
et sic erimus egentes.
qui nos rodunt, confundantur
et cum iustis non scribantur.

Iam lucis orto sidere

[Novati, p. 164]

Iam lucis orto sidere
statim oportet bibere:
bibamus nunc egregie
et rebibamus hodie.

Quicumque vult esse frater,
bibat semel, bis, ter, quater;
bibat semel et secundo,
donec nihil sit in fundo.

Bibat ille, bibat illa,
bibat servus et ancilla,
bibat hera, bibat herus:
ad bibendum nemo serus.

Potatoribus pro cunctis,
pro captivis et defunctis,
pra imperatore et papa
bibo vinum, sine aqua.

Haec est fides potatica,
sociorum spes unica:
Oui bene non potaverit,
salvus esse non poterit.

Longissima potatio
sit nobis salutatio
et duret ista ratio
per infinita saecula.

Amen.

п'ють надворі, п'ють у хаті,
п'ють здорові, п'ють і хворі,
п'ють на суші, п'ють на морі,
королі п'ють і барони,
тисячі п'ють і мільйони!

Гроші, як вода спливають —
міри за вином не знають,
без кінця п'ють і без краю,
прагнучи душею раю.
Ждуть нас неминучі злидні,
нас висміюють ехидні,
та нема до злих поваги
серед чесної ватаги!

Переклав Мирон Борецький

Застольна пісня I

Iam lucis orto sidere

Як лиш сонце гляне з неба,
чарку зразу ж випить треба:
зразу ж пиймо енергійно,
пиймо нині і постійно.

П'є хай той, хто брат нам щирий —
раз і два, і три, й чотири.
П'є хай знов, безперестанку,
поки ще щось є у дзбанку.

П'є хай хлопець і дівця,
п'є хай служка і служниця,
п'є хай пан, і п'є хай пані —
не забракне вина в дзбані.

Пий за всіх п'яниць упертих,
за полонених і мертвих.
А за владу й папу пий-но
нерозведені лиш вина.

Ось один закон пияцький
і надія братств кабацьких:
хто вина собі жаліє,
той спастися не зуміє.

Пиятика — гей! — без краю —
благо тим, хто випиває,
і закон цей хай триває
аж на всі віки віків!

Амінь!

Переклав Мирон Борецький

Словом Амінь!
("Хай буде так!"
у перекладі з
гебрайської)
закінчуються
всі християнсь-
кі молитви,
тож його
вживання в цій
пісні є проявом
юнацького
максималізму
та викликом
офіційній догмі

Iocundemur, socii

[C.B. (191)]

Iocundemur socii,
sectatores otii!
nostra pangant ora
cantica sonora,
ut laudemus dignos laude
virtuosos et carentes fraude!

Refl.

O et o cum iubilo
largos laudet nostra contio!

Ad honorem hospitis,
cuius festum colitis,
canite benigne
carmen laudis digne!
maerorem repudiemus
et psallentes omnes intonemus:

Refl.

O et o cum iubilo
largos laudet nostra contio!

Invidos hypocritas
mortis premat gravitas!
pereant fallaces
et viri mendaces,
munus qui negant promissum,
puniendi ruant in abyssum!

Refl.

O et o cum iubilo
largos laudet nostra contio!

Застольна пісня II

Iocundetur, socii

Веселімось, браття,
кинувши заняття,
дзвінко заспіваймо,
тих ми прославляймо,
хто і чесний, і достойний,
щедрий, не скупий, а гойний!

Приспів:

Гейя-гей! Славить, рада,
пана щедрого громада!

Нескупому пану
воздадімо шану,
заспіваймо славень —
пан наш гідний слави.
Геть відкиньмо сум, печалі,
граймо і співаймо далі!

Приспів:

Гейя-гей! Славить, рада,
пана щедрого громада!

Заздрого і лицеміра
хай придушить смерті гиря,
хай брехливі поздыхають,
хай до пекла поспадають,
хто багато обіцяє,
але дати забуває.

Приспів:

Гейя-гей! Славить, рада,
пана щедрого громада!

Переклав Мирон Борецький

De conflictu vini et aquae

[C.B. (173)]

Denudata veritate
succinctaque brevitate
ratione varia
dico, quod non copulari
debent, immo separari,
quae sunt adversaria.

Cum in scypho reponuntur,
vinum aqua coniunguntur;
sed talis coniunctio
non est bona nec laudari
debet, immo nuncupari
melius confusio.

Vinum sentit aquam secum.
dolens inquit: "Quis te mecum
ausus est coniungere?
exi! surge! vade foras!
non eodem loco moras
mecum debes facere.

Super terram debes teri
et cum terra commisceri,
ut in lutum transeas.
vilis et inverecunda
rimas quaeris, ut immunda
mundi loca subeas.

Mensa per te non ornatur,
nullus homo fabulatur
in tui praesentia.
sed qui prius est iocundus,
ridens verboque facundus,
non rumpit silentia.

Cum quis de te forte potat,
si sit sanus, tunc aegrotat,
conturbas praecordia;
venter tonat, surgit ventus,
qui inclusus, non ademptus
multa dat supplicia.

Quando venter est inflatus,
tunc diversos reddit flatus
ex utroque gutture,
et cum ita dispensatur
ventus, aer perturbatur
a corrupto murmure".

*Пісні-
суперечки,
продовжуючи
античну
традицію,
відображають
композицію
середньовічного
диспуту*

Спiр води з вином

Denudata veritate

Давши волю правдi голiй,
стислостi короткополiй,
довести я спробую,
що не варто парувати,
радше тут же розлучати
рiзне за природою.

Ось у кухлi, їм на шкоду,
iз вином мiшаєм воду —
ну, i що тут доброго?
Не союз це, не єднання
та й не сумiш — замiщення —
й коштує це дорого.

Воду лиш вино вiдчує,
тут же так її ганджує:
“Що тут робиш, злiснице?
Хто злучив нас? Геть iз чари!
Нам повiк не бути в парi,
вже й дитинi звiсно це.

По землi плазуй, лiнива,
з нею змiшуйсь, нечестива,
в болотах вiкуючи.
Ти низька — й низин шукаєш,
у щiлини прослизаєш,
нишком все руйнуючи.

При тобi в бенкетнiм колi
тихне гутiрка поволi,
все там надокучує.
Бракне жартiв жартуновi —
замовкає на пiвсловi,
сам себе засмучує.

Хто тебе лиш п'є щоднини,
стане млявим, гейби з глини,
геть вiн розлiнується,
геть iзблiдне та розкисне,
тiло все на нiм обвисне,
а живiт — роздується.

Ось тодi непогамовнi
з живота вiтри назовнi
гучно вириваються,
так що й небо закиптюжить,
хто з тобою, клята, дружить,
а мене — цурається”.

*Із вином мiша-
єм воду —
античнi греки
та римляни
пили вино, лише
змiшане
в певних
пропорцiях
з водою*

Aqua contra surgit ita:
“Turpis iacet tua vita
cum magna miseria.
qui sunt tui potatores,
vitam perdunt atque mores
tendentes ad vitia.

Tu scis linguas impedire.
titubando solet ire
tua sumens basia;
verba recte non discernens,
centum putat esse cernens
duo luminaria.

Et qui tuus est amator?
homicida, fornicator,
Davus, Geta, Byrria!
tales tibi famulantur,
tales de te gloriantur
tabernali curia.

Propter tuam pravitatem
nullam habes libertatem,
domos tenes parvulas.
ego magna sum in mundo,
dissoluta me diffundo
per terrae particulas.

Potum dono sitienti,
et salutem sum quaerenti
valde necessaria,
quia veho peregrinos
tam remotos quam vicinos
ad templi palatia”.

Vinum haec: “Te plenam fraude
probas esse tali laude.
verum est, quod suscipis
naves. post haec intumescis;
dum franguntur, non quiescis
et sic eas decipis.

Qui non potest te potare
et te totam desiccare,
tendit ad pericula.
tibi credens sic declinat;
ita per te peregrinat
ad aeterna saecula.

Ego deus, et testatur
istud Naso; per me datur
cunctis sapientia.

Тут і воду вже прорвало:
“Ти — гріхів началом стало,
ти для всіх — загладою:
хто хоч раз тебе скуштує —
до добра не попростує,
щонайнижче падає.

Той, хто горнеться до тебе, —
щось лопоче без потреби,
йде — мов пританцьовує.
Негаразд йому й з очима:
де лиш дві лампади блима —
сто їх нараховує.

Врешті, хто тебе шанує? —
хто в шинку свій вік марнує:
Гета, Дав і Біррія.
Що тобі, крім лиходія,
ще хтось, праведний, зрадіє —
далебі, не вірю я!

Ось тому в усій тій скверні
киснеш у тісній таверні,
галасній, задимленій.
Я ж, куди сягає око,
плину вільно в світ широкий,
у далінь задивлена.

Всяк мене спішить напиться,
я ж бо перша помічниця
спраглому, стражденному.
Доправляю подорожніх,
і тутешніх, і захожих,
до житла блаженного”.

Їй вино: “Ось тут, облудна,
ти спіймалась: возиш судна?
А на дно поглянути?..
Звабиш їх — і за хвилину
вигинаєш, люта, спину,
рада всіх поглинути.

Хто міня вітцівську ниву
на гладінь твою зрадливу —
на добро не вийде це:
навпростець ведеш такого
каменем — до дна морського,
клята добродійнице!

Бог я — сказано в Назона:
ясносяйним соком грона
розум омолоджую:

*Гета, Дав
і Біррія — імена
брехливих рабів
у комедіях
античних
авторів*

cum non potant me magistri,
sensu carent, et ministri
non frequentant studia.

Non a falso potest verum
separare, ni qui merum
me potare nititur.
claudus currit, caecus videt,
aeger surgit, deflens ridet,
per me mutus loquitur.

Per me senex iuvenescit,
per te ruit et senescit
iuvenum lascivia.
per me mundus reparatur,
per te nunquam generatur
filius vel filia.”

Aqua inquit: “Tu es deus,
per quem iustus homo reus
malus, peior, pessimus.
verba facis semiplena
balbutire; cum lagoena
sic fit sciens Didymus.

Ego loquor veritatem,
dono terris ubertatem,
per me vernant omnia.
cum non pluit, exaescunt
herbae, fruges et marcescunt
flores atque folia.

Mater tua tortuosa
numquam surgit fructuosa;
sed omnino sterilis,
sua coma denudata,
serpit humi desiccata,
vana fit et fragilis.

Fames terras comitatur
me cedente, perturbatur
deflens omnis populus;
pro me Christo Christianus,
tam Iudeus quam paganus
preces fundit sedulus”.

Vinum ait: “De te canis,
te collaudas verbis vanis,
alibi te vidimus.
universis cum sis nota
vilis et immunda tota,
credis, quod non novimus?

*Тома (Фома)
невірний —
ремінісценція
до Євангелія*

хто б не був це — учень, вчитель,
що не п'ють мене, й служитель —
ім і пам'ять зраджує.

Хто мене, вина, не звикне
чистим пити, той не вникне
в суть речей приховану.
Хай глухий, німий, незрячий —
вже він чує, мовить, бачить,
ожива — схорований.

Ти зажуриш молодого —
я розраджу і старого,
юність повертаючи.
Я й землі вертаю вроду,
ріст даю людському роду,
плідності сприяючи”.

“Так ти — бог? — вода скипає. —
Ну а хто й святих спихає
в прірву зла незмірного?
Той, хто п'є вино погане,
хоч і вчений, — гіршим стане
од Томи невірного.

Під дощем лиш родить поле,
під дощем галуззя голе
в брость тугу вбивається.
Де води живої бракне —
сохне плід і зелень блякне,
ружі обсипаються.

Непринадна в тебе мати —
низькоросла, вузлувата,
мов бідою скручена:
до землиці голим тілом
никне, горнеться несміло,
і ламка, й засушена.

Хай лишень води убуде —
б'ють на сполох: голод буде!
Всяк спішить молитися:
чи то нехрист, чи хрещений —
молить небо нічно й денно
хмарами вповитися”.

А вино: “Хвались, та в міру,
тій хвальбі я й так не вірю,
та зате вже виясню,
скільки бруду, скільки гною
звідусіль пливе з тобою,
поєднавшись приязно.

*Хто мене, вина,
не звикне
чистим пити —
в Середні віки,
на відміну від
античності,
воліли пити
нерозбаалене
вино*

Tu faex rerum et sentina,
quae descendunt de latrina,
suscipis, quod taceo.
sordes, faeces et venena
multa rapis ut effrena,
quae narrare nequeo”.

Aqua surgens se defendit
atque vinum reprehendit
de turpi colloquio:
“Quis et qualis sit, non latet,
iste deus, immo patet
tali vaticinio.

Sermo tuus me non laedet,
tamen turpis male sedet
ore dei ratio.
ultra passus novem ferre
nolo virus nec sufferre,
sed a me proicio”.

Vinum ait: “Exornata
verba sunt post terga data;
non excludis vitium.
multi ferre te viderunt
sordes, quae non perierunt
per diei spatium!”

Audiens haec obstupescit
aqua, deflens obmutescit,
geminat suspiria.
vinum clamat: “Quare taces?
patens est, quod victa iaces
rationis nescia”.

Ego Petrus disputator
huius causae terminator
omni dico populo:
quod haec miscens exsecretur
et a Christo separetur
in aeterno saeculo.

Amen.

Ти й оденки пити схильна,
ти з купальні піну мильну
злижеш, ненажерлива;
хай це гниль яка чи сміття,
хай отрута — все це миттю
йде до твого черева”.

А вода на ті докори:
“То це бог таке говорить,
що негоже й слухати?
Ось тепер я добре бачу
всю твою нікчемну вдачу, —
підле, слабодухе ти.

Наговорюєш на воду —
не мені — собі на шкоду:
голубою, чистою
звуть мене; землі оддавши
гидкий бруд, прозора завше
я на сонці зблискую”.

Йй вино: “Говориш красно,
та радіти передчасно:
а чому, скажи-но ти,
з річки хтось, бува, нап’ється —
й тут же в болях шлунка в’ється,
врешті, мусить гинути?”

Не знайшла вода одвіту,
присмирніла, сумовита,
лиш булькоче, зморена.
А вино тоді побідно:
“Ну, то що? Хіба не видно,
що лежиш, покорена?”

Всіх, довівши спів до краю,
я, Петро, застерігаю
словом тим, наукою:
воду хто з вином з’єднає —
сам Господь того скарає
світовою мукою.

Переклав Андрій Содомора

Tu das, Bacche, loqui

[C.B. (178 a)]

Tu das, Bacche, loqui, tu comprimis ora
loquacis,

ditas, deditas, tristia laeta facis.

Concilias hostes, tu rumpis foedera pacis,

et qui nulla sciunt, omnia scire facis.

Multis clausa seris tibi panditur arca tenacis;

tu das, ut detur, nil dare posse facis.

Das caeco visum, das claudio crura salacis:

crederis esse deus, hec quia cuncta facis.

Ergo bibamus,

ne sitiamus,

vas repleamus!

Quisque suorum

posteriorum

sive priorum

sit sine cura

morte futura

re peritura.

Pone merum et, talos, pereat, qui crastina curat.

App. Verg., Copa 37

Bacchus erat captus vinclisque tenacibus aptus;

noluit ergo deus carceris esse reus.

Ast in conclavi dirupit vincula suavi

et fractis foribus prodiit e laribus.

*Мотив
захоплення
Вакха в полон
міщанином —
вигадка
автора; тут
відлунюють
численні анти-
чні міфи про
ув'язнення та
звільнення
Вакха (Діоніса)
з полону*

Пісня про Вакха

Tu das, Bacche, loqui

Вакху, німим ти розв'яжеш язик,
балакучим
зав'яжеш.

Ти в багача відбереш,
бідному рай принесеш.

Ти неприятелів мириш,
обертаєш ти друзів
в задири,

можеш із дурнів умить
мудрих людей поробить.

Скрині із грішми закриті
вмієш негайно відкрити,
учиш давати всіх тих,
хто ще давати не звик.

Очі відкриєш сліпому
і ноги даси ти кривому.

Ти лиш один між богів
все би зробити зумів.

Гей, випиваймо,
зло забуваймо,
знов наливаймо!

Щоби ми з вами
разом з батьками,
спільно з синами

розкошували,
горя не знали,
смерть забували!

Кості і вина подай-но!
Ми ж про прийдешнє не дбаймо!

Вакха схопили міщани,
закули в залізні
кайдани, —
та не схотів гордий бог
сісти злочинцем в острог.

Він у в'язниці поганій
розбив осоружні кайдани,
двері розтрощив умить,
вийшов він з мурів
тюрми.

Переклав Мирон Борецький

*Кості і вина
подай-но! —
в оригіналі:
“Славтеся, вина
і кості!”. Це —
цитата із
вірша
“Шинкарка”
(Сора), який
приписували
Вергілію*

Vinum dulce gloriosum

[Novati, p. 69]

Vinum dulce gloriosum
pingue facit et carnosum
atque pectus aperit.

Et maturum gustu plenum
valde nobis est amoenum:
quia sensum acuit.

Sed acerbum lingua mordet,
intestina cuncta sordet
corrumpendo corpora.

Vinum forte, vinum purum
facit hominem securum
et depellit frigora.

Unum vero nubilentum
solet dare corpus lentum
et colorem tingere.

Vinum vero quod est glaucum
potatorem facit raucum
et frequenter mingere.

Auro simile citrinum
valde nutrit intestinum
et languores suffocat.

Vinum rubeum subtile
non est reputandum vile,
nam colorem generat.

Alba lympha maledicta
sit a nobis interdicta,
quia splenem provocat.

Похвала вину I

Vinum dulce gloriosum

Нам вино солодке в жили
уливає міць і сили,
серце відкриває.

Тож смачне, міцне, дозріле
особливо всім нам миле —
розум розвиває.

А терпке — язик кусає,
нутроці бруднить, щипає
і руйнує тіло.

Нам вино міцне, прозоре
прожене неспокій, горе,
розігріє вміло.

А вино, що помутніло,
розлінивить усе тіло,
розрум'янить вроду.

Жовте (ніде правди діти!)
змущує п'яниць хропіти,
виганяє воду.

Золотисте, цитринове
нам утробу оздоровить,
прожене хвороби.

Делікатне, червонисте,
не дешеве — кров очистить,
рум'янцем оздобить.

А напій прозорий, клятий —
геть женить його із хати —
на печінку шкодить!

Переклав Мирон Борецький

Vinum bonum et suave, bonis bonum

[Cansz., p. 172]

Vinum bonum et suave,
bonis bonum, pravis grave,
liquor nec non sapor ave
mundana laetitia.

Ave, felix creatura,
quam produxit vitis pura,
omnis mensa sit segura
in tui praesentia.

Ave, liquor vini clari,
cuius sapor sine pari,
tua nos inebriari
dignetur potentia.

Ave, pulchrum in colore,
ave, fragrans in odore,
ave, sapidus in ore,
dulce linguae vinculum.

Ave, salus in modestis,
in gulosis mala pestis,
post amissionem vestis
sequitur patibulum.

Per te mundus hilaescit,
per te bonis honor crescit,
omnis largus erubescit
sine tua copia.

Monachorum grex devotus,
clerus omnis orbis totus
bibit ad aequales notus
tua clara pocula.

Felix venter, quam intrabis,
felix lingua, quam rigabis,
felix os, quod tu lavabis,
et beata labia.

Supplicamus, hic abunda,
abundantes nos fecunda,
fecundantes nos emunda
per aeterna saecula.

Славень вину

Vinum bonum et suave, bonis bonum

Ти, вино солодке, плинне,
добрим добре, злим противне,
маєш запах ніжний, дивний,
світ веселим робиш.

Славен витворе щасливий,
виногруна дар сяйливий,
стане кожен говірливий,
щойно стіл оздобиш.

Слався, трунку незрівнянний,
ароматом бездоганний;
всім годи, усім жаданий,
свого грона силами.

Слався, диво кольорове,
слався, запахом чудове,
слався, присмаком медове —
пута робиш милими.

Зроби мудрого здоровим,
випиваку — безголовим.
А як стане босим-голим,
смерть його дістане.

Через тебе світ радіє
добра слава не маліє,
кожен щедрий червоніє,
як тебе не стане.

П'є тебе чернець побожний,
клір і клірик, всяк і кожний;
п'ють усі, хто пить спроможний,
п'ють вино жадане.

Щасний шлунок, де гостюєш,
і язик, що тя смакує,
щасний рот, що розкошує,
і уста блаженні.

Молим тя, щоб повні чаші
прикрашали учти наші,
щоб не знали ми нестачі
роки нескінченні!

Переклав Мирон Борецький

*Пісня
є найповнішим
варіантом
з усіх
подібних;
побутувала,
зокрема,
в Польщі.
Ця та
наступна пісня
за формою
нагадують гімн
в честь Богородиці
"Verbum
bonum et suave...
(Слово добре і
присмне...)",
в чому
її полягає
комічний ефект*

Vinum bonum et suave, bibit abbas

[Kusch, p. (610)]

Vinum bonum et suave
bibit abbas cum priore;
et conventus de peiore
bibit cum tristitiis.

Ave, felix creatura.
quam produxit vitis pura;
omnis mensa fit segura
in tua praesentia.

Felix venter, cum intrabis,
felix os, quod tu rigabis,
felix lingua, quam lavabis,
et beata labia.

O quam felix in colore,
o quam fragrans in odore,
o quam placens es in ore,
dulce linguae vinculum.

Supplicamus, hic abunda,
omnis turba sit facunda,
ut cum voce nos iucunda
personemus gaudia.

Monachorum grex devotus,
clerus omnis, mundus totus,
bibunt adaequales potus
et nunc et in saecula.

Похвала вину II

Vinum bonum et suave, bibit abbas

Вина добрі пребадьоро
п'ють абати, п'ють пріори,
а простих монахів збори
сумно п'ють — погані.

Слався, рідино вогниста,
що лоза дає нам чиста!
Всяка учта — урочиста,
коли вина з нами.

Щасний шлунок, що приймає,
щасний рот, що випиває,
щастя і язик зазнає,
і блаженні губи.

Колір в тебе гарний, знатний,
запах ніжно-ароматний,
смак у роті благодатний.
Ти — п'янкi кайдани!

Просим: завше сповной чаші,
красним словом — уста наші,
щоб ми славили найкраще
радоці приємні.

Схимників свята родина,
клір увесь і світ щоднини
щедро п'ють солодкі вина —
нині і довіку!

Переклав Мирон Борецький

*Ця пісня,
окрім ритмо-
структури,
запозичила,
ймовірно,
її свою мелодію
від гімну
в честь
Богородиці
“Verbum bonum
et suave...”*

Laudant vinum potatores

[Gansz., p. 174]

Laudant vinum potatores,
qui non norunt potiores
inter potus et liquores
virtutes cervisiae.

Vinum bonum et suave,
sed cum potas, tibi cave,
nam probatur esse grave,
nisi sumptum modice.

Si te quando sitis urget,
torret aestus, bilis turget:
Si sumis, ut sitim purget,
sumis cum periculo.

Nostrum potum semper laetum
quando placet, citra metum
ad iucundum usque fletum
hauris grandi poculo.

Hoc si laesit, hoc sanaris,
edis, potas, restauraris:
hoc utcumque vis utaris,
magna sentis commoda.

Salve, felix creatura,
salve, coelestis mixtura,
non natura, sed coctura
tritici cum humulo.

Illud nutrit, hoc emundat,
illud sapit, hoc fecundat,
felix ergo, qui abundat
et bibit assidue.

Felix ter et felix quater,
ille Czopek, bonus pater,
cuius iste potus sacer
semper lavat viscera.

Hoc liquore comprobatur,
quod appotus transformatur,
dotes claras mutuatur,
ante quibus caruit.

Hic fit fortis, hic devotus,
ille dives, ille laetus,
hic opimus, hic disertus,
hic canit, hic diligit.

Прикметним тут є прізвисько Чопик, що найімовірніше виникло від польського слова czop, czopek — затичка пірамідальної форми для бочок, діжок

Похвала пиву

Laudant vinum potatores

Той вино хай вихвалює,
котрий ліпшого не знає
між напоїв і не має
пива прешляхетного.

Так, вино солодке вабить —
пий, але не без обави,
бо на землю швидко звалить
пияка безпечного.

Як жага тебе замучить,
коли жар стоїть палючий,
то не будь такий рішучий,
пий вино з обавами.

Пивом радощі примножиш,
пий-но пиво, скільки можеш,
пий відважно, скільки хочеш,
пиво пий бокалами.

Те калічить, це лікує,
пиво пий, коли смакує,
п'ючий пиво не бідує,
не стає п'яницею.

Слався, витворе щасливий,
слався, трунку незрадливий,
що дає нам хміль вродливий,
варений з пшеницею.

Пиво кормить, очищає,
пиво розуму навчає;
той блажен, хто пиво має
і п'є ненастанно.

Десять, сто разів щасливий
Чопик, батько шанобливий,
кого трунок святобливий
тішить, доброчинного.

Кому пиво до вподоби,
злим того ніщо не зробить,
той доможеться шаноби,
хисту і шляхетності.

Стане мужнім і побожним,
і веселим, і заможним,
і співучим, й красномовним,
вправним у дотепності.

Унікальна
пісня, яку,
ймовірно, склав
Анджей
Кшицький
(1482–1537),
особистий
секретар
польського
короля
Зигмунта I
Старого
(1467–1548).
Ця пісня,
адресована
якомусь
Чопикові,
є протипагою
численним
пісням
Західної
Європи, що
славили вино

Ave, bona Dobrzinensis,
ave, clara Sabbatensis,
ave, Sextaferiensis,
o ave, Poltovia!

Per vos tristis hilarescit,
salit claudus, parvus crescit,
per vos pauper mox ditescit,
subditus fit dominus.

Supplicamus nos potantes,
vestras laudes decantantes,
irrigate nos laetantes
in aeterna saecula.

Hugo, Primas Aurelianensis

Est labor hic esse

[Kusch, p. 514]

Est labor hic esse,
quum sit potare necesse
potum de messe,
quam consuevimus esse.

Poto, — sed invite.
probo pocula gentis avitae,
vinum de vite,
quia vitis ianua vitae.

Слався, трунку добрий польський,
мазовецький, тиський, плоцький,
краківський і бялостоцький,
з будь-якого хмільника.

Пиво сум жене із хати,
вчить кульгавих танцювати,
робить бідного багатим,
пана — із невільника.

Ми, що пиво попиваєм
і на вашу честь співаєм,
напоїти нас благаєм
на віки віків, амінь.

Переклав Мирон Борецький

*Вжиті
в оригіналі
маловідомі (або
й зовсім не
відомі) прикме-
тники
Dobrzynensis,
Sabbatensis,
Sexaferiensis,
утворені від
власних назв,
замінено в
перекладі добре
знаними
польськими
назвами*

Гуго, Прімас Орлеанський

Осуд п'янкх трунків

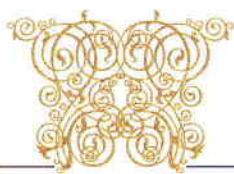
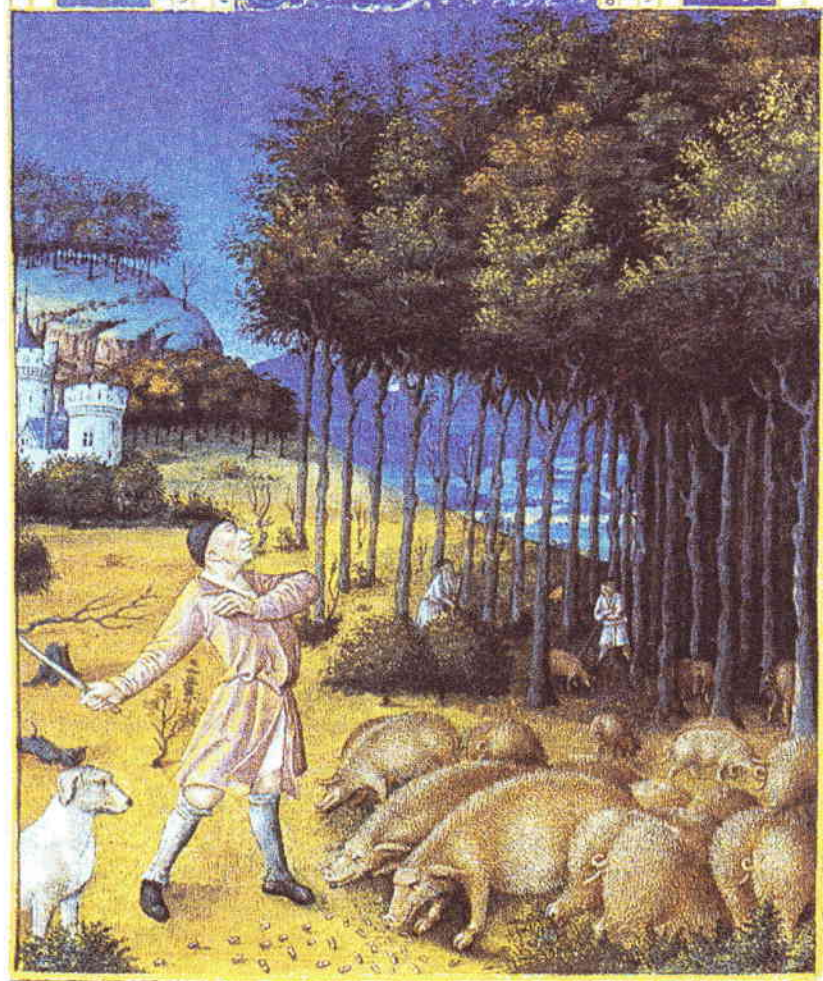
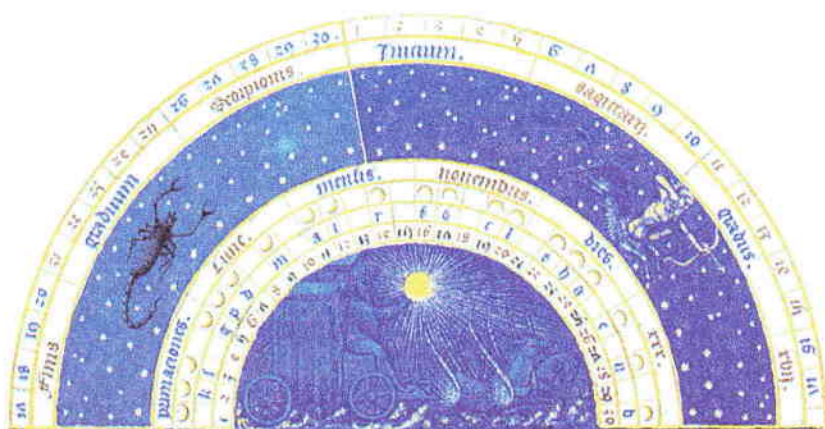
Est labor hic esse

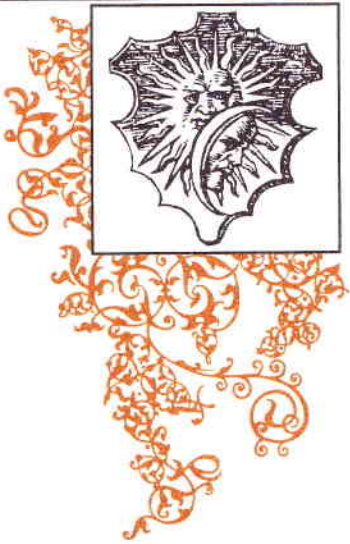
Мука ж бо тут жити,
де ти мусиш пити
із зерна напнтки,
яке їсти звикли.

П'ю, але з-під бука —
Предків це наука:
Їсти виноград годиться,
Бо лоза — життя криниця.

Переклав Мирон Борецький

РАДОЩІ
Й МУКИ
КОХАННЯ

Veni, veni, venias

[C.B. 174 (136)]

Veni, veni, venias,
ne me mori facias!
hyria hyrie
nazaza trillirivos!

Pulchra tibi facies,
oculorum acies,
capiliorum series —
o quam clara species!

Rosa rubicundior,
lilio candidior,
omnibus formosior,
semper in te glorior!

Iam, dulcis amica, venito

[Du Meril, p. 196]

Iam, dulcis amica, venito,
quam sicut cor meum diligo,
intra in cubiculum meum
ornamentis cunctis onustum.

Ubi sunt sedilia strata
et domus velis ornata,
floresque in domo sparguntur
herbaeque fraglantes miscentur.

Est ibi mensa apposita
universis cibus onusta:
ibi clarum vinum abundat
et quidquid te, clara, delectat.

Ibi sonant dulces symphoniae,
inflantur et altius tibiae:
ibi puer doctus et puella
pangunt tibi carmina bella.

Hic cum plectro cytharam tangit,
illa melos cum lyra pangit.
portantque ministri pateras
pinguitatis poculis plenas.

Non me iuvat tantum convivium,
quantum post dulce colloquium,
nec rerum tantarum ubertas,
ut dilecta familiaritas.

Запрошення I

Veni, veni, venias

О, прийди, прийди, прийди,
смерть від мене віджени,
лагідно моє прийми
щире слово похвали.

Вабить чар твого лиця,
зору красна ліпота,
шовковистая коса:
ах, яка ж твоя краса!

Від троянд ти червоніш,
білих лілій ти біліш,
від красунь ти красивіш,
ти мені від всіх миліш!

Переклав Мирон Борецький

*Початок пісні
перегукується
зі зверненням
Трірської
церкви до
новообраного
архієпископа*

Запрошення II

Iam, dulcis amica, venito

Солодка подружко, прийди-но,
бо серцем без тебе я гину,
ввійди до моєї кімнати,
де різних окрас пребагато,
де постіль широка, розлога
і шкурами вкрита підлога,
де квіти повсюди яскраві
й п'янки задля пахощів трави.

Там стіл для тебе накритий,
багато там страв розмаїтих:
іскряться там світлії вина,
там все, чого прагнеш, дівчино.

Там співи лунають солодкі,
мелодії флейти високі:
дівча там і вчений хлопчина
співають для тебе невпинно;

на струнах кифари він грає,
а ліра йому помагає.
Там слуги в глибокі бокали
вина для нас поналивали.

Та не стільки бенкет мені любий,
скільки мова твоя, твої губи;
і не стільки ці страви і вина,
скільки ти — моя люба дівчина.

*Ця пісня —
одне з
наслідувань
біблійної "Пісні
пісень"*

Iam nunc veni, soror electa
et prae cunctis mihi dilecta;
lux meae clara pupillae
parsque maior animae meae.

Ego fui solus in silva
et dilexi loca secreta,
frequenter effugi tumultum
et vitavi populum multum.

Carissima, noli tardare:
studeamus nos nunc amare.
sine te non potero vivere,
iam decet amore perficere.

Quid iuvat differre, electa,
quae sunt tamen post facienda?
fac cito quod eris factura —
in me non est aliqua mora.

Primo quasdam eligo

[Kusch, p. 612]

Primo quasdam eligo
et electas diligo
et dilectas subigo:
 sum levis plus quam ventus;
nihil in me corrigo;
 sic exigit iuventus.

In adolescentia
suadet nos lascivia
currere per omnia:
 nihil iubet cavere.

Nulla est infamia
 hic legem non habere.

Senis obstinatio
est abhominatio:
iuvenis religio
 fere nusquam laudatur:
viret in principio,
 sed in fine siccatur.

Dum sum in hoc tempore,
dum fervesco pectore,
dum ignis in corpore
 calet, semper amabo.

Naturali frigore
 congelatus cessabo.

Прийди ж, моя сестро кохана,
з усіх мені ти лиш жадана,
зіниць моїх ясна світлино,
душі дорога половино.

Жив я в лісі самітник, убого,
безлюдні місця любив строго,
втікав я від галасу й шуму,
велелюдного осторонь тлуму.

Прийди-но, кохана, до хати —
навчимося ми в парі кохати;
без тебе не можу я жити,
тебе я бажаю любити.

Зволікають навіщо, кохана,
з **тим**, що зробимо пізно чи рано?
Вчини ж те, що маєш вчинити —
тобі я готовий служити!

Переклав Мирон Борецький

Юнацька пісня

Primo quasdam eligo

Спершу любку вибираю,
кличу вибрану до раю,
відкохавши, покидаю;
я — мов вітер легковійний:
сам себе не поправляю —
юний вік же непостійний!

Личить юнакам грайливість,
у коханні невстидливість
і весела жартівливість.
Не велять вони боятись,
звать ганебною гульливість,
строго правил всіх триматись.

Діда впертість твердолоба
є лиха, протиприродна,
юні ж цнота боговгодна
нині не в пошані:
юна промине жадоба,
і юнак, мов цвіт, зів'яне.

Поки юність дозволяє,
поки кров у жилах грає,
в тілі полум'я палає,
я кохатися не кину,
а кохання відбує,
як обернуся в льодину.

Переклав Мирон Борецький

Lingua mendax et dolosa

[C.B. 117(168)]

Lingua mendax et dolosa,
lingua procax, venenosa,
lingua digna detruncari
et in igne concremari,

Quae me dicit deceptorem
et non fidum amatorem,
quam amabam, dimisisse
et ad alteram transisse!

Sciat deus, sciant dei:
non sum reus huius rei!
sciant dei, sciat deus:
huius rei non sum reus!

Unde iuro Musas novem,
quod et maius est, per Iovem,
qui pro Danae sumpsit auri,
in Europa formam tauri;

Iuro Phoebum, iuro Martem,
qui amoris sciant artem;
iuro quoque te, Cupido,
arcum cuius reformido;

Arcum iuro cum sagittis,
quas frequenter in me mittis:
sine fraude, sine dolo
foedus hoc servare volo!

Volo foedus observare!
et ad haec dicemus, quare:
inter choros puellarum
nihil vidi tam praeclarum.

Inter quas appares ita
ut in auro margarita.
humeri, pectus et venter
sunt formata tam decenter;

Frons et gula, labra, mentum
dant amoris alimentum;
crines eius adamavi,
quoniam fuere flavi.

Ergo dum nox erit dies,
et dum labor erit quies,
et dum aqua erit ignis,
et dum silva sine lignis,

*Юпітер,
Даная,
Європа:
Зевс (Юпітер)
проник до
ув'язненої
у вежі доньки
Акрісія Данай
у вигляді
золотого дощу;
закоханий
у Європу,
дочку
фінікійського
царя Агенора,
він з'явився їй
у вигляді бика*

Клятвена пісня

Lingua mendax et dolosa

От язик же отой брехливий,
злобний, заздрісний, трійливий!
Я, лукавого, б одрізав
і палив палким залізом.

Оббрехав мене, поганець, —
мов, невірний я коханець:
милу, мов, свою, єдину,
задля іншої покинув.

Свідок бог і всі богове:
став я жертвою обмови;
всі боги повинні знати:
без вини я винуватий.

Свідки — музи правдомовні
й сам Юпітер, бог верховний,
що скропив Данаю злотом,
а биком явивсь Європі.

Присягаюсь Марсом, Фебом,
гнала й їх любов із неба,
Купідоном присягаюсь,
його стріл я так лякаюсь!

Присягаюсь його луком,
од якого — люті муки,
врятувати від обману
прагну дружбу, небом дану,

обернути сварку миром,
а чому — зізнаюсь щиро:
між дівчат у барвнім колі
я не зрів краси такої.

Ти ж бо сяєш поміж ними,
як між золотом — перлина.
Груди, плечі, стан високий —
все милує, вабить око.

Щічки, лоб, уста чудові —
все схиляє до любові.
А волосся — злото щире —
я люблю, люблю без міри.

Радше впівніч сонце гляне,
в темнім лісі дров не стане,
здружиться вогонь — з водою,
праця буде супокоем,

*Марс — бог
війни
у стародавніх
римлян;
грецький Арес*

*Феб — бог
світла
і мистецтва
Аполлон*

*Купідон — бог
Амур, грецький
Ерот, син
богині кохання
Афродіти-
Венери;
стрілами свого
лука він
запалював
кохання
в серцях богів
і людей*

Et dum mare sine velis,
et dum Parthus sine telis,
cara mihi semper eris:
nisi fallar, non falleris!

Volo virum vivere viriliter

[C.B. 178 (139)]

Volo virum vivere viriliter:
diligam, si diligar aequaliter;
sic amandum censeo, non aliter.
hac in parte fortior quam Iupiter
nescio procari
commercio vulgari:
amaturus forsitan volo prius amari.

Muliebris animi superbiam
gravi supercilio despiciam,
nec maiorem terminum subiciam
neque bubus aratrum praeficiam.
displicet hic usus
in miseros diffusus;
malo plaudens ludere quam plangere delusus.

Quae cupit, ut placeat, huic placeam;
ipsa prior faveat, ut faveam.
non ludemus aliter hanc aleam,
ne se granum reputet, me paleam.
pari lege fori
deserviam amori,
ne prosternar impudens femineo pudori.

Liber ego liberum me iactito,
casto paene similis Hippolyto,
nec me vincit mulier tam subito.
quae seducat, oculis ac digito
dicat me placere
et diligat sincere;
haec mihi protervitas placet in muliere.

*Ипполит — син
афінського
царя Тесея,
який відхилив
любов своєї
мачухи Федри;
герой трагедії
Еврипіда
“Федра”*

Ecce mihi displicet, quod cecini,
et meo contrarius sum carmini,
tuae reus, domina, dulcedini,
cuius elegantiae non memini.
quia sic erravi,
sum dignus poena gravi;
poenitentem corripe, si placet, in conclavi!

морем парус не поплине,
парф лукавий — лук одкине,
ніж тебе я позабуду!
Будеш вірна — вірний буду!

Переклав Андрій Содомора

Чоловічі мрії

Volo virum vivere viriliter

Хочу мужнім мужем быть, мужніючи,
і кохать кохану, уміючи,
на любов взаємную надіючись,
милу дужче від Юпітера леліючи.
Не хочу купувати любові за дукати,
я за любов коханої себе готов віддати.

Як побачу жінку дуже гордую,
то дивлюсь на неї я з погордою, —
не слід волам за плугом йти дозволити
і жінку до кохання приневолити.
Я не люблю впадати
в любовні тарапати;
волю веселитися, ніж плакати й страждати.

Тій, яка мене повік кохатиме,
я себе охоче віддаватиму.
В кості з тою жінкою не гратиму,
що мене половою вважатиме.
Служитиму любові,
коли ми вдвох готові
любитися, кохатися на тій самій основі.

Вільний, я горджусь цією вільністю,
з Іпполітом праведним подібністю.
Жінка не здолає мене ніжністю,
хоч і спокушатиме свавільністю,
обіймами, цілунками,
любові подарунками, —
я не люблю кохатися з настирливими юнками.

Тепер своєї пісні я зрікаюся,
думок цілком інакших я тримаюся:
твоєї вроди я, в чім гірко каюся,
не бачив, та тепер я закохаюся.
За помилку запальну
дай кару максимальну:
заарештуй-но винного та й у в'язницю —
в спальню!

Переклав Мирон Борецький

Парф
лукавий —
парфи, степове
плем'я, що
в античні
часи жило
на південь від
Каспійського
моря;
славились
як прекрасні
вершники,
влучні стрільці
з лука та знавці
військових
хитрощів

Filia, si voles tu

[Gansz., 2, p. 30]

Filia, si voles tu,
vellem te locare:
et carnalem socium,
et carnalem socium
vellem tibi dare.

Filia, vis militem
bene equitantem? —
“Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.

Milites in bello,
nunquam sunt in domo:
et eorum gladii,
et eorum gladii
semper sunt acuti”.

Filia, vis monachum
bene cucullatum?
“Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.

Monachi post primam
Currunt ad coquinam:
panes eis dantur,
panes eis dantur
caseum furantur”.

Filia, vis rusticum
nigrum et turpissimum?
“Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.

Rustici quadrati
Semper sunt irati,
Et eorum corda,
Et eorum corda
Nunquam laetabunda”.

Filia, vis clericum
beneficiatum?
“Nolo, mater cara,
nolo, mater cara,
quia non sum sana.

Вибір чоловіка

Filia, si voles tu

Доню моя рідна,
хоче твоя мати
другові тілесному,
другові тілесному
тебе заміж дати.

Хочеш, доню, воїна
на коні баскому?
“Ой ні, мамо рідна,
ой ні, мамо рідна,
я його не гідна.

Воїни воюють,
вдома не ночують,
мають мечі куті,
мають мечі куті,
гостролезі, люті”.

Може, хочеш ти ченця?
Йому каптур до лица.
“Ой ні, мамо рідна,
ой ні, мамо рідна,
я його не гідна.

Ченці після чарки
біжать до кухарки:
кусень хліба просять,
кусень хліба просять,
потай сир виносять”.

Хочеш, доню, селяка
чорного, брудного?
“Шкода, мамо, слова,
шкода, мамо, слова,
бо я нездорова.

Селяки суворі
і до гніву скорі,
від злості трясуться,
від злості трясуться,
зроду не сміються”.

Може, клірика бажаєш?
Він багато грошей має.
“Ой ні, мамо рідна,
ой ні, мамо рідна,
я його не гідна.

Оригінальність
пісні полягає
в її формі —
народному
за своїм
походженням
діалозі. Пісня
склалася
в Чехії

Clericorum pueri
semper sunt superbi,
et eorum matres,
et eorum matres
dicunt meretrices”.

Filia, vis scholarem
bene litteratum?
“Volo, mater cara,
volo, mater cara,
quia iam sum sana”.

Petrus Bluesensis

Grates ago Veneri

[C.B. 46 (72)]

Grates ago Veneri,
 quae prosperi
mihi risus numine
 de virgine
 mea gratum
 et optatum
contulit trophaeum.

Dudum militaveram,
 nec poteram
hoc frui stipendio;
 nunc sentio
 me beari,
 serenari
vultum Dioneum.

Visu, colloquio,
contactu, basio
 frui virgo dederat;
 sed aberat
linea posterior
et melior
 amori.
quam nisi transiero,
 de cetero
sunt, quae dantur alia,
 materia
 furori.

Ad metam propero.
sed fletu tenero

*Діона — дочка
бога Океана
і Фетіди,
мати
Афродіти
(Венери)*

Клірики багаті —
занадто пихаті,
а їхні матусі,
а їхні матусі
шльондрами зовуться”.

Може, ти студента хочеш?
Він до мудрості охочий.
“Хочу, мамо рідна,
хочу, мамо рідна,
я студенту рівня!”.

Переклав Мирон Борецький

Петро Блуаський

Переможна пісня

Grates ago Veneri

Я Венері дякую —
їй завдячую
у любощах успіхом,
бо з усміхом
дар жаданий,
довгожданий
принесла мені кохана!

У військах Венериних
даремно ми
про тріумф старалися.
Та сталося:

личко мила
прояснила,
Діона полум'яна!

Поглядом, обіймами,
любовними війнами
дівчина втішалася,
та усе ж вагалася
на межу останню,
над усе жаданую,
ступити —
милому віддатися,
кохатися,
ласками пестливими
щасливими
нас зробити.

До мети змагаюся,
а вона вмивається

*У військах
Венериних —
відгомін
“Любовних
елегій”
Овідія (I, 9):
“Кожен
коханець —
вояк, і в Амура
свої табори є. /
Аттіку, віриш
мені? Кожен
коханець —
вояк!”
(Переклад
А.Содомори)*

mea me felicitat,
dum dubitat
solvere virguncula
repagula
pudoris.
flentis bibo lacrimas
dulcissimas;
sic me plus inebrio,
plus haurio
fervoris.

Delibuta lacrimis
oscula plus sapiunt,
blandimentis intimis
mentem plus alliciunt.
ergo magis capior,
et acrior
vis flammae recalescit.
sed dolor Coronidis
se tumidis
exerit singultibus
nec precibus
mitescit.

Preces addo precibus
basiaque basiis;
fletus illa fletibus,
iurgia conviciis,
meque cernit oculo
nunc aemulo,
nunc quoque supplicanti;
nam nunc lite dimicat,
nunc supplicat;
dumque prece blandior,
fit surdior
precanti.

Vim nimis audax infero.
haec ungue saevit aspero,
comas vellit,
vim repellit
strenua,
sese plicat
et intricat
genua,
ne ianua
pudoris resolvatur.

Sed tandem ultra milito,
triumphum do proposito.

слізьми, що не стримують,
лиш підтримують
цю жагу до дівчини,
поки недосвідчена
любити.

Сльози п'ю солодкії
цілунками,
ними умиваюся,
мов трунками,
досита.

Слізьми рясно зрошені
очка пристрасть будять,
ласки довго прошені
ллють жагу у груди,
хіть росте, міцнішає,
гострішає,
вогонь в душі палає;
мов Короніда нещаслива,
діва мила
стримує проханнями,
риданнями,
благає.

Я цілую все палкіше
діву і благаю,
діва ж плаче все сильніше,
мене гнівно лає.
То ворожими очима
пронизує,
то вже знову невмолима —
принижує,
то благає, просить:
“Припини-но, досить!”.
То мовчить, не чує:
я вмовляю все.

Я її взять хочу силою,
а вона мене не милує.
Діва гнеться,
в'ється, б'ється,
здрігається —
має силу
моя мила,
змагається,
звивається,
до раю не впускає.

Та вперто я воюю,
тріумф уже свій чую,

*Короніда —
дочка царя
лапітів Флегія,
коханка Апол-
лона, від якого
народила
Асклепія. Перед
народженням
сина, боячись,
що Аполлон
розлюбить її,
вийшла заміж
за Іохіда.
Артеміда її
за це покарала,
обернувши
на вогнище*

per amplexus
firmo nexus,
brachia

eius ligo,
pressa figo
basia;
sic regia

Diones reseratur.

Res utrique placuit,
et me minus arguit
mitior amasia,
dans basia
mellita

Et subridens tremulis
semiclausionibus oculis,
veluti sub anxio
suspirio
sopita.

O, mi dilectissima
[C.B. (141)]

O, mi dilectissima!
vultu serenissima
et mente legis sedula,
ut mea refert littera?

“Quae est haec puellula”,
dixi, “tam praecandida,
in cuius nitet facie
candor cum rubedine?”

Vultus tuus indicat,
quanta sit nobilitas,
quae in tuo pectore
lac miscet cum sanguine.

“Quae est puellula
dulcis et suavissima?
eius amore caleo,
quod vivere vix valeo”.

Circa mea pectora
multa sunt suspiria
de tua pulchritudine,
quae me laedunt misere.

шлю дарунки
їй — цілунки
вогнянії,
і зваблива,
мовчазлива
коханії,
жаданії
ворота відчиняє.

Нам любов сподобалась,
і мене сподобила
мила поцілунками,
кохання дарунками
медового.

Очі закриваються,
губи посміхаються:
з щастя знемагаємо,
у сон поринаємо
надовго ми.

Переклав Мирон Борецький

Лист до милої
O, mi dilectissima

Найдорожча моя мила,
личком вельми ти вродлива,
прочитай, тебе прошу я,
те, про що в листі пишу я.

“Хто з дівчат найкрасивіша,
мому серцю наймиліша?
В кого личко бездоганне,
білосніжне та рум'яне?”

Свідчить вигляд твій, постава
про шляхетність, що змішала
на твоїм лиці, миленька,
з кров'ю молоко біленьке.

“Ти для мене найгарніша,
найсолодша, наймиліша:
дуже я тебе кохаю,
від любові знемагаю”.

У душі моїй кохання
будить пристрасні зітхання.
А краса твоя так люба,
що мене чекає згуба.

Tui lucent oculi
sicut solis radii,
sicut splendor fulguris,
qui lucem donat tenebris.

“Vellet Deus, vellent di,
quod mente proposui:
ut eius virginea
reserassem vincula!”

Tempus adest floridum

[C.B. (105)]

Tempus adest floridum, surgunt namque flores
vernales; mox in omnibus immutantur mores.
hoc, quod frigus laeserat, reparant calores;
cernimus hoc fieri per multos colores.

Stant prata plena floribus, in quibus
nos ludamus!

virgines cum clericis simul procedamus,
per amorem Veneris ludum faciamus,
ceteris virginibus ut hoc referamus!

“O dilecta domina, cur sic alienaris?
an nescis, o carissima, quod sic adamaris?
si tu esses Helena, vellem esse Paris!
tamen potest fieri noster amor talis.”

Ich was ein chint so wolgetan

[C.B. (146)]

Ich was ein chint so wolgetan,
virgo dum florebam,
do brist mich div werlt al,
omnibus placebam.

Refl.

Hoy et oe!
maledicantur tiliae
iuxta viam positae!

Ia wolde ih an die wisen gan,
flores adunare,
do wolde mich ein ungetan
ibi deflorare.

Refl.

*В оригіналі
німецькі вірші
чергуються
з латинськими.
До такого
прийому
ваганти
вдавалися
не раз*

Твої очі сяють ясно,
наче сонечко прекрасне,
наче блискавка, ті очі
розганяють темінь ночі.

“О, якби боги послали
що моїм видінням стало,
те, чого я дуже хочу, —
поцілунків уст дівочих!”

Переклав Мирон Борецький

Паріс і Єлена

Tempus adest floridum

Час цвітіння надійшов, скрізь розквітли квіти,
все довкіл весна ясна спромоглась змінити:
те, що холод попсував, теплі дні ладнають,
всюди квіти різними барвами сіяють.

Вбрались луки квітами, всі ми нині мило —
і дівчата, й клірики — бавимось щасливо,
в честь кохання і Венери хороводи водим
і дівчат численних вдало з розуму ми зводим.

“Чом же так лякаєшся, люба моя пані?
Втіхами п'янітимеш тільки у коханні.
Стань мені Єленою, я тобі — Парісом,
будемо кохатися на лугах під лісом”.

Переклав Мирон Борецький

Розповідь дівчини

Ich was ein chint so wolgetan

Я, юнка, чемною була,
вірго дум фльоребам,
немов троянда розцвіла,
омнібус пляцебам.

Приспів:

Гейя-гой!
Ламають липи-сироти,
що при дорозі вирости!

На луг квітучий я пішла
фльорес адунаре,
і захотів мене юнка
ібі дефльораре.

Приспів.

**Паріс —
троянський
царевич;
викравши
дружину
Менелая,
прекрасну
Єлену, став
винуватцем
Троянської
війни**

**Вірго дум
фльоребам —
доки
я квітнула
невинністю**

**Омнібус
пляцебам — я
усім подобалась**

**Фльорес
адунаре —
збирати квіти**

**Ібі
дефльораре —
там позбавити
невинності**

Er nam mich bi der wizen hant,
sed non indecenter,
er wist mich div wise lanch
valde fraudulententer.

Refl.

Er graif mir an daz wize gewant
valde indecenter,
er fuorte mih bi der hant
multum violententer.

Refl.

Er sprach: "vrowe, gewir baz!
nemus est remotum".
dirre wech, der habe haz!
planxi et hoc totum.

Refl.

"Iz stat ein linde wolgetan
non procul a via,
da hab ich mine herphe lan,
tympanum cum lyra".

Refl.

Do er zu der linden chom,
dixit "sedeamus",
— div minne twanch sere den man —
"ludum faciamus!"

Refl.

Er graif mir an den wizen lip,
non absque timore,
er sprach: "ich mache dich ein wip,
dulcis es cum ore!"

Refl.

Er warf mir uof daz hemdelin,
corpore detecta,
er rante mir in daz purgelin
cuspidate erecta.

Refl.

Er nam den chocher unde den bogen,
bene venabatur!
der selbe hete mich betrogen.
"ludus compleatur!"

Refl.

*Вальде
франдулентер —
дуже
підступно*

*Мультум
віолентер —
дуже грубо*

*Плянкі ет
зок тотум —
я плакала
і все інше*

*Тимпанум кум
ліра — тимпан
з лірою*

*Людум
фаціамус! —
Нумо,
побавмося!*

*Дульціс ес кум
оре — солодка
твоя мова*

*Куспідате
еректа —
піднятим
списом*

*Людус
комплеатур —
хай
здійсниться
гра*

За руку він мене схопив,
сед нон індецентер,
мене завів у гай густий
вальде фраудулентер.

Приспів.

*Сед нон
індецентер —
але не вельми
пристойно*

Він плаття з мене там зірвав
вальде індецентер,
за рученьки мене тримав
мультиум віолентер.

Приспів.

*Вальде
індецентер —
дуже
непристойно*

Сказав він потім: “Подивись:
немус ест ремотум”.
Його благаю: “Схаменись!”,
плянксі ет гок тотум.

Приспів.

*Немус ест
ремотум —
гай є
віддалений*

“Ходи під липу цю хутчій
нон прокуль а віа.
Висить моя дуда на ній,
тімпанум кум ліра!”

Приспів.

*Нон прокуль а
віа — недалеко
від дороги*

Привів мене під липу ту,
діксіт: “Седеамус!”
Кохання хочеться йому:
“Людум фаціамус!”

Приспів.

*Діксіт:
“Седеамус!” —
Він сказав:
“Сядьмо!”*

І ніжно він обняв мій стан
нон абскве тіморе,
“Дружиною мені ти стань —
дульціс ес кум оре!”

Приспів.

*Нон абскве
тіморе — не
без страху*

Сорочку з мене хутко зняв,
корпоре детекта,
і лагідно торкатись став
куспіде еректа.

Приспів.

*Корпоре
детекта —
оголивши тіло*

Схопив він свій колчан і лук —
бене венабатур!
Так обманув мене мій друг:
“Людус комплеатур!”

Приспів.

*Бене
венабатур —
добре
пополював*

Переклав Мирон Борецький

Exiit diluculo

[C.B. 90 (63)]

Exiit diluculo
rustica puella
cum grege, cum baculo,
cum lana novella.

Sunt in grege parvulo
ovis et asella,
vitula cum vitulo,
caper et capella.

Conspexit in caespite
scholarem sedere:
“quid tu facis, domine?
veni mecum ludere!”

Lucis orto sidere exit virgo

[Ganzs., 2. p. 20]

Lucis orto sidere
exit virgo propere
facie vernali,
oves iussa regere
baculo pastorali.

Sol effundens radium
dat calorem nimium.
virgo speciosa
solem vitat noxium
sub arbore frondosa.

Dum procedo paululum,
linguae solvo vinculum:
“salve, rege digna!
audi, quaeso, servulum,
esto mihi benigna!”

“Cur salutas virginem,
que non novit hominem,
ex quo fuit nata?
sciat Deus! neminem
inveni per haec prata”.

Forte lupus aderat,
quem fames expulerat
gutturis avari.

Початок пасторалі

Exiit diluculo

Вийшла з хати вдосвіта
дівчина-селянка,
стадо пасти вигнала
в поле на світанку.

В стаді є маленькому
осленя й осличка,
цап, вівця і кізочка,
бичок і теличка.

Школяря побачила
в лузі під сосною:
“Чим ти, пане, зайнятий?
Пожартуй зі мною!”.

Переклав Мирон Борецький

*Перші дві
строфи зберег-
лись лише
в Буранському
манускрипті,
третья
строфа —
у іншому
монхтенському
рукописі*

Пастораль I

Lucis orto sidere exit virgo

Як лиш сонечко зійшло,
вийшла юнка за село,
весна яснолиця —
вівці велено було
пасти на травичі.

Сонце сяйво розлило,
стало спекою тепло,
і красуня люба
скрилась від тепла того
в холодку під дубом.

Підійшов я спроквола,
зняв замка я з язика:
“Здрастуй, царства гідна!
Прошу, вислухай раба,
стань мені як рідна!”

“Чом вітаєш так мене?
Я ж дочка, яка — бігме! —
батька і не знала.
Свідок Бог: я тут ніде
хлопця не стрічала”.

Раптом де не взявся вовк,
хижий і голодний знов,
ненажерна паща.

ove rapta properat,
cupiens saturari.

Dum puella cerneret,
quod sic ovem perderet,
pleno clamat ore:
“si quis ovem redderet,
me gaudeat uxore!”

Mox ut vocem audio,
denudato gladio
lupus immolatur,
ovis ab exitio
redempta reportatur.

Stetit puella

[C.B. 177 (138)]

Stetit puella
rufa tunica;
si quis eam tetigit,
tunica crepuit.

Eia!

Stetit puella
tamquam rosula:
facie splenduit
et os eius floruit.

Eia!

Stetit puella bi einem bovme,
scripsit amorem an eime lovbe.

Dar chom Venus also fram;
caritatem magnam,
hohe minne
bot si ir manne.

Кинувсь люто, стрімголов,
де здобич найкраща.

Як дівча уздріло це,
що овечку вовк гризе,
то заголосило:
“Як овечку хтось спасе,
буду ‘го любила!”

Ледь почув я ці слова,
зразу ж оголив меча
і вбив вівцекрада;
порятована вівця
побрела до стада.

• Переклав Мирон Борецький

Пастораль II

Stetit puella

Стоїть дівиця,
червона спідниця;
хто її торкнеться,
спідниця подреться.

Гейя!

Стоїть прегарна,
наче троянда:
лиця її сяють,
вустонька палають.

Гейя!

Стоїть дівиця, на дубі пише
ім'я хлопчини, під дубом тиша.

Тут Венера підійшла
і коханням обняла:
хлопчину діва
покохать зуміла.

Переклав Мирон Борецький

*Пісня, що є
переробкою
народної,
збереглась лише
в Буранському
рукописі.
У третій
строфі
чергуються
рядки
латинською
і німецькою
мовами*

Ecce, chorus virginum

[C.B. 59]

Ecce, chorus virginum,
tempore vernali,
dum solis incendium
radios aequali
moderatur ordine,
nubilo semoto
fronde pausa tiliae
Cypridis in voto!

Refl.

Cypridis in voto
fronde pausa tiliae,
Cypridis in voto!

In hac valle florida
floreus flagratus,
inter saepta lilia
locus purpuratus.
dum garritus merulae
dulciter alludit,
philomena carmine
dulcia concludit.

Refl.

Acies virginea
redimita flore —
quis enarret talia!
quantoque decore
prenitent ad liquidum
Veneris occulta!
Dido necis meritum
proferat inulta.

Refl.

Per florenta nemorum
me fortuna vexit.
arcum Cupidineum
vernula retexit.
quam inter Veneream
diligo cohortem,
langueo, dum videam
libiti consortem.

Refl.

Quaestio per singulas
oritur: honesta

Дівочий танок
Esse, chorus virginum

Глянь — дівчата у таночку
при весні прекрасній,
сонце в сяйному віночку
лле проміння ясне.

З радістю веселою
забувай про біди!

Відпочинь під липою
волею Кіпріди!

Приспів:

Забувай про біди!

Відпочинь під липою
волею Кіпріди!

На лугах хвилюється
запашисте море,
між лілей красується
квіття пурпурове.
Дрозд аж заливається
солодко і мило,
соловей змагається
з ним у співі вміло.

Приспів.

Як дівчат привабливих
прикрашають квіти! —

Чи мистець вибагливий
змалювать це зміг би?

Їх краса рівняється
красоті Венери,
що й Дідона кається
і не хоче вмерти.

Приспів.

У гаї квітучії
мене доля вабить.

Там Амура таїною
мене діва звабить.

Між слугинь Венериних
віддаю їй шану,
від томління слабну я,
як на неї гляну.

Приспів.

Постає тут запитання
не пусте, а повне:

*Кіпріда —
епітет
Афродіти
(Венери), яку
особливо
шанували
на Кіпрі*

*Дідона —
героїня поеми
Вергілія
“Енеїда”,
цариця
Карфагену;
покохала Енея,
а після його
від’їзду наклала
на себе руки*

potior quae dignitas
casta vel incesta?
Flora, consors Phyllidis,
est sententiata:
“castae non est similis
turpiter amata”.

Refl.

Iuno, Pallas, Calliope,
Cytheraea dura
affirmant interprete
Flora verbi iura:
“flagrabit felicius
nectare mellito
castam amans potius
quam in infinito”.

Refl.

Iura grata refero
puellarum ludis.
vigeant in prospero
iudice futuris!
actibus emeritas
nulla salutaris,
contingat iocunditas
spes adulta caris!

Refl.

Petrus Bluesensis

Vacillantis trutiniae
[C.B. 108 (159)]

Vacillantis trutiniae
libramine
mens suspensa fluctuat
et aestuat
in tumultus anxios,
dum se vertit
et bipertit
motus in contrarios.

Refl.

O languео!
causam languoris video
nec caveo,
videns et prudens pereо.

Флора —
римська богиня
квітів і весни,
символ
чистоти
і цнотливості

Гера (Юнона) —
дружина Зевса
(Юпітера),
захисниця
шлюбу
і подружньої
вірності

Паллада —
епітет дівч
Афіни, втілен
ня чистоти і
непорочності

Пісня написана
у формі
традиційної
середньовічної
секвенції —
коломатурного
співу
в літургії,
що складався
з парних
антифонів, які
виконували дві
половини хору.
Зустрічається
секвенція
і в світській
поезії, зокрема,
в “Кембридж
ських піснях”,
у поезії
вагантів

яке почуття є кращим —
чисте чи гріховне?
Звуть посестрами Філлїду
і цнотливу Флору:
чи ж назвеш цнотливою
до кохання скороу?

Приспів.

Гера, Муза і Паллада,
Кіферей строга
стверджують, що перевагу
має чиста Флора:
той пізнає щастя краще,
ніж нектар медовий,
хто цнотливу, непорочну
покохатъ готовий.

Приспів.

Те саме я думаю
про танок дівочий,
хай танцюють радісні,
як суддя захоче;
бо не є цілющою
жодна праця, дія —
хай охопить нас утіха,
на любов надія!

Приспів.

Переклав Мирон Борецький

Петро Блуаський

Розум і пристрасть

Vacillantis trutinæ

Мов вага хитливая,
зрадливая,
розум мій хитається,
вагається:
в муці гострій він палає,
то боїться,
то двоїться,
бореться і змагає.

Приспів:

О, я гину,
добре бачу й знаю
я причину
болю — умираю!

Філлїда —
дочка
фракійського
царя Сїтона,
наречена
Демофонта,
сина Тесея,
повісилась
з розпачу, коли
Демофонт
не повернувся
у визначений
час. Тут —
символ незрад-
ливого кохання

Муза —
в оригіналі:
Калліона,
богиня співів,
потім — муза
епічної поезії
й науки

Кіферей —
епітет Венери
(Афродіти).
Острів Кіфера
був одним
із центрів
культу
Афродіти

У першій
строфі,
ймовірно,
відгомін відо-
мого це
з античності,
зокрема
в Евріпідовій
“Медеї”,
конфлікті між
розумом
та почуттями.
Пор. наше:
“Дай серцю
волю — заведе
в неволю”

Me vacare studio
vult Ratio.
sed dum Amor alteram
vult operam,
in diversa rapior,
Ratione
cum Dione
dimicante crucior.

Refl.

Sicut in arbore
frons tremula,
navicula
levis in aequore,
dum caret ancore
subsidio,
contrario
flatu concussa fluitat:
sic agitat,
sic turbine sollicitat
me dubio
hinc Amor, inde Ratio.

Refl.

Sub libra pondero,
quid melius,
et dubius
mecum delibero.
nunc menti refero
delicias
Venerias:
quae mea mihi Florula
det oscula,
qui risus, quae labellula,
quae facies,
frons, naris aut caesaries.

Refl.

His invitat
et irritat
Amor me blanditiis.
sed alius
Ratio sollicitat
et excitat me studiis.

Refl.

Кличе розум вчитися,
трудитися,
пристрасть — розважатися,
кохатися.

Розриваюся надвое:
розум звідси,
пристрасть звідти —
так воюю сам з собою.

Приспів.

Мов листочок дерева,
що тремтить,
зелений,
мов човен, од берега
хвилюю гонений,
навіжена
і шалена
буря люта, злая
роздирає
мою душу з силою
вітристою
між розумом і пристрастю!

Приспів.

На вазі я зважую,
що є гіршим,
що є ліпшим,
у собі розважую,
і не перестану я
подарунки,
поцілунки
відчувати коханої,
і згадую
той усміх і принаду я,
личко й голос,
носик, брівки, волос.

Приспів.

Приворожить
і стривожить
мене пристрасть ласкою,
відлякає
думка злая
від утіх з любаскою.

Приспів.

Nam solari
me scholari
cogitat exilio.
sed, Ratio,
procul abi! vinceris
sub Veneris
imperio.

Refl.

Congaudentes ludite

[C.B. (79)]

Congaudentes ludite,
choros simul ducite!
iuvenes sunt lepidi,
senes sunt decrepiti!

Refl.

Audi, bela mia,
mille modos Veneris!
da hizevaleria!

Militemus Veneri,
nos qui sumus teneri!
Veneris tentoria
res est amatoria!

Refl.

Audi, bela mia,
mille modos Veneris!
da hizevaleria!

Iuvenes amabiles,
igni comparabiles;
senes sunt horribiles,
frigori consimiles!

Refl.

Audi, bela mia,
mille modos Veneris!
da hizevaleria!

Розум манить,
серце раниць
розлукою з відрадою.

Геть, розуме!
Будеш зможений,
переможений
Венериною владою!

Приспів.

Переклав Мирон Борецький

Молоді й старі

Congaudentes ludite

Гей, радіймо, бавмося,
у танку звиваймося!
Юнь є досконалою,
старість геть нездалою.

Приспів:

Люба крале, чуйно
тисячу разів мене
міцно поцілуй-но!

Ми Венері служимо,
ми з коханням дружимо,
бо війська Венерині
до любові звернені.

Приспів:

Люба крале, чуйно
тисячу разів мене
міцно поцілуй-но!

Юні, ми кохаємо,
ми вогнем палаємо;
старість страхітлива,
як мороз, злостива.

Приспів:

Люба крале, чуйно
тисячу разів мене
міцно поцілуй-но!

Переклав Мирон Борецький

*Війська
Венерині —
див. примітку
до
“Переможної
пісні”
(с. 115)*

Ecce, laetantur omnia

[Gansz., p. 69]

Ecce, laetantur omnia:
quaeque dant sua gaudia
excepto me, qui gratia
amicae meae careo,
quod quorundam invidia
evenit, unde doleo.

Amor amoris lancea
me vulneravit aurea —
mallem ego quod plumbea,
nam sic in illam ardeo:
non est catena ferrea
quae me teneret laqueo.

Est equidem res anxia
amor, plenus miseria:
nam tunc dat mihi gaudia,
cum velle mentis habeo;
item praebet suspiria,
cum cupita non teneo.

Amore nihil gravius,
nihil amore levius,
nihil eo felicius:
gravat cor de lapideo,
mutatur ex lascivia,
est felix, cum possideo.

Quot sunt arenae litore,
quot folia in arbore,
quot rami sunt in nemore,
tot dolores sustineo:
ob hoc infirmus corpore,
quod hanc tenere nequeo.

Rursus quot sunt in aethere
astra, quotquot sub aere
homines credo vivere,
tot vicibus congaudeo,
cum possum manu tangere,
quam semper mente video.

Nulli sit admirabile,
quod facit amor feminae,
me non carere crimine:
nam sub throno aethereo
non est qui pulchritudine
hanc vincat, cui me debeo.

Любовні муки

Ecce, laetantur omnia

Глянь, як всім доквіл весело,
радість по містах і селах,
лиш у мене в серці нелад —
не пригорне мене мила:
заздрість нам недолю стеле,
муку цю терпіть несила.

Се Амура злоті стріли
в серці рани поробили.
Хай свинець би вразив тіло,
бо за нею так палаю,
що й кайдання б не зуміло
не пустить мене до раю.

Повне болю й мук кохання,
бо приносить лиш страждання.
Марні всі мої благання:
“Дай у муках осолоду!”
Мою душу рвуть зітхання,
я без любки жить не годен.

Що є від любові тяжчим?
Що є від любові кращим?
Що миліше душам нашим?
Каменем на серце ляже,
сповнить духом веселящим,
щастя дасть чи хоч покаже.

Скільки ріні берег має,
скільки бір листків скидає,
скільки в небі птиць літає,
стільки мук терплю, о Боже,
мое тіло засихає,
бо без любки жить не може!

Скільки зір у небі світить,
скільки люду є у світі,
скільки в лузі й полі квітів,
стільки б я радів без краю,
якби міг я володіти
тою, кого в снах кохаю.

Хай нікого не дивує,
що в любові, яку чую,
бачу і свою вину я:
красивішої не знаю
в тій країні, де живу я,
понад ту, котру кохаю.

Переклав Мирон Борецький

Скільки... —
традиційні для
античної поезії
порівняння,
наприклад,
у Катулла
“До Лесбії”:
“Хочеш, Лесбіє,
знати, скільки
прагну /
Поцілунків
твоїх, щоб
ситим бути: /
Як багато
піщинок
у пустелі /
При Кірені,
на молочай
багатій... /
... Як багато
зірок ночами
тихо /
З неба
дивляться
на людське
кохання, /
Стільки прагне
твоїх Катулл
жагучий /
Поцілунків...”
(Переклад
М.Борецького)

Hebet sidus laeti visus

[C.B. (131)]

Hebet sidus laeti visus
cordis nubilo,
tepet oris mei risus
carens iubilo;
iure mereo:
occultatur nam propinqua,
cordis vigor floret in qua;
totus haereo.

In Amoris haec chorea
cunctis praenitet,
cuius lumen a Phoebea
luce renitet
et pro speculo
servit solo; illam colo,
eam volo nutu solo
in hoc saeculo.

Tempus queror tam diurne
solitudinis,
quo furabar vi nocturnae
aptitudinis
oris basia,
a quo stillat cinnamomum
et rimatur cordis domum
dulcis cassia.

Tabet illa tamen, caret
spe solacii,
iuvenilis flos exaret.
tanti spatii
intercisio
annuletur, ut segura
adiunctivis praestet iura
haec divisio!

*Кориця,
кассія —
запахні
рослини;
кориця — кора
коричневого
дерева
(цинамон) —
дуже пахуча
приправа;
кассія —
дика кориця*

Розлука

Hebet sidus laeti visus

Блиск очей моїх тьмяніє —
серце хмуриється,
сміх в устах моїх німіє —
серце журиться;
безвідрадний я:
заховалась моя мила,
яка серце запалила;
безпорадний я.

У любовнім хороводі
всіх затьмарює;
Феб дав сяйво її вроді,
нею марю я,
прошу зжалитись,
безупину сохну, гину,
я б для неї все покинув,
лиш гукнула би.

Феб — бог
світла
і мистецтва
Аполлон,
син Зевса
(Юпітера)
і Латони

На самотину щоденну
нарікаючи,
ніч я згадую блаженну:
обнімаючи,
цілував уста її
з ніжним запахом кориці.
В серці й досі ще струмиться
запах кассії.

Горе її безнастанне,
безутішнее;
цвіт, краса дівоча в'яне.
Наче вічним є
час розлуки.

О, якби той час відлинув,
щоби спас свою я милу
від розпуки.

Переклав Мирон Борецький

Huc usque, me miseram

[C.B. 126 (88)]

Huc usque, me miseram!
rem bene celaveram
et amavi callide.

Res mea tandem patuit,
nam venter intumuit,
partus instat gravide.

Hinc mater me verberat,
hinc pater improperat,
ambo tractant aspere.

Sola domi sedeo,
egredi non audeo
nec inpalam ludere.

Cum foris egredior,
a cunctis inspicio,
quasi monstrum fuerim.

Cum vident hunc uterum,
alter pulsar alterum,
silent, dum transierim.

Semper pulsant cubito,
me designant digito,
ac si mirum fecerim.

Nutibus me indicant,
dignam rogo iudicant,
quod semel peccaverim.

Quid percurram singula?
ego sum in fabula
et in ore omnium.

Ex eo vim patior,
iam dolore morior,
semper sum in lacrimis.

Hoc dolorem cumulat,
quod amicus exulat
propter illud paululum.

Ob patris saevitiam
recessit in Franciam
a finibus ultimis.

Sum in tristitia
de eius absentia
in doloris cumulum.

Плач покинутої

Huc usque, me miseram

Ось прийшла моя біда,
що захована була:
в тайні я кохалася.

Явним стало все тепер,
бо мене живіт розпер,
злоги наближаються.

Тому мати б'є мене,
батько теж не промине,
так удвох знущаються.

Вдома я сама сиджу
і нікуди не ходжу,
щоби десь побавитись.

Як гуляю на дворі,
глипають на мене всі,
гейби на дивовисько.

Поки йду, вони мовчать
і на мій живіт глядять,
і собі підморгують.

Ліктями штовхаються,
з мене насміхаються,
наче я зганьбилася.

Так і тицяють усі,
і за той єдиний гріх
у вогонь би кинули.

Та до чого ці слова?
Й так неслави зажила:
плещуть язиками всі.

І від того я терплю,
денно й нічно сльози ллю,
з жалю умираючи.

Біль нестерпним став мені,
бо мій милий в чужині
через тес "трішечки".

Від жорстокості батьків
він у Францію забрів,
в землю чужинецькую.

Звідси і печаль моя,
і тому страждаю я,
бо я з ним не бачуся.

Переклав Мирон Борецький

Plangit nonna fletibus

[Dronke, p. 357]

Plangit nonna fletibus
inenarrabilibus,
condolens gemitibus
sic consocialibus:

heu misella!

Nihil est deterius
tali vita,
cum enim sim petulans
et lasciva.

Sono tintinnabulum,
repeto psalterium,
gratum linquo somnium,
cum dormire cuperem.

Heu misella!

Pernoctando vigilo,
cum non vellem:
iuvenem amplecterer
quam libenter!

Fibula perfruerer,
flammeum non caperem,
strophiumque sumerem,
diadema cuperem.

Heu misella!

Monile arriperem,
si valerem,
pelles et hermelinum
libet ferre.

Ago trabe circulum,
pedes volvo per gyrum,
flecto caput supplicum,
angit aures tribulum.

Heu misella!

Manus dans iuvenibus
rumpo pectus:
linguam tero dentibus
verba promens.

Lectus est in picinis
fulcris, non tapetibus;
cervicae durissimum,
subter fulcrum palea.

Heu misella!

Famem lance misera
vix satio

*Пісня
збереглась
лише у
Ватиканському
манускрипті
поч. XII ст.
Цю пісню
хтось зітер,
однак Дронке
зумів її
відчитати
за допомогою
ультра-
фіолетового
проміння*

Скарги черниці

Plangit nonna fletibus

Лле черниця сльози ревно,
плаче гірко, безперервно
і подругам співчутливим
скаржитья вона плаксиво:

“Я нещасна!

Знаю я в житті самі
лиш страждання,
а тим часом прагну я
лиш кохання.

Я дзвінками потрясаю,
ревно я псалми співаю,
милий сон поборюю,
що мене так зморює, —
я нещасна!

Мушу я вночі молитись,
хоч не хочу, —
юнака би обняла я
— ах! — охоче!

До прикрас охоча я,
чорних шат не хочу я.
Діадема, стрічка біла —
ось чого би я хотіла,
я нещасна!

Я б намисто одягла,
та не маю,
я б у хутро вбралася
з горностаїв.

Прядку я кручу ногою,
на млинку мелю рукою,
хочу быть покірною,
і до праці здібною, —
я нещасна!

Руку ж юнакові дам —
гину, млію,
хочу слово мовити —
та німію!

Сплю на ложі із сосни —
де там тії килими!
А подушка із соломи —
таке ложе тіло ломить, —
я нещасна!

Голод не вгамовує
пісна юшка,

*Я дзвінками
потрашаю —
в Середньовіччі
під час
читання
молитви
дзвонили
дзвіночками*

ex succa farinula
et caseo.

Tunica taeterrima,
interula foetida
stamine composita,
cento e vervicibus.

Heu misella!

Sed Cupido adolens
inter pilos
latens me adoritur
scalpens carnes.

Ne moreris, iuvenis,
faciam, quod praecipis:
dormi mecum, ut cupis —
taedet plura dicere
heu misella!

Placet magis facere
perdens vitam,
cum possim nunc vix ferre
memet ipsam.

Invehar in Venerem

[Kusch, p. 620]

Invehar in Venerem,
nisi respiscat
et dediscat
veterem
malignandi spiritum,
quo principiis
blanditur
et blanditiis
molitur
tristem laetis exitum.

Refl.

Non est grata satis,
ni se Venus gratis
exibeat;
nam si venit, ut veneat,
cum debeat
beare, magis debeat.

Prius de ludibrio
Veneris incertus,
nunc expertus
sentio,

*Віри вперше
опубліковано
1930 року з
Ватиканського
рукопису*

з сира і муки самої
затирушка.

А туніка найгідкіша,
сорочина найпідліша
із сирого полотна,
плащ пошитий з барана, —
я нещасна!

Та Амур безжалісний
палить тіло,
що від злої пристрасті
захворіло.

Хлопче любий, поспіши-но,
все віддасть тобі дівчина!
Поспіши зі мною спати,
більш не можу я чекати, —
я нещасна!

Хоч такими діями
нищу долю,
та не можу я стерпіти
злу неволю!

Переклав Мирон Борецький

Прокляття Венері

Invectiva in Venerem

Прокляну Венеру я,
як не перестане
почуття вогняне
давньою манерою
у мені будити,
зловживати
ласками,
нищити
поразками,
тугою сповити.

Приспів:

Недостатньо мила
Венера зрадлива,
бо лиш за дукати
після залицяння
любить продавати
любощі кохання.

Про насмішки вельможної
я не мав підозри.
Ставши гострозорим,
зрозумів: не можна їй

quam sit malae fidei;
non exaudior
blanditus,
unde blandior
invitus
et invitor invehī.

Refl.

Ab annis coepi teneris
cum miseris
servire castris Veneris
nec adhuc statum muto;
sed cum sim poenae penitus
emeritus,
adhuc me vexat servitus
et adigit tributo.

Refl.

In hoc se gessit fortius
quam alius
Laertis ille filius,
cuius caput immune
ab hac transit angaria
sollertia,
qui solus Solis filia
potitus est impune.

Refl.

Cur amo, si non amor?
Satius est, ut amor
in odium vertatur.
Sed absit, quod amantium
remedium sit odium,
quod initum per gaudium
consortium divortium
per gaudii contrarium
sortiatur.

Refl.

In odium converti
nec ius amoris certi
nec finis est probandus.
Amorem enim odio
si finio, si vitio
per vitium subvenio,
desipio, si studio
sanitatis insanio
non sanandus.

Refl.

зроду довіряти.

Чуюся
запрошеним
лестити
непрошеним
й вільно проклинати.

Приспів.

У Венери стані я,
як панія
мені веліла, й далі я
продовжую служити;
нешасний, я вже повністю
з жертовністю
їй відслужив, та подати
я мушу їй платити.

Приспів.

Інакше поміж іншими —
не гіршими —
потугами безгрішними
жилося Одиссею:
уникнуть рабства підлого,
негідного
і без податку жодного
кохати міг Цірцею.

Приспів.

Навіщо ті старання,
коли нема кохання?
То ж краще — ненавидіть!
Коли б усіх кохаючих,
в розлученні страждаючих
ненависть не палила.
Всміхайтесь, кохайтесь,
нізащо не піддайтеся
обиді!

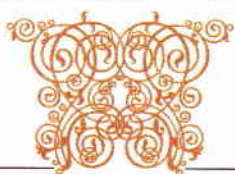
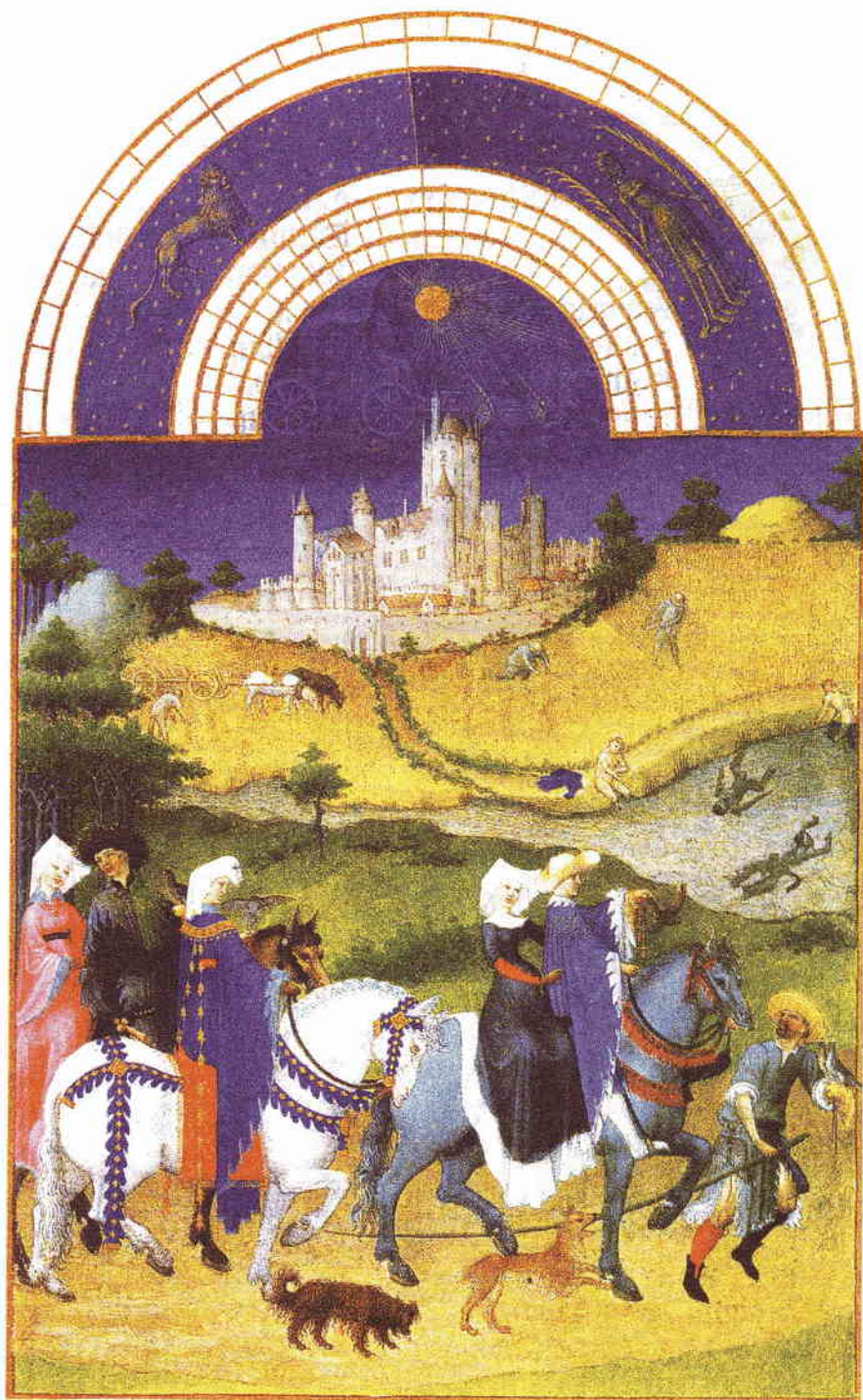
Приспів.

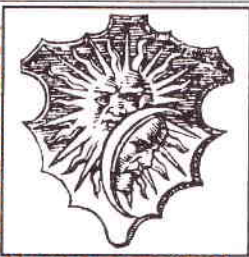
Ненависть люта, злісна
з коханням несумісна, —
штовхає до розлуки.
Якщо ми від любові
до злоби йти готові
й на сварки дріб'язкові,
кохання звинувативши,
то терпим, розум втративши,
невиліковні муки!

Приспів.

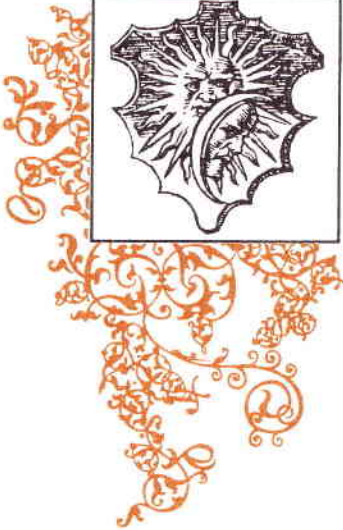
Переклав Мирон Борецький

*Жилося
Одиссею ...
кохати міг,
Цірцею —
Одиссей звіль-
нив супутни-
ків, яких
чаклунка Кірка
(Цірцея)
перетворила
у свиней;
Кірка,
покохавши
Одиссея,
народила йому
сина Телегона*

ПРИРОДА І ЛЮБОВ

Cedit, hiems, tua durities

[C.B. (135)]

Cedit, hiems, tua durities;
frigor abit, rigor et glacies
brumalis et feritas, rabies,
torpor et improba segnities,
pallor et ira, dolor, macies.

Veris adest elegans acies,
clara nitet sine nube dies,
nocte micant Pliadum facies;
grata datur modo temperies,
temporis optima mollities.

Libera mundi superficies,
gramine redolent species,
induitur foliis abies,
picta canit volucrum series,
prata virent, iuvenum requies.

Nunc, Amor aureus, advenies,
indomitos tibi subicies.
tendo manus; mihi quid facies?
quam dederas, rogo, concilies,
et dabitur saliens aries!

Ver redit optatum

[C.B. 137 (100)]

Ver redit optatum
cum gaudio,
flore decoratum
purpureo,
aves edunt cantus
quam dulciter,
revirescit nemus,
cantus est amoenus
totaliter.

Iuvenes ut flores
accipiant, et se per odores
reficiant,
virgines assumant
alacriter,
et eant in prata
floribus ornata
communiter.

Прихід весни I
Cedit, hiems, tua durities

Зимо, лють твоя маліє,
холод, лід, мороз готові
утекти, і сонце гріє,
топить лід, сніги зимові,
серцю хочеться любові.

Лине весни легіт ніжний,
день безхмарний ясно сяє,
швидко тане килим сніжний,
ніч Плеядами мигає,
небо в кров тепло вливає.

Вже земля від снігу чиста,
на лугах буяють трави,
дерево вдягає листя,
чути спів птахів пістрявих,
луг зве юних до забави.

Злинь сюди і змусь, Амуре,
щоб скорилась неслухняна.
Звесели лице похмуре —
хай повернеться кохана, —
в жертву дам тобі барана!

Переклав Мирон Борецький

Плеяди — сім сестер, дочки Атланта; переслідувані мисливцем Оріоном, стали однойменним сузір'ям, що звістує прихід весни (народна назва — Стожари)

Весняна пісня I
Ver redit optatum

Ось весна грайлива
вертається,
в ніжну зелень нива
вбирається.
Спів пташок солодкий
розноситься,
цвітом пурпуровим
луки і діброви
аж росяться.

Хлопці, йти по квіти
збирайтеся,
дівчат запросити
не гайтеся.
Запахи, що линуць
над нивами,
зроблять вас, жагучих,
на лугах квітучих
щасливими.

Переклав Мирон Борецький

Ecce gratum et optatum

[C.B. 143 (106)]

Ecce gratum et optatum
ver reducit gaudia:
purpuratum floret pratum,
sol serenat omnia.
iam iam cedant tristia!
aestas redit, nunc recedit
hiemis saevitia.

Iam liquescit et decrescit
grando, nix et cetera;
bruma fugit, et iam sugit
veris tellus ubera.
illi mens est misera,
qui nec vivit nec lascivit
sub aestatis dextera!

Gloriantur et laetantur
in melle dulcedinis,
qui conantur, ut utantur
praemio Cupidinis.
simus iussu Cypridis
gloriantes et laetantes
pares esse Paridis!

Німецький
композитор
Карл Орфф
зробив цю
пісню
початком
відомої
кантати
"Сарпіна
Витана"

Кіпріда —
Афродіта
(Венера)

Tempus est iocundum

[C.B. 179 (140)]

Tempus est
iocundum, o virgines!
modo congaudete,
vos iuvenes!

Refl.

O! o! totus floreo!
Iam amore virginali
totus ardeo;
novus, novus amor
est, quo pereo!

2. Cantat philomena
sic dulciter,
et modulans auditur;
intus caleo.

Refl.

Весняна пісня II

Esce gratum et optatum

Ось і знову пречудова
нам весна всміхається.
В пурпуровій луг обнові,
в сонці все купається.
Хай печаль минається!
Промінь грає — й одступає
геть зима-лукавиця.

Сніг маліє, никне, мліє,
зблискує потоками.
Все воскресло, ти ж бо, весно,
красна літа соками.
Той журби жорстокої
не злікує, хто гордує
жартами й пустотами.

Розквітає та буяє
радістю медовою,
хто кохає й користує
з ласки пречудової.
Тож Кіпріди волею
порівняймось, позмагаймось
із Парісом славою!
Переклав Андрій Содомора

Весняна пісня III

Tempus est iocundum

Йде весна, дівчата,
щастя милі дні!
Веселіться, хлопці,
розпочніть пісні!

Приспів:

Гай-гай! На душі розмай!
Прагну розкошів дівочих,
що дарують рай!
Я згораю від кохання —
світе, прощавай!

Солодко лунає
соловейка спів...
Він жагу кохання
в серці розпалив.

Приспів.

*Паріс — син
троянського
царя Пріама,
якому Афроді-
та допомогла
вкрасти
найвродливішу
з жінок —
дружину
спартанського
царя Менелая,
Елену*

Flos est puellarum,
quam diligo,
et rosa rosarum,
qua caleo.

Refl.

Mea me confortat
promissio,
mea me
deportat negatio.

Refl.

Mea mecum ludit
virginitas,
mea me detrudit
simplicitas.

Refl.

Sile, philomena,
pro tempore!
surge, cantilena,
de pectore!

Refl.

Tempore brumali
vir patiens,
animo vernali
lasciviens!

Refl.

Veni, domicella,
cum gaudio!
veni, veni, bella!
iam pereo!

Refl.

Amor tenet omnia

[C.B. (60)]

Amor tenet omnia,
mutat cordis intima,
quaerit Amor devia.
Amor melle dulcior,
felle fit amarior.
Amor caecus, caret pudicitia;

Всіх окрас окраса
та, що я люблю —
із троянд троянда...
Я ночей не сплю.

Приспів.

Мила усміхнеться —
сповнююсь надій,
гляне непривітно —
я вже сам не свій.

Приспів.

Грається зі мною дівчина моя:
то жене,
то манить,
ясная зоря.

Приспів.

Годі, соловейку!
Стихни хоч на мить!
Хай сердечна пісня
Голосно дзвенить!

Приспів.

Снігом землю вкрило —
скнів я і страждав,
леготом війнуло —
рвуся до забав.

Приспів.

Подаруй, красуне,
радощі мені!
Завітай, кохана,
весь я у вогні!

Приспів.

Переклав Мирон Борецький

Кохання

Amor tenet opnia

Всі під владою любові,
всіх бере вона в окови.
До любові всі готові;
то вона від меду ліпша,
то від полину гіркіша,
то сліпа і безсоромна,

frigidus et calidus
et tepidus,
Amor audax, pavidus,
est fidus atque perfidus.

Tempus est idoneum,
quaerat Amor socium:
nunc garritus avium.
Amor regit iuvenes,
Amor capit virgines.
vae senectus, plurima
tibi sunt incommoda!
vatanoy, iuvencula
theo deo tenet ne gratis matura
pestis, dico pessima.

Sit puella, frigidus
numquam tibi socius!
dormit dolens saepius
in natura frigidus;
nihil tibi vilius.
Venus tenet iuvenes in gaudio;
sana fit coniunctio,
quam diligo,
tuo fit imperio.
quid melius sit, nescio.

Amor volat undique;
captus est libidine.
iuvenes iuvenulae
coniunguntur merita,
si quae sine socio.
caret omni gloria;
tenet noctis infima
sub intima
cordis in custodia.
sic fit res amarissima.

Amor simplex, callidus;
rufus Amor, pallidus;
truculens in omnibus,
Amor est placabilis,
constans et instabilis.
Amor artis regitur imperio.
ludit Amor lectulo
iam clanculo
noctis in silentio:
fit captus Amor laqueo.

то палка, а то холодна,
то смілива,
то ляклива,
бува вірна і зрадлива.

Як підхожий час настане,
почуття спливе жаданне,
щобіт птиць до нього манить;
хлопців пристрасть не минає,
у полон дівчат хапає.
Горе старцю без кохання,
старість — то самі страждання.
Завітай до мене, мила,
щоби старість темнокрила,
нас чумою не покрила.

Хай твій милий буде дужий
і до тебе не байдужий:
хай не чує в серці стужі,
палко хай тебе кохає
і нікчемним не буває.
Молодь-бо Венера насолоджує,
ласкою поєднує.
Я її ціную,
її владу чую
що є кращим — не збагну я.

Зваба носитья усюди,
кожен в її владі буде,
і дівчат, і юнаків
з'єднує вона без слів.
Хто коханого не має,
радості не знає
і вночі страждає
в самотині.
Тож скажи скоріш мені,
чи гірше щось буває.

Любов чесна і брехлива,
і здорова, й хвороблива,
любов тиха і бурхлива,
і постійна, і рухлива,
миролюбна й бунтівлива.
Владою мистецтва пристрасть керується.
В таїні нічній коханець
милою кохується;
часто поночі, в мовчанні,
сіті розставля кохання.

Переклав Мирон Борецький

Tempus transit horridum

[C.B. (102)]

Tempus transit horridum,
frigus hiemale,
redit, quod est placidum,
tempus aestivale.
quod cum Amor exigit
sibi principale,
qui Amorem diligit,
dicat ei vale!

Mutatis temporibus
tellus parit flores,
pro diversis floribus
variat colores.
variis coloribus
prata dant odores,
philomena cantibus
suscitat amores.

Quisquis amat, gaudeat
tempus se videre,
in quo sua debeat
gaudia tenere!
et cum Amor floreat,
qui iubet gaudere,
iam non sit, qui audeat
inter nos lugere!

Unam quidem postulo
tantum mihi dari,
cuius quidem osculo
potest mors vitari.
huic amoris vinculo
cupio ligari;
dulce est, hoc iaculo
velle vulnerari

Si post vulnus risero,
dulcis est laesura;
si post risum flevero —
talis est natura;
sed cum aetas venerit
senectutis dura,
lugeat, quod fecero,
pro poena futura.

Ця пісня —
одне з
наслідувань
біблійної
“Пісні пісень”

Весна і любов
Tempus transit horridum

Час мина жахливих
холодів зимових,
час надходить милих
літа і любові:
як любов від себе
хоче вас прогнати,
вам, хто любить, треба
з нею попроситись.

Швидко дні спливають,
в полі квітів море,
різні квіти мають
різні кольори.
Дають барви різні
пахощі чудові,
співи птаха ніжні
кличуть до любові.

Тішся всяк, хто любить, —
йде пора весняна,
коли втіхи любі
шанувати тра нам.
Як любов звеліє,
квітнучи, радіти,
хай ніхто не сміє
у печалі скніти.

У Венери прошу
любку мені дати,
чий ротик хороший
може й смерть прогнати.
Хай стріла любові
ранить аж до згуби,
в любовців окови
хочу бути закутим.

Ранений, я тішусь:
в рані — насолода,
плачу після сміху,
така вже природа.
Як настане старість, —
вік тяжкий, страждальний, —
хай і потурбується
майбуттям печальним.

Sed quod eam diligo,
mira res videtur;
onus est, quo alligor,
et vix sustinetur.
unum de me iudico,
quod verum habetur:
mорий, quam eligo
nisi mihi detur.

Omnia sol temperat
[C.B. (99)]

Omnia sol temperat
purus et subtilis,
nova mundo reserat
facies Aprilis;
ad amorem properat
animus herilis,
et iocundis imperat
deus puerilis.

Rerum tanta novitas
in sollemni vere
et veris auctoritas
iubet nos gaudere.
vices praebet solitas;
et in tuo vere
fides est et probitas
tuum retinere.

Ama me fideliter!
fidem meam nota:
de corde totaliter
et ex mente tota
sum praesentialiter
absens in remota.
quisquis amat aliter,
volvitur in rota.

Те, що так люблю я,
дуже мені дивно,
камінь, що несучи я,
мучить щохвилиною.
Жде мене загибель, —
це я добре знаю, —
бо мені не рада
та, яку кохаю.

Переклав Мирон Борецький

Ніжно сонце сяє...

Omnia sol temperat

Ніжно сонце сяє —
чисте, чарівниче;
квітень одслоняє
світові обличчя;
любощів жадає
серце чоловіче;
юними владає
пристрасть войовнича.

Весно, ти збудила
молодії трави,
квітня владна сила
кличе до забави.
Розпрямляє крила
бог Амур лукавий.
Любов свою, мила,
віддай без обави!

Покохай, та вірно, —
я тебе благаю! —
Покохай безмірно,
так, як я кохаю.
Я тобі покійно
серце обіцяю.
Любить хто невірно,
згине хай з одчаю!

Переклав Мирон Борецький

Laetabundus rediit avium concentus

[C.B. (49)]

Laetabundus rediit
avium concentus,
ver iocundum prodiit;
gaudeat iuventus,
nova ferens gaudia!
modo vernant omnia;
Phoebus serenatur;
redolens temperiem
novo flore faciem
Flora renovatur.

Risu Iovis pellitur
torpor hiemalis,
altius extollitur
cursus aestivalis
solis beneficio,
qui sublato bravio
recipit teporem.
Sic ad instar temporis
nostri Venus pectoris
reficit ardorem.

Aestivantur Dryades
colle sub umbroso;
prodeunt Oreades
coetu glorioso;
Satyrorum contio
psallit cum tripudio
Tempe per amoena;
his alludens concinit,
cum iocundi meminit
veris, philomena.

Aestas ab exilio
redit exoptata,
picto ridet gremio
tellus purpurata.
miti cum susurrio
suo domicilio
gryllus delectatur.
hoc canore iubilo,
multiformi sibilo
nemus gloriatur.

Ореади —
гірські німфи,
що називались
назвами гір

Дриади —
німфи, покрови-
тельки
дерев

Прихід весни II

Laetabundus rediit avium concentus

Радісно лунають знов
птиць веселі співи,
принесла весна любов
юним, щоб раділи,
радість привела з собою,
оживає все весною.
Стає сонце ясным,
літепло всім посилає.
Личко Флора прикрашає
цвітом новим, красним.

Бог Юпітер геть жене
тремтіння зимове,
вище й вище в небо йде
сонечко чудове,
що благодіяннями,
втіхами весняними,
теплом нагороджує.
Водночас Венера мила
пристрасть в серці запалила,
жар, що омолоджує.

Тішаються ореади
у тінистих горах,
сходяться дріади
на веселих зборах.
Гурт сатирів спів заводить,
хороводом дружно ходить
в чарівній долині.
Соловейко своїм співом
там вторує їм грайливо,
згадує дні дивні.

Літо із вигнання
бажане вертається,
в чарівне убрання
нива зодягається,
цвіркуни у зелені
сюрчать розвеселені,
тішаються і бавляться.
Співами веселими,
щобетом і трелями
ліс зелений славиться.

*Сатири —
божества лісів
і гір, постійні
супутники
бога Діоніса*

*В чарівній
долині —
йдеться про
Темпе, мальов-
ничу долину у
Фессалії, яку
зрошує ріка
Пеней*

Applaudamus igitur
rerum novitati!
felix, qui diligitur
voti compos grati,
dono laetus Veneris,
cuius ara teneris
floribus odorat.
miser e contrario,
qui sublato bravio
sine spe laborat.

Нард — цінні
пахощі
та олійки, що
їх привозили
з Близького
Сходу

Levis exsurgit zephyrus
[C.C. 31]

Levis exsurgit zephyrus,
et sol procedit tepidus,
iam terra sinus aperit,
dulcore suo diffluit.

Ver purpuratum exiit,
ornatus suos induit,
aspergit terram floribus,
ligna silvarum frondibus.

Struunt lustra quadrupedes
et dulces nidos volucres,
inter ligna florentia
sua decantant gaudia.

Quod oculis dum video
et auribus dum audio,
heu pro tantis gaudiis
tantis inflor suspiriis.

Cum mihi sola sedeo
et haec revolvens palleo,
si forte caput sublevo,
nec audio nec video.

Tu saltim Veris gratia
exaudi et considera
frondes, flores et gramina,
nam mea languet anima.

Аплодуймо, браття, —
весна наступає,
той відчує щастя,
кого хтось кохає,
хто Венері служить радо,
хто олтар квітчає народом,
ніжними квітками.
Той блаженства не зазнає,
хто любовців не приймає
із мріями-снами.

Переклав Мирон Борецький

Весняні зітхання дівчини

Levis exsurgit zephyrus

Здійнявся вітру легіт,
засяло сонце в небі.
Земля під сонцем мліє,
солодкий запах сіє.

Весна в багряній сукні,
в клейноди вбрана буйні,
рясні скрізь квіти стеле,
ліси збирає в зелень.

Будують лігва звірі,
а гнізда — птиці сірі.
В кущах, покритих цвітом,
співатимуть все літо.

Усе, що зір мій ніжить,
усе, що слух мій тішить,
що повнить щастям груди,
в мені зітхання будить.

І я сиджу, самотна,
від дум своїх поблідла,
і світу я з одчаю
не бачу, не сприймаю.

Відчуй-но поклик весни,
зі сну свого воскресни,
поглянь на зелень, квіти..
Спіши мене зцілити.

Переклав Мирон Борецький

*Пісня, складена
віршовим
розміром
релігійного
гімну,
збереглась
лише в
«Кембриджських
піснях»*

Aestivali sub fervore

[C.B. 79 (52)]

Aestivali sub fervore,
quando cuncta sunt in flore,
totus eram in ardore.
sub olivae me decore,
aestu fessum et sudore,
detinebat mora.

Erat arbor haec in prato
quovis flore picturato,
herba, fonte, situ grato,
sed et umbra, flatu dato.
stilo non pinxisset Plato
loca gratiora.

Subest fons vivacis venae,
adest cantus philomenae
Naiadumque cantilenae.
paradisus hic est penae;
non sunt loca, scio plene,
his iocundiora.

Hic dum placet delectari
delectatque iocundari
et ab aestu relevari,
cerno forma singulari
pastorellam sine pari
colligentem mora.

In amorem visae cedo;
fecit Venus hoc, ut credo.
“Ades!” inquam, “non sum praedo,
nihil tollo, nihil laedo.
Me meaque tibi dedo,
pulchrior quam Flora!”

Quae respondit verbo brevi:
“ludos viri non assuevi.
Sunt parentes mihi Suevi;
mater longioris aevi
irascetur pro re levi.
Parce nunc in hora!”

Свеви —
латинська
назва
германського
племені швабіів

Пастораль III

Aestivali sub fervore

У жарінь — було це вліті,
як усе буяло в квіті —
занехавши все на світі,
ліг я, млявий, розігрітий,
під густі, розкішні віти
пишної оливи.

Луг, зодітий в квіти й трави,
вабив килимом яскравим,
вітерець гуляв ласкавий —
сам Платон, сягнувши слави,
тих красот не описав би
стилосом правдивим.

Все сміялось в тій місцині,
де потоки вічноплинні,
а в гайку, у милій тині,
слались трелі солов'їні.
Бачив рай я в тій долині,
справді чарівливій.

Там пізнав я насолоду —
спраглий, пив студену воду,
живодайну прохолоду,
чув на грудях свіжий подув...
Бачу враз — пастушка бродить,
молода, вродлива.

Тут мене і перестріли
Купідона влучні стріли.
“Підійди, — гукаю, — сміло,
я ж не злодій знавіснілий,
весь я твій, душею й тілом,
ти ж бо — справжнє диво”.

А на те пастушка строго:
“Красна мова ця до чого?
Свева я дочка простого,
ще ж і неньки осторогу
я виношу з-за порога,
то й живу цнотливо”.

Переклав Андрій Содомора

*Сам Платон ...
тих красот не
описав би —
учень Сократа,
старогрецький
філософ
Платон на
початку
діалогу “Федр”
з особливим
чуттям
змальовує
місце, де
Сократ
бесідував зі
своїми учнями.
Про це
розповідав і
Цицерон, отож
середньовічна
Європа,
очевидно, саме
завдяки
Цицеронові,
знала про
Платонову
майстерність*

De ramis cadunt folia

[Gansz., 2, p. 9]

De ramis cadunt folia,
nam viror totus periit:
iam calor liquit omnia
 et abiit,
nam signa caeli ultima
 sol petiit.

Iam nocet frigus teneris
et avis bruma laeditur
et philomena ceteris
 conqueritur,
quod illis ignis aethernis
 adimitur.

Nec lympa caret alveus,
nec prata virent herbida;
sol nostra fugit aureus
 confinia:
est inde dies niveus,
 nox frigida.

Modo frigescit quidquid est,
sed solus ego caleo:
immo, sic mihi cordi est,
 quod ardeo:
hic ignis tamen virgo est,
 qua langueo.

Nutritur ignis osculo
et leni tactu virginis,
in suo lucet oculo
 lux luminis,
nec est in toto saeculo
 plus numinis.

Ignis graecus exstinguitur
cum vino iam acerrimo,
sed iste non exstinguitur
 miserrimo,
immo fomento alitur
 uberrimo.

Філомела —
соловейко;
в латинській
мові — це
іменник
жіночого роду

Осіння пісня

De ramis cadunt folia

Вже листя в'яне, сиплеться:
снаги не має, зелені.
Земля вже ледве теплиться,
ним встелена.
Вже сонце меж торкається
віддалених.

Мороз траву висушує,
пташина мовкне, щулиться,
і філомела скрушена
все журиється,
що дні, для втіх відпущені,
минулися.

Морозом річку скуто вже,
луги — під сивим інеєм,
і сонце гріє скупю вже
між тіннями.
Холодні ночі довшають,
день — синявий.

Куди не глянь — холодне все,
з цвітінням розлучається.
Живу лиш я, тепло мене
тримається,
при дівчині ж — і пломенем
проймаюся.

Цілунки живлять племінь цей
і ніжний дотик дівчини.
Вона — мов промінь сонячний
заквітчаний.
А що ж бо нам над промінь цей
святішим є?

Не грецьким я вогнем горю —
мій жар вином не гаситься:
повільний, звиклий жертвою
втішатися,
він раною упертою
все ятриться.

Переклав Андрій Содомора

*Грецький
вогонь —
візантійський
військовий
засіб, який
використо-
вувався для
спалювання
кораблів*

Dum Dianae vitrea

[C.B. 62 (37)]

Dum Dianae vitrea
sero lampas oritur
et a fratris rosea
luce dum succenditur,
dulcis aura zephyri
spirans omnes aetheri
nubes tollit;
sic emollit
vis chordarum pectora
et immutat
cor, quod nutat
ad amoris pignora.

Laetum iubar Hesperii
gratiorem
dat humorem
roris soporiferi
mortalium generi.

O quam felix est
antidotum soporis,
quod curarum tempestates
sedat et doloris!
dum surrepit clausis
oculorum poris,
ipsum gaudio aequiperat
dulcedini amoris.

Morpheus in mentem
trahit impellentem
ventum lenem
segetes maturas,
murmura rivorum
per arenas puras,
circulares ambitus
molendinorum,
qui furantur somno
lumen oculorum.

Post blanda Veneris
commercia
lassatur cerebri
substantia.
hinc caligant mira novitate oculi nantes
in palpebrarum rate.
Hei, quam felix transitus
amoris ad soporem,
sed suavior regressus
ad amorem!

Зефір —
західний
вітерець, легіт

Вечірня пісня

Dum Dianae vitrea

Як лампада місяця
в небесах появиться,
мило там засвітиться,
й ружею забарвиться,
як зефіру втіхою
небо ніжно дихає,
туга злая
пропадає,
серце спів наповнює,
лиє сили
в груди милі,
в них любов поновлює.

Радо вечір сяє,
лиє роси
на покоси,
любий сон зсилає,
що людей долає.

О, яка щаслива є
сну цілюща сила!
Ні недолі, мук і болю
буря чорнокрила
сну не подолає, —
перед ним безсила.
Сну приємна насолода,
мов кохання, мила.

Як Морфей повіє,
в душу нам посіє
сон жаданий,
вітерцем леліє,
нивою жовтіє
і струмком дзюркоче
в лузі; в рух млини приводить,
а млини охоче
рухом колеса всім людям
присипляють очі.

Після втіх любовних
Венериних
розум млості повний,
розморений.

Потім знов на нас туман спадає
й очі в віях-кораблях вкриває.
Мило після раювання
в сон впадати.
Та миліше до кохання
повертати.

Цю пісню
вважають
однією
з перлин
вагантської
лірики

Морфей — бог
сновидінь;
тут: сон

Ex alvo laeta fumus
 evaporat,
qui capitis tres cellulas
 irrorat;
hic infumat oculos
ad soporem pendulos
et palpebras sua fumositate
replet, ne visus exspatietur late.
 Unde ligant oculos
 virtutes animales,
 quae sunt magis visae
 ministeriales.

Fronde sub arboris amoena,
dum querens canit philomena,
 suave est quiescere,
suavius ludere in gramine
 cum virgine speciosa.
Si variarum odor herbarum spiraverit,
 si dederit torum rosa,
dulciter soporis alimonia
post Veneris defessa commercia
 captatur,
 dum lassis instillatur.

O in quantis
animus amantis
 variatur vacillantis!
ut vaga ratis per aequora,
 dum caret ancora,
fluctuat inter spem metumque dubia
 sic Veneris militia.

З глибин тілесних випари
здіймаються,
і в голови три келії
вселяються,
спускають темінь ночі,
зсилають сон на очі,
сповивають вій туманом,
далечінь вкрива серпанок.
Так сковує охоче
цнота душевна очі,
яку ми бачим бездоганно
навіть серед ночі.

Під наметом зелен-дуба,
як щечече пташка люба,
мило спочивати.
Ще миліш дівча красиве
серед трав кохати.
Лине запах трав звабливий
і троянд урочих.
Сон спливає благодійний,
віддих сон несе надійний
від пестоців дівочих
втомленим охоче.

Ой, серця мінливі,
душі норовливі
тих, котрі кохаються!
Як між хвиль човни рухливі
з хвилями змагаються,
так у мрії та зневірі є невпевнене
воїнство Венерине.

Переклав Мирон Борецький

*Ця строфа
цікава
середньовічним
розумінням
природи сну*

Dulcis aurae temperies

[Gansz., p. 70]

Dulcis aurae temperies,
dulcis garritus avium,
hi sunt cibus et requies,
quibus amor est gaudium.

Amor est illa species
iuxta vatis praesagium,
quae repetita decies
placet nec infert taedium.

Pallor, singultus, macies,
suspiria, ieiunium —
haec est amoris acies
in castris militantium.

Amoris est materies
de natura caelestium,
quam non frangit canities,
nec demolitur senium.

Amor, tua mollities
declinat in contrarium:
tua blanditur rabies,
tuum mel sit absynthium.

Tu saturis esuries,
siti peruris ebrium,
per abrupta planities,
per plana praecipitium.

Amor, tua durities
vertitur in remedium,
ludus tuus est series,
tuus labor est otium.

Si fiam Maro millies
et linguis loquar omnium,
vix explicem materies
amoris et amantium.

Amor Medeam docuit
spargi natorum sanguine:
amor tonantem minuit
indutum membra feminae:
amor Alcidem domuit
trahentem pensa dominae.

Медєя — дочка
царя Колхїди
Еета, дружина
Ясона; розгнївана
зрадою чоловіка,
щоб завдати йому
болю, вбила
своїх дітей

Алкїд —
Геркулес (Геракл).
Геракл
в перекладї
означає "той, хто
вславився,
звершуючи
подвиги
з велїння Гери";
покохав дочку
царя Еталїї
Еврїта — Іолу і,
домагаючись її
руки, три роки
служував лїдїйськїй
царицї Омфалї

Гімн коханню

Dulcis aurae temperies

Милий подув вітру жвавий,
спів пташиний любий-милий —
це спочинок і пожива,
тим, що втіхи полюбили.

Що любов — блаженство райське,
те пророцтво нам ворожить:
хоч і десять раз кохайся,
а приїстися не зможе.

Блідість, слабість, змізерніння,
стогони, плачі, зітхання:
у любові їх коріння,
де вони, там і кохання.

Не земна любові сила —
із небес вона походить.
Їй ні сивінь, ні похила
пора віку не зашкодить.

Ненавистю робиш стало
любощі свої, кохання:
як нас вабиш своїм шалом —
гіркне мед твоїм старанням.

Вспразі ти неспраглих винна,
в голоді усіх, хто ситий.
Серед урвищ ти — рівнина,
між рівнин ти — рів великий.

Твій, любове, пал жорстокий
ліками стає нещасним,
жарт твій робиться серйозний,
труд твій — відпочинком красним.

Як Мароном стать зумів би,
зміг би вивчити всі мови,
сенс я пояснить не вмів би
і коханців, і любови.

Любов Медею підштовхнула
пролити кров своїх синочків,
й громовержця зодягнула
любов у одяги жіночі.
Змусить любов і Алкіда
під ярмом іти охочіш.

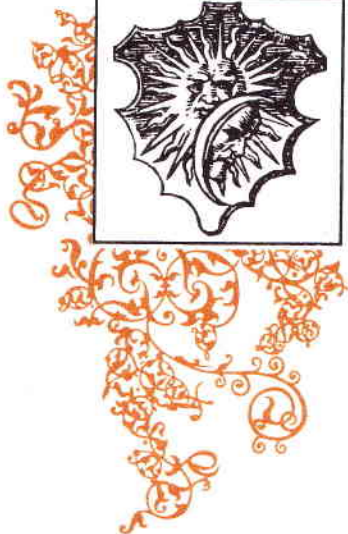
Переклав Мирон Борецький

*Марон —
Публій Вергілій
Марон,
римський
поет, автор
поеми "Енеїда"*

*Громовержець —
Зевс (Юпітер);
до своїх коханок
з'являвся то
у вигляді дощу,
то бика, то
в жіночій одежі*

ЖИТТЯ
ТА СВІТ

O Fortuna, velut luna

[C.B. 17(1)]

O Fortuna, velut luna
statu variabilis,
semper crescis aut decrescis;
vita detestabilis
nunc obdurat et tunc curat
ludo mentis aciem,
egestatem, potestatem
dissolvit ut glaciem.

Sors immanis et inanis,
rota tu volubilis,
status malus, vana salus
semper dissolubilis,
obumbrata et velata
mihi quoque niteris;
nunc per ludum dorsum nudum
fero tui sceleris.

Sors salutis et virtutis
mihi nunc contraria,
est affectus et defectus
semper in angaria.
hac in hora sine mora
corde pulsum tangite;
quod per sortem sternit fortem,
mecum omnes plangite!

Fortunae plango vulnera

[C.B. 16 (77)]

Fortunae plango vulnera
stillantibus ocellis,
quod sua mihi munera
subtrahit rebellis.
 verum est, quod legitur
 fronte capillata,
 sed plerumque sequitur
 occasio calvata.

In Fortunae solio
sederam elatus,
prosperitatis vario
flore coronatus;
 quicquid enim florui
 felix et beatus,

Пісня про долю

O Fortuna, velut luna

І мінлива, і зрадлива
доля гірш од місяця:
то повніє, то марніє,
а то, глянь — не світиться.
Зла година — то гостинна,
то у кігті схоплює:
наше щастя і нещастя,
наче лід, розтоплює.

Незбагненна, навіженна
доля — мов те колесо:
то карає, то втішає
ніжновабним голосом.
Мені мило засвітила
доля, та сховалася:
бідне тіло геть змарніло,
у лахміття вбралося.

І кохання, і страждання —
все в руках приречення.
Доля злая вимагає
нині в нас відречення.
Ви, що з волі злої долі
стали нещасливими,
дружним хором гоніть горе
співами тужливими!

Переклав Мирон Борецький

Колесо долі

Fortunae plango vulnera

Картаю долю слізно я,
вмиваюся сльозами —
усе забрала злісниця
та й утекла з дарами.
Зробить, що намірється,
доля вередлива,
лисина засвітиться,
де буяла грива.

Я високо на долинім
престолі красувався.
І, щастям задоволений,
достатками пишався.

Думав я, що назавжди
щастя це й багатство,

В манускрипті
до цієї пісні —
ілюстрація: в
центрі колеса
на троні —
богиня Форту-
на (Доля);
ліворуч від
Фортуни —
колесом спина-
ється озочий
царювати:
тегдаво (я
царюватиму);
на колесі, над
Фортуною, —
він уже на
троні: тегно (я
царюю); право-
руч — стрімго-
лов летить з
трону: тегнаві
(я царював);
далі він — під
ногами Форту-
ни: сут сине
тегно (я без
царства).
У тому й
природа колеса:
воно
крутиться —
ніщо не є
сталим (nihil
suo statu manet)
Див. форзац

nunc a summo corrui
gloria privatus.

Fortunae rota volvitur:
descendo minoratus;
alter in altum tollitur;
nimis exaltatus
 rex sedet in vertice —
 caveat ruinam!
 nam sub axe legimus
 Hecubam reginam.

Iste mundus furibundus

[C.B. 24 (6)]

Iste mundus furibundus
falsa praestat gaudia,
Quia fluunt et decurrunt
ceu campi lilia.

Laus mundana, vita vana
vera tollit praemia.
Nam impellit et submergit
animas in tartara.

Res carnalis, lex mortalis
valde transitoria
Fugit, transit velut umbra,
quae non est corporea.

Quod videmus vel tenemus
in praesenti patria,
Dimittemus et perdemus
quasi quercus folia.

Fugiamus, contemnamus
huius vitae dulcia,
Ne perdamus in futuro
pretiosa munera!

Conteramus, confringamus
carnis desideria,
ut cum iustis et electis
caelestia nos gaudia.
Gratulari mereamur
per aeterna secula.

та звалився з висоти,
з трону — у жебрацтво.

Невпинно долі колесо
одних униз скидає,
вдаряючи їх болісно,
а інших піднімає.

Ти, що зверху, бережись, —
доля — жінка-згуба,
щоб у прірву не скотивсь,
як, було, Гекуба.

Переклав Мирон Борецький

Шалений світ

Iste mundus furibundus

В буйнім шалі світ нестали
нам дарує радощі.
Що спливають, відлітають,
наче лілій пахощі.

Слава марна — не безкарна,
може нам завадити,
в Тартар ниций, руйнівничий
душу запровадити.

Мало силу тіло миле,
тільки все минається:
наче іній, наче тіні,
тане, розпливається.

Все, що маєм, про що дбаєм,
все, чого бажаємо,
геть дочиста, мов дуб листя,
згодом повтрачаємо.

Оминаймо, зневажаймо
блага, що минаються, —
нам прийдешні, безконечні
звабно посміхаються.

Затамуймо, угамуймо
наші плотські пристрасті,
щоб між чесних на небесних
сферах вічність бавити,
в несказаннім раюванні
рай небесний славити.

Переклав Мирон Борецький

Гекуба (Гекуба) —
символ
найнещасливішої
матері (про це,
зокрема, Евріпід
у трагедіях
“Гекуба” та
“Троянки”);
друга дружина
царя Трої Пріама,
народила 19 синів
і дочок, зокрема,
Гектора, Паріса,
Кассандру,
Поліксену.
Після падіння
Трої, вона,
колишня
володарка, стала
рабинею
переможців

Тартар — в
старогрецькій
міфології
підземне
царство, куди
душі йдуть
після смерті

Mundus est in varium saepe variatus

[C.B. (199)]

Mundus est in varium
saepe variatus
et a status ordine
sui degradatus:
ordo mundi penitus
est inordinatus,
mundus nomine tenus
stat, sed est prostratus.

Transierunt vetera,
perit mos antiquus;
inolevit nequior
mos et plus iniquus.
nemo meus, quilibet
suis est amicus;
non Saturnus regnat nunc,
immo Plutus iniquus.

Sperabamus, quod adhuc
quisquam remaneret,
mundum qui praecipitem
dando sustineret,
pleno cornu copiae
munera praeberet,
nomen largi, sed et rem,
quod plus est, haberet.

Avem raram nondum hanc
potui videre,
est Phoenice rarior,
hircocervus vere.
hanc quaesivi saepius;
felix, tu iam quaere!
ei nomen interim
dabimus Chimaere.

Mundus ergo labitur,
nullus hunc sustentat;
currit, cadit, corrui,
quis eum retentat?
largitatis semitas
nemo iam frequentat,
actus largi strenuos
nemo representat.

Unam tamen video
formam largitatis,
quam vos specialiter,
clerici, libatis;

Плутон —
епітет Аїда,
бога підземного
світу, власника
незмірних
підземних
багатств

Фенікс —
чарівний птах;
відчуваючи
наближення
смерті, він
будував на
верхівці пальми
гніздо з запаши-
них гілок, що
запалювалось
від сонця.
Фенікс кожного
разу поставав
з попелу
молодим

Козлолень —
вигадана
автором пісні
фантастична
істота

Химера —
вогнедишна
трьохголова
потвора з
головами лева,
кози й дракона,
гривою лева,
тулубом кози
та хвостом
дракона

Занепад моралі

Mundus est in varium saepe variatus

Світові властиві є
вічні переміни,
від порядку древнього
все йде до руїни.
Ладу в світі не знайдеш,
безлад в нім, сваволя,
не стоїть світ, а лежить —
в цьому світу доля.

Давнина минулася,
звичаї змінилися,
замість добрих кепськії,
згубні появились.
Хто лише про себе дбає,
той мені не друг є.
Нині не Сатурн, але
злий Плутон царює.

Ми гадали, що іще
жити хтось повинен,
хто зуміє допомогти
світові, що гине,
хто рукою щедрою
нам дарів уділить
і докаже, що він щедрий,
не словом, а ділом.

Цього птаха рідкісного
так я й не побачив,
рідкість він, немов той фенікс,
козлооленя наче.
Часто я його шукав,
ти шукай, щасливий;
ми ж дамо його ім'я
химерам бридливим.

Світ наш у занепаді,
хто ж йому допоможе?
Падає, руйнується,
стриматись не може.
Щедрих в світі не знайдеш
у цілій країні;
Щедрі люди вже не мають
гідної заміни.

Та в житті є ще одна
щедрості одміна,
яку любить кліриків
громада розтлінна.

Сатурн — у
римській
міфології бог
хліборобства і
засівів. З його
іменем
пов'язували
міф про золо-
тий вік.
Відлуння цього
міфу — трьох-
денне свято
Сатурналії
(17–19 грудня),
де все було
навспак: раби
сідали до
столу разом зі
своїми панами,
які їм
прислужували.
Звідси й
латинське
прислів'я “*Non
semper erunt
Saturnalia*”
(Не завжди —
Сатурналії),
з яким
перегукується
наше: Не все
в середу —
Петра

hanc edicam nudius,
si vos sileatis,
si cum patientia
me sustineatis.

Dicet quis: "enuclea!
quid est hoc, quod ais?"
dicam: "larga munera
vestra sentit Thais,
Thais illa celebris
Thermis, Cumis, Bais,
illa Troiae pestilens
et damnosa Grais.

Haec dum nudo nudam se
propter hoc iniungit,
manu, lingua, labiis
palpat, lingit, ungit;
at Venus medullitus
scalpit, prurit, pungit:
Pamphilum dupliciter
sic Thais emungit.

Tamen est, qui Thaidem
ut cadaver odit,
ab hac ut a bestia
cavens se custodit;
sed dum Ganymedicum
pusionem fodit,
inguen ei oculos
pari dente rodit.

Nullum hic est medium:
quavis clericorum,
si non in Glycerium,
largus est in Porum.
licet ambidextri sunt
multi modernorum,
uni tamen praefero
iocos geminorum.

Restat adhuc alterum
largitatis genus,
sed hoc totum ventris est,
nil hic capit Venus.

Байї —
курорт поблизу
Неаполя;
славився
легковажністю
звичаїв
Куми —
приморське
місто в Італії
Терми —
місто
на побережжі
Сіцилії;
славилось
теплими
джерелами

Ганімед — син
царя Трої,
вродливий юнак,
якого полюбив
Зевс (Юпітер)
і викрав на
Олімп, зробив-
ши його своїм
виночерпєм

Пор — цар
Індії, якого
переміг
Александр
Македонський

Я назву її пустою,
тільки ви мовчіте
і вибачливо мене
в цьому піддержіте.

Скаже хтось: “Та поясни,
що на гадці маєш?”.

Мовлю: щедрі подарунки
ваші має Таїс,
Таїс, що відома скрізь —
в Термі, Байях, Кумах,
як чума троянцям всім,
як Еллади згуба.

Таїс, як нагу її
притискає голий,
і руками, й язиком
лиже і мусолить,
а Венера до глибин
збуджує і жалить:
так і Таїс, і Памфіла
до кохання вабить.

Є, однак, той, хто її
за бридоту має,
хто, немов од бестії,
від неї тікає.
Та як Ганімеда він
юного побачить,
то від пристрасті горить
і ледь-ледь не плаче.

І такий він не один:
з кліру майже кожен
Пора чи Гліккерія
підкупити може.
Може зразу й обидвох,
може й незлічимох, —
я ж волію глузувати
і кпити над ними.

Правда, є ще один
щедрості гатунок:
як Венера вже не вабить,
то привабить шлунок.

Переклав Мирон Борецький

Таїс —
знаменита
афінська
гетера, що
стала
дружиною
египетського
царя
Птолемея I

Памфіл —
“приятель для
всіх” — попу-
лярне в анти-
чній комедії
ім'я юнака;
натяк на
Архілохову
Памфілу,
тобто
“приятельку
для всіх”

Гліккерій —
в перекладі —
“солодкий”;
тут:
Гліккерій,
як і Пор —
символ
будь-якого
красивого
юнака

In huius mundi patria
[C.B. 17(39)]

In huius mundi patria
regnat idolatria;
ubique sunt venalia
dona spiritalia.
custodes sunt raptores
atque lupi pastores,
principes et reges
subverterunt leges.
hac incerta domo
insanit omnis homo
sed ista cum vento
transibunt in momento.

In huius mundi domo
miser qui vivis homo
quod cinis es memento,
transibis in momento,
post carnem cinis eris
atque morte teneris;
cinis et origo
sit tibi formido,
cum spiritus cadit
et ad Dominum vadit
qui eum dedit;
miser qui hoc non credit.

Cum vadis ad altare
missam celebrare,
te debes paeparare,
vetus expurgare
de cordo fermentum,
sic offers sacramentum;
invoca Christum.
Psalmum dicas istum:
“iudica”,
teque ipsum praeiudica.
Israel et Iuda
cordis mala denuda.

Vanitatum vanitas
et omnia vanitas
est animalis homo
in huius mundi domo;
cuncta quae sub sole
assimilantur molae,
nam omnia volvuntur,
quaedam dissolvuntur,

*Бог духа нам
довірів — пор.
наше “Богу
духа винен”*

*“Оцею псалом
співай:
“Господь, мене
суди!” — в
оригіналі:
iudica! (суди!).
Це — початок
псалма 25:
“Суди мене,
Господи...”
Ізраїльтяни —
засудили
Ісуса Христа
на смерть*

Марнота марнот

In huius mundi patria

На світі скрізь і всюди
божків шанують люди,
усе тут продається,
всяк над святим сміється.
Вся варта — то злодії,
овечок вовк леліє,
царі та гегемони
порушують закони.
Настала зла година,
впадає в шал людина,
та буря піднімається, —
і вмиє усе минається.

У світі сьогочаснім
усі живі нещасні,
тож мусиш пам'ятати:
вмиє можеш прахом стати.
Душа покине тіло,
бо смерть хапає сміло,
життя швидке минає,
і смерть тебе злякає,
як тіло дух покине,
до Господа полине.
Бог духа нам довірив,
нещасні всі без віри.

Як йтимеш ти до храму
служить святу відправу,
себе готуй найперше:
своє очисти серце,
відкинь гріхи щоденні
і сповнися священним;
Ісуса прикликай,
оцей псалом співай:
“Господь, мене суди!”
Себе спочатку засуди,
ізраїльтян і Юду,
звільнись од зла і блуду.

Марнота наймарніша,
усе, усе марнота.
На світі сім людина
живе, немов тварина;
усе під сонцем ясним,
як іскра, хутко гасне;
все крутиться в природі:
що зверху — те насподі,

*Марнота
наймарніша,
усе, усе
марнота —
в оригіналі:
Vanitas
vanitatum et
omnīa vanitas —
дослівна цитата
з Проповідника
(Екклезіаста):
“Наймарніша
марнота, —
марнота усе”
(Проп., 1:2)*

quaedam ad vitam crescunt,
et omnia decrescunt;
sed spiritalis homo
in Dei regnat domo.

Lia placet lipposa,
sed Rachel flet formosa,
quae diu manens sterilis
ob immanitatem sceleris
generat ancilla;
nam Raab ancilla
navem mundi mersit,
discordia dispersit
mortis seminaria,
et mundi luminaria
luminant obscure;
pauci vivunt secure.

Doctores apostolici
et iudices catholici
quidam colunt Albinum
et diligunt Rufinum,
cessant iudicare
et student devorare
gregem sibi commissum;
hi cadunt in abyssum.
si caecus ducit caecum,
in fossam cadit secum.
hi tales subsannantur
et infra castra cremantur.

Episcopi cornuti
conticuere muti,
ad praedam sunt parati
et indecenter coronati;
pro virga ferunt lanceam,
pro infula galeam,
clipeum pro stola
— haec mortis erit mola —,
loricam pro alba
— haec occasio calva —,
pellem pro umerali
pro ritu saeculari.

Sicut fortes incedunt
et a Deo discedunt,
ut leones feroces
et ut aquilae veloces,
ut apri frendentes
exacuere dentes,
linguas ut serpentes

*Рахіль —
дружина Якова,
яка за кару
була бездітною
через
неприятнь до
своєї старшої
сестри Лії.
Згодом Бог дав
їй синів —
Йосифа
і Веніаміна
(Бут., 29:6, 28)*

*Альбін,
Руфін — імена,
ймовірно,
якихось
середньовічних
грішників*

*Сліпець сліпця
провадить —
див. примітку
до строфи 5
пісні "Занепад
освіченості"
(с. 61)*

одні на світ приходять,
а інші геть відходять.
Свята ж людина, вбога
царює в домі Бога.

Тут Лія, що зле бачить,
у шані; Рахіль плаче,
котра дітей не мала, —
за злочин постраждала,
сини ж були в служниці.
З вини Раав-блудниці
Ієрихон в руїнах;
від чвар уся країна
притулком смерті стала,
свіча життя яскрава
померкла, ледве світить.
Безпечних мало в світі.

Учителі духовні
і судді всі церковні
вшановують Альбіна,
якогось там Руфіна,
перестають судити
і прагнуть погубити
довірене їм стадо,
що в гріх впадає радо.
Сліпець сліпця провадить —
у рів обидва впадуть.
Всі ті, що славу мають,
у пеклі позгорають.

Єпископи з рогами
німі позамовкали
і дбають лиш про здобич,
вінчають їх оздоби,
в них спис, не патериця,
шолом на них блищить ся,
щит носять замість ряс
(їх схопить згуба ласо),
кольчугу замість столи
(їх жде випадок голий).
Не плащ у них, а хутра,
і не святі в них нутра.

Від Бога відступають,
хоробро нападають,
немов ті леви дикі,
орли несамовиті,
неначе люті вепри,
що ладні всіх роздерти,
мов змії язикаті,

*Лія — перша
жінка Якова; її
батько замінив
нею красуню
Рахіль, яку
Яків кохав і з
якою хотів
одружитися.
Некрасива, зі
слабким зором,
Лія своєю
смирністю
заслужила
Божу милість і
народила Якову
7 дітей
(Бут., 29:16-23)*

*Раав — біблій-
на блудниця в
Єрихоні. У
своєму домі
вона захвала
від царя
Єрихона двох
розвідників
Ісуса Навина і
допомогла їм
втєкти.
Пізніше, після
взяття
Єрихона
військами Ісуса
Навина,
її, разом з
родиною,
помилували*

pugnare non valentes,
mundo consentientes
et tempus redimentes,
quia dies sunt mali,
iure imperiali.

Principes et abbates
ceterique vates,
ceteri doctores
iura deposuerunt et mores,
canones ac decreta.
sicut scripsit propheta,
Deum exacerbaverunt
et sanctum Israel blasphemaverunt.

Monachi sunt nigri
et in regula sunt pigri,
bene cucullati
et male coronati.
quidam sunt cani
et sensibus profani.
quidam sunt fratres
et verentur ut patres.
dicuntur Norpertini
et non Augustini.
in cano vestimento
novo gaudent invento.

Debacchatur mundus pomo
[C.B. 51 (27)]

Debacchatur mundus pomo,
quod comoedit primus homo.
Demonstratur nobis tomo,
quod privamur nostra domo.

Refl. Prohdolor!
Moyses et Aaron,
rex David et Salomon,
Ierusalem et Gion,
mundus plorat et Sion.

Ecce tempus, tempus maestum,
propter plebem fit infestum;
patet enim manifestum,
quod plebs temptat inhonestum.

Refl.

*Мойсей —
провідник і
законодавець
стародавніх
юдеїв, іх
пророк. Даний
ім Богом, щоб
вивести юдеїв з
єгипетського
полону і
привести до
обіцяної Богом
землі
Сіон — гора
в південно-
західній
частині
Єрусалима*

яких не подолати.
Мирське їм любе, миле,
весь час не мають сили.
Дні зла тепер настали,
скрізь безлад небувалий.

І принцепси, й абати
не хочуть шанувати
як вчителі закони,
декрети і канони,
про власний дбають спокій,
праві були пророки:
хулять і Бога нині,
й Ізраїля святині.

Монахи нечестиві
до послуху ліниві,
хоч рясу одягають,
та святості не мають.
Говорять, що учені,
насправді ж неписьменні,
зовуть себе братами,
а хочуть бути отцями,
зовуться “норпертинці” —
не чесні августинці.
В одежі біло-срібній
до нових втіх жадібні.

Переклав Мирон Борецький

Гріхопадіння світу

Debacchatur mundus roto

Через яблуко духмяне,
що ти з'їв колись, Адаме,
світ шаліє. З книг відомо:
скоро нас позбавлять дому.

Приспів: Ах, горе!
Де Мойсей, де Аарон,
цар Давид і Соломон,
Єрусалим і Гіон,
і оплаканий Сіон?

Час настав сумний, печальний,
грізний через люд брутальний.
Нині кожен добре знає:
гріх людину спокушає.

Приспів.

*Норпертинці,
августинці —
ченці монаших
орденів*

*Аарон —
старший брат
Мойсея, перший
його помічник,
“уста Мойсея
і пророк його”
(Вихід, 4:16; 7:1)*

*Давид
і Соломон —
юдейські царі в
роках 1010–970
та 970–931
до Р.Хр.,
засновники
могутності
Ізраїльського
царства*

*Гіон — річка
поблизу
Єрусалима, біля
якої Соломона
помазали на
царство*

Alteratur creatura,
fit naevosa pro natura,
quid superbit limatura,
de qua summis nulla cura.

Refl.

Homo reus captivatur,
dum hic vagus exulatur;
non de iure gratulatur,
dum hic brevis moriatur.

Refl.

Quod spiritu David praecinuit

[C.B. 48 (24)]

Quod spiritu David praecinuit,
nunc exposuit
nobis Deus, et sic innotuit.
Sarracenus sepulcrum polluit,
quo recubuit,
qui pro nobis crucifixus fuit.
quantum nobis in hoc condoluit,
quantum nobis propitius fuit,
dum sic voluit
mortem pati cruce, nec meruit!

Refl. Exsurgat Deus!

Et dissipet hostes, quos habuit,
postquam praebuit
Sarracenis locum, quo iacuit,
quia nobis propitius fuit,
dum sic voluit
mortem pati cruce, nec meruit!
duo ligna diu non habuit
Sarreptina, quibus ut caruit,
semper doluit
et dolebit, dum rehabuerit.

Refl. Exsurgat Deus!

Sunamitis clamat pro filio,
qui occubuit,
nec Giezi sanare potuit;
Heliseus nisi met venerit,
non surrexerit,

*Давидове славне
пророцтво
збувається —
ремінісценції до
Біблії: “Святи-
ню Твою на
вогонь віддали,
оселю Твого
Ймення аж
доценту
збезчестили”
(Пс. 73:7); “Боже,
погани ввійшли
до спадку Твого,
занечистили
храм Твій
святий,
Єрусалим на
руїни змінили!”
(Пс. 78:1)*

*Сарапетянка —
Перша книга
Царів розповідає,
як пророк Ілля
прийшов до вдови
з Сарапети
сидонської, яка
збирала дрова
і хотіла зібрати
точа б два
поліна —
символ хреста
Христового
(1 Цар., 17:9-16)*

Люди — ті дедалі гірші,
вдачею — іще страшніші;
їх гординя охопила,
їх не змінить жодна сила.

Приспів.

Чоловіка гріх долає,
поки, вигнаний, блукає,
крихти втіхи не знає,
врешті-решт він умирає.

Приспів.

Переклав Мирон Борецький

Заклик до хрестового походу

Quod spiritu David praecinuit

Давидове славне пророцтво
збувається,
Бога волею відомим робиться:
поганцями могила Господа
тепер осквернена.
Господь за нас розп'ятий на хресті був,
Господь за нас на ньому мучився,
Господь явив велику милість нам,
бо він пожертвував
собою, смерть прийнявши на Голгофі!

Приспів: Воскресни, Боже!

Розсіє хай Бог ворогів своїх,
віддавши їм
гріб, де впокоївся, наругу витерпів,
бо грішним нам він милостивим був
й себе пожертвував
за нас, людей, прийнявши смерть у муках!
Дерев своїх не мала довгий час,
а втративши, завжди ся мучила
сарапетянка —
страждатиме, докіль їх не поверне.

Приспів: Воскресни, Боже!

Оплакує сунамітянка
сина вмерлого,
Гіезій ізцілить його не може,
Єлисеєві лише вдалось його
підняти з мертвих

Оплакує
сунамітянка
сина — Друга
книга Царів
розповідає про
багату жінку
в Сунамі
(Шунамі), яка
втратила сина
і просила
Гіезія, пророка
Єлисея,
воскресити
його, але той
не зміг. Тоді
Єлисей воскресив
сина
сунамітянки
молитвою і
покладанням
уст на уста,
очей на очі,
долонь на
долоні тлопця:
“І стилився
над ним,
і стало тепле
тіло тієї
дитини!”
(2 Цар., 4:8-37)

*Приспів є
початком
псалма 67:
“Нехай
воскресне
Бог, — і
розпорозяться
вороги Його”*

et os ori recte coniunxerit.
Heliseus nisi nunc venerit,
ni peccata compassus tulerit,
non habuerit
ecclesia crucem, qua caruit.

Refl. Exsurgat Deus!

Et adiuvet in hoc exercitu
quos signaverit
signo crucis, qua nos redemerit!
iam veniae tempus advenerit,
quo potuerit
se salvare, qui crucem ceperit.
nunc videat quisque, quid fecerit,
quibus et quot Deum offenderit!
quod si viderit
et se signet, his solutus erit.

Refl. Exsurgat Deus!

Exsurrexit! et nos assurgere
ei propere
iam tenemur atque succurrere.
Ierusalem voluit perdere,
ut hoc opere
sic possemus culpas diluere.
nam si vellet, hostes destruere
absque nobis et terram solvere
posset propere,
cum sibi nil possit resistere.

Refl. Exsurgat Deus!

Archipoeta Coloniensis

Laus caesari Friderico

[Kusch, p. 550]

Salve, mundi domine, caesar noster, ave!
cuius bonis omnibus iugum est suave;
quisquis contra calcitrat, putans illud grave,
obstinati cordis est et cervicis pravae.

Princeps terrae principum, caesar Friderice!
cuius tuba titubant arces inimicae,
tibi colla subdimus tigres et formicae
et cum cedris Libani vepres et myricaе.

*Пісня закликає
до хрестового
походу, який
відбувся
в 1189–1190 рр.
і в якому брав
участь
імператор
Фрідріх
Барбаросса.
Подається
скорочено:
строфи 1–17;
22; 24–36*

поцілунком, уста до уст приклавши.
Як він знову тепер не з'явиться
і грішним нам не допоможе, то
церкви не матимуть
того хреста, якого їх позбавлено.

Приспів: Воскресни, Боже!

Поможе хай Бог цьому воїнству
повернути хрест,
яке позначив Він хрестом відкуплення!
Прощення час іде від Господа,
коли врятується
від смерті той, хто хрест священний прийме.
Нехай тепер згадають грішники,
хто скільки й що згрішили Господу.
Хто покається!
і осинить себе хрестом, спасеться!

Приспів: Воскресни, Боже!

Христос воскрес! І ми воскреснути
спішно мусимо
для Бога нашого, щоб допомогти Йому!
Чи не тому Він віддав Єрусалим,
щоб нам дозволити
вину свою сьогодні відкупити.
Якби Господь хотів, то знищив би
врага й без нас й звільнив би гріб святий
Він від язичників —
ніщо Йому не стане на заваді!

Приспів: Воскресни, Боже!

Переклав Мирон Борецький

Архіпїта Кельнський

Ода на честь цезаря Фрідріха

Salve, mundi domine, caesar noster, ave!

Здрастуй, світу владарю, цезарю наш любий!
Милим є ярмо твоє всім шляхетним людям;
хто ж його не визнає і важким вважає,
той черстве, чванливеє серце в грудях має.

Принцепсе із принцепсів, Фрідріху вельможний,
падають од сурм твоїх мури міст ворожих,
тигри тобі коряться і дрібні тварини,
горді кедри Лівії, терни й стебелини.

*Світу владарю —
імператор
Фрідріх I
Барбаросса
(1125—1190)
1147 р. став
герцогом Швабії,
1152 р. королем,
а в 1155 р. —
імператором
(кайзером, ціса-
рем, цезарем)
римським.
Намагався завою-
вати в Італії
ломбардські
міста, але
знав поразки
від Мілана й
папської влади*

Nemo prudens ambigit te per Dei nutum
super reges alios regem constitutum
et in Dei populo digne consecutum
tam vindictae gladium quam tutelae scutum.

Unde diu cogitans, quod non esset tutum
caesari non reddere censum vel tributum,
vidua pauperior tibi do minutum,
de cuius me laudibus pudet esse mutum.

Tu foves et protegis magnos et minores,
magnis et minoribus tuae patent fores.
omnes ergo caesari sumus debitores,
qui pro nostra requie sustinet labores.

Dent fruges agricolae, pisces piscatores,
aucupes volatile, feras venatores:
nos, poetae pauperes, opum contemptores,
scribendo caesareos canimus honores.

Filius ecclesiae fidem sequor sanam,
contemno gentilium falsitatem vanam,
unde iam non invoco Foebum vel Dianam
nec a Musis postulo linguam Tullianam.

Christi sensus imbuat mentem Christianam,
ut de christo Domini digna laude canam,
qui potenter sustinens sarcinam mundanam
relevat in pristinum gradum rem Romanam.

Scimus per desidiam regum Romanorum
ortas in imperio spinas impiorum
et sumpsisse cornua quosdam reproborum,
de quibus commemoro gentem Lombardorum.

Quae dum tures erigit more Giganteo,
volens altis turribus obviare Deo,
contumax et fulmine digna Cyclopeo
instituta principum spernit ausu reo.

Libertatis titulo volens gloriari,
nolens in Italia regem nominari,
indignata regulis legum coartari
extra legum terminos coepit evagari.

De tributo caesaris nemo cogitabat,
omnes erant caesares, nemo censum dabat;
civitas Ambrosii velut Troia stabat,
deos parum, homines minus formidabat.

Dives bonis omnibus et beata satis,
nisi quia voluit repugnare fati;

*Від вдови
бідніший я, —
ремінісценція з
евангелій — від
св.Марка: "І
підійшла одна
вбога вдовиця,
і поклала дві
лепті, цебто
гріш" (Мр., 12:
42-44); св. Луки
(Лк., 21:1-4)*

*Діона — в
перекладі її ім'я
вжито задля
римі,
в оригіналі
йдеться про
сестру
Аполлона Діану
(Артемідю)
Музи — дев'ять
покровительок
різних
мистецтв і
наук, дочки
Зевса (Юпітера)
і Мнемозини*

*Мов велети,
зводять всюди
вежі —
міфологічні
образи
титанів, синів
Урана і Геї,
що збунтувались
проти
олімпійських
богів*

*Циклопи —
сини Урана
і Геї, одноокі
велетні, що
допомагали
Зевсові у війні
з титанами,
виковуючи для
нього громи
і блискавки*

Мудрий твердо впевнений: Бог тебе поставив,
щоб всіма царями ти, владний цезар, правив.
У народі Божому ти повагу маєш:
меч твій — меч караючий, щит твій захищає.

Завжди твердо вірив я, що неприпустимо
не давати цезарю датки і данини.
Від вдови бідніший я, дам мізерні датки:
а як славлять всі тебе — соромно й мовчати.

Всі під твоїм захистом — малі та великі,
ім, великим і малим, двері всі відкриті.
Ми твоїми, цезарю, всі тут боржниками,
задля блага нашого правити ти над нами.

Плугарі хай хліб дають, рибу — риболови,
а птахів — птахів ловці, звірів — звіролови:
ми ж, убогі, маємо до грошей зневагу,
у піснях оспівуємо цезаря звитягу.

Визнаю я, церкви син, догми християнські
і пусті засуджую ересі поганські,
тож не стану кликати Феба та Діону,
й Муз, аби зробився я рівним Ціцерону.

Хай Христос подасть мені силу небувалу,
щоб я гідно оспівав цезареву славу,
світову вагу нести має він відвагу,
щоб старих висот сягнув Рим, уся держава.

Через римських владарів дрімоту злочинну
увійшла держава вся в безвір'я тернину.
Всюди різні шахраї показали роги —
вам, сини Ломбардії, нагадаю строго.

Вже вони, мов велети, зводять всюди вежі,
щоби ними Богові встановити межі;
не бояться шахраї блискавок циклопів,
чинять папським рішенням кари гідний спротив.

Гордо заявляючи про свої свободи,
визнати в Італії Цезаря не згодні,
слухатись законів тих цезарських не хочуть,
межі їх порушують повсякчас охоче.

Про податок цезарський вже ніхто не дбає,
кожен себе цезарем гордо називає;
місто бунтаря стоїть Трої не зугірше,
Бога не лякається, а людей — тим більше.

Люди в місті тім були щасні та багаті,
поки всі корилися цезаревій владі;

*Падають ...
мури міст
ворожить —
ремінісценція
з Книги Ісуса
Навина про
взяття
Єрихона:
сім днів
обходили сім
свячеників
з сурмами із
баранячих
рогів мури
міста — шість
днів по одному
разу і в сьомий
день — сім
разів, сурмлячи.
І на сьомий
день від крику
народу і звуку
сурм впали
мури Єрихона
(I.Н., 6:4-5;
13-16)*

*Ціцерон
(106-43 рр. до
Р.Хр). —
видатний
римський
оратор,
письменник,
політичний
діяч і філософ*

*Ломбардія —
область
у Північній
Італії
зі столицею
Міланом.
Отримала
назву від
германського
племени
лангобардів, що
примандрували
на північ
Італії в VI ст.
У 951 році
імператор
Оттон I
приєднав
Ломбардію
до німецької
держави, та
вона відвоювала
незалежність*

cuius esse debuit summa libertatis,
ut, quod erat caesaris, daret ei gratis.

Surrexit interea rex, iubente Deo,
metuendus hostibus tamquam ferus leo,
similis in proeliis Iudae Machabeo,
de quo quicquid loquerer, minus esset eo.

Non est eius animus in curanda cute,
curam carnis comprimit animi virtute;
de communi cogitans populi salute,
pravorum superbiam premit servitute.

Quanta sit potentia vel laus Friderici,
cum sit patens omnibus, non est opus dici.
qui rebelles lancea fodiens ultrici
repraesentat Carolum dextera victrici.

Hic ergo, considerans orbem conturbatum,
potenter aggreditur opus Deo gratum,
et ut regnum revocet ad priorem statum,
repetit ex debito census civitatum.
[...]

Mediolanensium dolor est immensus,
prae dolore nimio conturbatur sensus;
civibus Ambrosii furor est accensus,
dum ab eis petitur ut a servis census.
[...]

Tantus erat populus atque locus ille,
in quo sunt tot moenia, tot potentes villae:
si venisset Graecia tota cum Achille,
vix eum subicere posset annis mille.

Iussu tamen caesaris obsidetur locus,
donec ita venditur esca sicut crocus.
in tanta penuria non est ibi iocus,
ludum tandem caesaris terminavit rocus.

Sonuit in auribus angulorum terrae
et in maris insulis huius fama gerrae;
quam si mihi liceat plenius referre,
hoc opus Eneidi poteris praeferre.

Modis mille scriberem bellicos conflictus,
hostiles insidias et viriles ictus,
quantis minis impetit ensis hostem strictus,
qualiter progreditur castris rex invictus.

Erant in Italia greges vespillonum,
semitas obsederat rabies praedonum,

Місто
бунтаря — в
оригіналі
названо ім'я
св. Амбросія,
патрона Мілана
(Медіолана)

Імператор
Карл — король
франків Карл
Великий
(742–814), що
став римським
імператором
з 800 року; при
ньому держава
франків
досягла
найбільшої
могутності

Ахілл — герой
Троянської
війни, який
вирізнявся
особливою
войовничістю
і героїзмом

Шафран —
дорогоцінна
рослина
Близького
Сходу, з якої
виготовляли
дуже
коштовну
фарбу
і парфуми.
В оригіналі:
“поки їжа не
стала
коштувати
стільки,
скільки
шафран”,
тобто — дуже
дорого

справжні вольності людей в тому полягали,
що все цезарське вони цезарю давали.

А тим часом цар прийшов за велінням Божим,
наче лев, лякаючи бунтарів ворожих,
наче Юда Маккавей, воював зухвало.
Що про нього не скажу, буде все замало.

Розум свій скеровує цар не на тілесне,
лиш на корисне душі та на доброчесне;
дбає тільки про добро люду і держави,
за гординю злих людей притиска криваво.

Як велика влада є й Фрідріхова сила,
слава, як відомо всім, скрізь розголосила.
Смертю він бунтівників грізно покарає,
бо він імператора Карла заступає.

Бачачи, що в краї лад мов у воду канув,
справу мужньо розпочав, Богові жадану:
зваживсь царство повернуть до старого стану,
звелів датки віддавать і належну шану.

[...]

Весь Медіолану люд застогнав од болю,
відібрав безмежний біль розум ім і волю.
Піддані Амброзія гнівом запалали,
бо від них, як від рабів, податей жадали.
[...]

Сильним був Медіолан і його громада,
мурів міць така була і могутність града,
що якби прийшов Ахілл і уся Еллада,
й за сто літ не спала би на місто заглада.

Цезар владно наказав місто облягати,
в місті їжу за шафран стали купувати:
місто голод охопив й злидні не на жарти,
тому цезар без труда місто зміг узяти.

Нині всюди на землі ця побіда знана,
по морях і землях всіх розійшлася слава;
якби смів я оспівать Фрідріха побіду,
твір мій перевершив би навіть “Енеїду”.

Я барвисто б описав цезаря побіди,
хитрість підлих ворогів, їх великі біди,
як вражає голий меч грізно люд ворожий,
як з обозу виступа цар непереможний.

Грабували здирники вже й святі могили,
біснуваті крадії всі шляхи обсіли,

Юда
Маккавей —
третій син
священника
Матафії, який
разом
з братами
повстав
на захист віри
і вітчизни
в час гонінь
Антіоха
Епіфана, царя
Сирії, і
в 165 році до
Р.Хр. захопив
Єрусалим

Медіолан —
місто інсубрів
у Галлії,
сьогоднішній
Мілан,
колись —
столиця
Ломбардії,
“місто святого
Амброзія”

“Енеїду”
Вергілія
особливо
шанували
в Середньовіччі,
як вірєць
епосу.
Архієпископ
Кельнський
Регінальд
просив
Архієпіта
Кельнського,
як колись
Меценат
Вергілія,
прославити
Фрідріха
Барбароссу.
Поет у цій оді
ввічливо
відмовляється

quorum cor ad scelera semper erat pronum,
quibus malum facere videbatur bonum.

Caesaris est gloria, caesaris est donum,
quod iam patent omnibus viae regionum,
dum ventis exposita corpora latronum
surda flantis boreae captant aure sonum.

Iterum describitur orbis ab Augusto,
redditur res publica statui vetusto,
pax terras ingreditur habitu venusto,
et iam non opprimitur iustus ab iniusto.

Volat fama caesaris velut velox equus,
hac audita trepidat imperator Graecus;
iam quid agat nescius, iam timore caecus,
timet nomen caesaris, ut leonem pecus.

Iam tyranno Siculo Siculi detrectant,
siculi te siciunt, caesar, et expectant,
iam libenter Apuli tibi genu flectant,
mirantur, quid detinet, oculos humectant.

Archicancellarius viam praeparavit,
dilatavit semitas, vepres exstirpavit.
ipse iugo caesaris terram subiugavit
et me de miseriae lacu liberavit.

Imperator nobilis, age sicut agis!
Sicut exaltatus es, exaltare magis!
Fove tuos subditos, hostes caede plagis,
super eos irruens ultione stragis!

*Імператор
грецький —
тобто візан-
тійський.
Візантія
у XII ст.
користувалась
у Європі
великим
авторитетом*

*Апулія —
область на
південному
сході Італії, на
узбережжі
Адріатики*

Archipoeta Coloniensis

Archicancellarie, vir discretæ mentis

[Gansz, 2, p. 6]

Archicancellarie, vir discretæ mentis,
cuius cor non agitur levitatis ventis
aut morem transgreditur viri sapientis,
non est in me forsitan id quod de me sentis.

Audi preces, domine, veniam petentis,
exaudi suspiria gemitusque flentis
et opus impositum ferre non valentis,
quod probare potero multis argumentis.

їх серцям завжди були злодіяння милі,
зло добром іменували, бо й самі злочинні.

Славний цезар дав усім подарунки гідні:
подорожнім він відкрив всі шляхи в країні;
на поталу дав вітрам злодія-плебея, —
слухає, не чуючи, нині свист Борея.

Знову цезар має всі землі величаві,
повернув він давній стан всій своїй державі,
знов до краю згода йде в шатах пречудесних,
вже нечесні не гнітять і не гноблять чесних.

Слава цезаря летить, мов кінь без вуздечки,
перед нею в трепеті імператор грецький:
вже осліп, безпомічний, так боїться кари,
цезаря боїться він, як лева — отари.

Бунтівна Сіцилія — не слуга тирану,
просить, цезаре, тебе бути її паном.
Кличе теж Апулія, ставши на коліна,
слізно на престол зове вся тебе країна.

Архіканцлер повелів тебе зустрічати:
вузький шлях розширити, терня видирати.
Радо край він оддає тобі в панування,
тож і я врятований від жебракування.

Прешляхетний цезаре, як і діяв, дій-но!
Як вознісся нині ти, возносись постійно!
Бий чужих, своїх же ти захищай надійно,
ворогів на оці май, їх карай нищівно.

Переклав Мирон Борецький

*Борей —
суворий
північний
вітер, що
приносить
з собою холоди
й бурі*

*Архіканцлер —
при Фрідріхові
Барбароссі
архіканцлером
був Регінальд,
архієпископ
Кельнський,
покровитель
Архіпійта
Кельнського*

Архіпійта Кельнський

Послання до Регінальда

Archicancellarie, vir discretæ mentis

Архіканцеляріус, мудрий у порадах.
Сильний твій авторитет, ще сильніша влада.
Не здолає мудрості твоєї заглада.
В тім, що просиш ти, моя Муза безпорадна.

Вислухай мольбу мою, пане, я благаю,
я зітхаю, сльози ллю, глибоко страждаю,
бо на те, що просиш ти, ради я не маю,
як тебе я, пане мій, як переконаю?

*Архіканцеля-
ріус —
Регінальд,
архієпископ
Кельнський*

Tuus in perpetuum servus et poeta,
ibo, si praeceperis, etiam trans freta,
et quodcumque iusseris, scribam mente laeta,
sed angusti temporis me coartat meta.

Iubes angustissimo spatio dierum
me tractare seriem augustarum rerum,
quas neque Vergilium posse nec Homerum
annis quinque scribere constat esse verum.

Vis ut infra circulum parvae septimanae
bella scribam fortia breviter et plane,
quae vix in quinquennio scriberes, Lucane,
vel tu, vatum maxime, Maro Mantuane!

Vir virorum optime, parce tuo vati,
qui se totum subicit tuae voluntati!
Precor, cum non audeam opus tantum pati,
ut rigorem temperes ardui mandati!

Nosti, quod in homine non sit eius via.
Prophetiae spiritus fugit ab Elia,
Elisaeum deserit saepe prophetia,
nec me semper sequitur mea poëtria.

Aliquando facio versus mille cito,
et tunc nulli cederem versuum perito —
sed post tempus modicum, cerebro sopito,
versus a me fugiunt carminis oblito.

Quae semel emittitur, nescit vox reverti:
scripta sua corrigunt etiam diserti.
Versus volunt corrigi denuoque verti,
ne risum segnities pariat inertii.

Loca vitant publica quidam poetarum
et secretas eligunt sedes latebrarum,
student, instant, vigilant nec laborant parum,
et vix tandem rederre possunt opus clarum.

Ieiunant et abstinent poetarum chori,
vitant rixas publicas et tumultus fori
et ut opus faciant, quod non possit mori,
moriuntur studio subditi labori.

Unicuique proprium dat natura munus:
ego numquam potui scribere ieiunus —
me ieiunum vincere posset puer unus:
sitim et ieiunium odi quasi funus.

Unicuique proprium dat natura donum:
ego versus faciens bibo vinum bonum

Лукан —
римський
епічний поет,
автор
незакінченої
поєми
“Фарсалия” про
війну Цезаря
з Помпеєм

Елисей —
ветхозавітний
пророк, учень
Іллі, жив
у IX ст.
до Р.Хр.
в Ізраїлі. Він
перетворив
зіпсуту воду
Єрихона
в придатку
для життя
і звершив
багато чудес

Натовпу
чурається
майстер —
ремінісценція
з “Послання”

Горація.
Зокрема,
до Августа
з книги II, 1,
182–185:

“Часто й
одважний поет
омінає театр
боязливо, /
Бо глядачі там
сильніші
числом, а
чеснотами
слабші — /
Неужі, дурні,
до бійки
готові...”
(Переклад
А.Содомори)

Я — довічний твій поет, я тобі слугою,
я, куди б ти не звелів, йтиму за тобою;
схочеш, вславлю я тебе одою новою,
час, однак, обмежує і керує мною.

Та хіба за кілька днів оспівати можна
подвиги, що звершила особа вельможна?
Ні Гомера, ні Марона Муза не спроможна
описати це за п'ять літ, ні людина кожна.

Віриш, що за тиждень-два творіння жадане
про звитягу і війну з-під пера постане,
що й за п'ять округлих літ ти б не склав, Лукане,
ані ти, Вергілію, віщий, можний пане.

Мудрий дуже із мужів, пощади пііта,
Маєш право ти мені будь-що повеліти!
Прошу, пане, я тебе більше не веліти,
Щоби мусів я писати аж десятиліття.

Та й не знає чоловік, де його дорога,
та й співця високий хист йде лише від Бога,
не завжди і Єлисей дар мав одкровення,
навіщає і мене не завжди надхнення.

Махом напишу, бува, тисячу я віршів,
і вони від досконалих не бувають гірші,
та приходиться час, що я начебто тупію,
і тоді вже ні рядка скласти не умію.

Що колись вже вийшло в світ, те вже не змінити,
править власні твори й той, хто талановитий,
виправляє, змінює, щоби стали гарні,
щоб на сміх не брали їх писаки бездарні.

Натовпу цурається майстер знакомитий,
на відлюдді, в закуті він воліє жити,
мучиться, старається Музі догодити,
щоби витвір написати, славою сповитий.

Скніють в голоді й нужді піснярі літами,
чвари сердять їх пусті, глупий люду гамір;
щоби написати пісні й невмирущі драми,
піснярі самі вмирають в праці до нестями.

Має кожен із піітів свій талант природний:
я ніколи не пишу на живіт голодний,
бо здола мене тоді і юнак безродний,
спрагу й голод не люблю, як спів похоронний.

Кожному природа дар власний має дати,
я без доброго вина не складу кантати,

*Марон —
Публій Вергілій
Марон писав
“Енеїду”
упродовж
10 років
і не встиг
закінчити*

*Ці строфи
перегукуються
зі строфами
12–13 “Сповіді”
Аргіпіїта
Кельйського,
а також
з віршами 1–9
з послання
до Мецената
Квінта Горация
Флакка (I, 19),
де говориться,
що поет, який
п'є лише воду,
не втішатиметься
славою,
що й Гомер,
оспівавши вино,
засвідчив свою
любов до нього,
не кажучи вже
про Еннія,
який спочатку
попивав собі,
а вже потім
славив зброю*

et quod habent melius dolia cauponum,
tale vinum generat copiam sermonum.

Tales versus facio, quale vinum bibo:
nihil possum facere, nisi sumpto cibo.
Nihil valent penitus, quae ieiunus scribo —
Nasonem post calices carmine praeibo.

Mihi numquam spiritus prophetiae datur,
nisi prius fuerit venter bene satur:
dum in arce cerebri Bacchus dominatur,
in me Phoebus irruit et miranda fatur.

Hugo, Primas Aurealianensis

Ambianis, urbs praedives

[Kusch, p. 508]

Ambianis, urbs praedives,
Quam praeclaros habes cives,
Quam honestum habes clerum!
Si fateri velim verum,
Sola rebus in mundanis
Hoc praefulges, Ambianis,
Quod nec clerum nec pastorem
Usquam vidi meliorem.
Quam sis plena pietate,
Est ostensum in Primate:
Pauper eram, spoliatus;
Apparebat nudum latus;
Spoliarat me latronum
Saeva manus et praedonum.
Et qui erant hi latrones?
Deciani tabulones.
Nil habentem in crumena
Remisisti bursa plena.
Ergo Remis, civitatum
Prima tenens pricipatum,
Tibi mandat per Primatem,
Quod te facit optimatam,
Ut sis una de supremis,
Digna proles sacrae Remis.
Tantae matri, tam praeclarae,
Oboedire, supplicare,
Caput suum exaltare:
Illud erit imperare;
Tantam matrem venerari:
Illud erit dominari.

*Remis —
столиця
бельгів,
що проживали
між ріками
Матрона і
Аксона; нині —
м. Реймс*

тож шинкар найкращі вина мусить в бочках мати,
щоби міг я скласти віршів чарівних багато.

Вірші я такі пишу, які п'ю я вина:
лиш тоді пишу, коли повна животина;
чи ж щось гідного напише в голоді людина?
Поборю й Овідія, коли п'ю з графина.

Відчуваю поетичне лиш тоді надхнення,
як стоїть посеред столу смажена печеня;
як я Вакху сотворю жертвоприношення,
Феб тоді моїй душі дасть благословення.

Переклав Мирон Борецький

Гугон, Прімас Орлеанський
Похвала місту Амбіаніс
Ambianis, urbs praedives

Амбіаніс пребагатий —
славним громадянам мати.
Клір живе тут святобливо!
Визнаю тобі правдиво:
ти над цілим світом сяєш,
ну, а всіх перемагаєш
тим, що клір твій найчесніший.
Хіба є де в світі ліпший?
Милосердям ти багатий —
маю право це сказати.
Світив тілом, був я бідний:
обікрав мене негідник —
найвправніший між злодіїв,
а ще зграя лиходіїв.
Хто ж були ті розбишаки? —
Децієві посіпаки.
Коли був я голий-босий,
дав мені ти торбу грошей.
Реміс, що є міст главою,
ставить тебе над собою,
робить тебе найзнатнішим,
серед інших міст найбільшим.
Він велить: дитям покірним
будь ти Ремісові вірним.
Таку матір прославляти,
підкорятись, поклонятись,
їй чоло вінком вінчати —
значить це — повелівати.
Таку матір шанувати —
означає панувати,

*Має кожен із
пійтів свій
талант
природний —
ремінісценція
з Першого
послання
ап. Павла
до коринтян:
“Кожен має від
Бога свій
дар, — один
так, інший
так”
(1 Кор., 7:7)*

*Амбіаніс —
місто
в північній
Галлії
на р. Сомма,
столиця
області
(нині —
м. Ам'єн)*

*Децій — якийсь
знаний тоді
ватажок
розбійників
та шахраїв*

Remis enim per aetatem
Primam tenet dignitatem:
Sed, quod habet ab antiquo,
Nunc augetur sub Albrico.
Per hunc Remis urbs suprema,
Per hunc portat diadema;
Per hunc fulget in corona.
Quam commendant multa bona:
Sed prae cunctis hanc divinae
Fons illustrat disciplinae,
Fons praeclarum atque iugis,
Fons doctrinae non de nugis,
Non de falsis argumentis,
Sed de Christi sacramentis.
Non hic artes Marciani
Neque partes Prisciani,
Non hic vana poetarum,
Sed arcana prophetarum,
Non leguntur hic poetae:
Sed Iohannes et prophetae;
Non est schola vanitatis,
Sed doctrina veritatis;
Ibi nomen non Socratis,
Sed aeternae trinitatis;
Non hic Plato vel Timaeus:
Hic auditur unus Deus;
Nihil est hic nisi sanctum.
Sed in scholis disputantum
Sunt discordes et diversi,
Aberrantes et dispersi:
Quod hic negat, ille dicit;
Hic est victus, ille vicit;
Doctor totum contradicit.
Nos concordes super idem
Confitemur unam fidem,
Unum Deum et baptisma.
Non hic error neque schisma,
Sed pax omnis et consensus;
Hinc ad deum est ascensus.
Ergo iure nostra scola
Singularis est et sola.
Scolam dixi pro doctrina:
O mutare possum in a
Et quam modo dixi scolam
Iam habentem Christi stolam
Appellare volo scalam.
Hic peccator sumit alam,
Alam sumit, ut ascendat,
Ut ad Deum volans tendat.

*Марціан —
пророк, що
повістив
поразку
римлян при
Каннах, якої
вони зазнали
у війні
з Ганнібалом
216 року
до Р.Хр.*

адже Реміс як найстарший
бути першим завжди вартий.
Те, що Реміс мав од віку,
збільшив завдяки Альбріку;
він найвищий між містами,
він увінчаний вінцями,
він в короні гордо сяє,
він багатств багато має;
град найбільше тим гордиться,
що він є наук криниця,
водограй пречистий, вічний,
світоч цінних знань магічних,
не фальшивих знань криниця —
таїнств Йусових скарбниці.
Шана тут не Марціану,
ні старому Прісціану,
ні поетів тих дурницям,
лиш пророків таємницям.
Тут поетів не читають,
тут Святе Письмо вивчають.
Тут-бо школа не брехлива,
лиш учена і правдива;
не Сократа тут шанують,
тільки Тройцю пресвятую;
не Платон й Тімей тут в шані,
Божі істини тут знані;
лиш вони є тут святими.
В школах вчать балаканини,
сваряться та ворогують,
помиляються, бунтують,
стверджують і відкидають,
програють, перемагають.
Вчені рації не мають.
Ми в усьому всі єдині,
віримо в одне донині —
в хрест і Бога, Божу Матір,
не визнаємо схизматів.
Тут лиш мир і згода строга,
звідси шлях веде до Бога.
Нашу школу величаву
любим над усе по праву.
Школа кличе до освіти;
можу букви я змінити:
носить школа Йсуса столу,
тому маєм справжню школу.
Школа всім знання відкрила,
грішник тут дістане крила,
щоб злетіти й якомога
швидше прилетить до Бога.

*Альбрік — один
із відомих
тодішніх
правителів
м. Реміс*

*Сократ —
старогрецький
філософ,
родоначальник
ідеалізму*

*Платон —
філософ-
ідеаліст, учень
Сократа*

*Тімей —
філософ-
піфагорієць.
Сучасник
Платона,
іменем якого
Платон
назвав один із
найславніших
своїх діалогів*

Hic fit homo Dei templum.
Prope satis est exemplum:
Ecce noster Fredericus
Comes comis et amicus,
Et cum eo Adelardus
Valde dives Langobardus;
Generorus puer Oto
Et quam plures pari voto
Hic aggressi viam vitae
Sacri degunt eremitae;
Per hanc scolam sursum tracti
Sunt coelorum cives facti;
Hoc praeclaro fonte poti
Modo Deo sunt devoti.
Vos, doctrinam qui sititis,
Ad hunc fontem qui venitis,
Audituri Iesum Christum,
Audietis furem istum?
In conventu tam sacro
Audietur iste Gnato?
Dignus risu vel contemptu,
Cur hoc sedes in conventu?
Nunc legistis Salomonem:
Audietis hunc latronem?
Nunc audistis verbum Dei:
Audietis linguam rei?
Reus est hinc deprehensus,
Verberatus et incensus.
Quod apparet in cocturis,
Quae sunt signa capti furis.
Quantum gula sit leccatrix,
Nonne signat haec cicatrix?
Revertatur ad cucullam
Et resumat vestem pullam:
Aut videbo rursus coqui,
nisi cesset male loqui;
Aut discedat aut taceto
Vel iactetur in tapeto.

Гнатон —
паразит
(нахлібник)
в комедії
Теренція

Люди тут є храмом Божим,
прикладом є цього кожен:
ось наш Фрідріх, настоятель,
гречний спутник і приятель,
чи то Аделярд вельможний,
чи то лангобард заможний;
чи юнак Оттон із шляхти
й кожен з тих, хто, давши клятви,
обирає тут дороги
і живе, мов схимник вбогий;
в гору їх знання позвали,
і вони святими стали;
в джерелі вони святому
служать Богові одному.
Ви, що прагнете освіти,
в школу славно поступіте,
щоб Ісусові служити,
щоб у шахраїв не вчитись.
В товаристві пресвятому
віри ви не йміть Гнатону —
гідний сміху чи нагани,
чом сидиш ти тут між нами?
Ви читали Соломона:
чи ж вам слухати Гнатона?
Ви вже чули Боже слово:
чи ж вам слухать грішну мову?
Треба грішника схопити,
лущувати і спалити.
Він клеймо на собі носить,
що про злодія голосить,
має пику безсоромну,
клеймо злодія на ньому.
Хай одягне чорну рясу,
в монастир іде під засув.
Радше хай в огні палає,
ніж злорічити він має.
Хай йде геть або змовкає,
або саван одягає.

Переклав Мирон Борецький

*Фрідріх,
Аделярд,
Оттон —
жителі
м. Амбіаніса,
сучасники
Гугона,
Прімаєса
Орлеанського*

*Соломон —
юдейський цар
і мудрець*

Philippus de Greve

Veritas veritatum

[C.B. 21 (3)]

Veritas veritatum,
via, vita, veritas,
per veritatis semitas
eliminans peccatum!
te verbum incarnatum
clamant fides, spes, caritas,
tu primae pacis statum
reformas post reatum,
tu post carnis delicias
das gratias,
ut facias
beatum.
o quam mira potentia,
quam regia
vox principis,
cum aegrotanti praecipis:
“Surge, tolle grabatum!”

Omnia sub peccato
clausit Adae meritum;
dum pronior in vetitum
non paruit mandato,
de statu tam beato
nos dedit in interitum;
de morsu venenato
fel inhaesit palato
per hoc culpae dispendium
in vitium
nascuntium
translato.
mortis amare poculum
in saeculum
transfunditur,
nil cui dulce bibitur
de vase vitiatō.

Spiritus veritatis,
spiritus consilii
modo poenam supplicii
non reddit pro peccatis,
ut timor castitatis,
quo revertentur filii,
castiget in praelatis
fermentum vetustatis.
sed quando sponsus veniet,
inveniet,

*Правда правд —
ап. Іван подає,
що Ісус
звернувся
до ап. Хоми
з такими
словами:
“Промовляє до
нього Ісус:
я дорога,
і правда,
і життя.
До Отця не
приходить
ніхто, якщо
не через Мене”
(Ів., 14:6)*

*Всіх позбавив
нас Адам —
див. Послання
ап. Павла до
римлян (Рим.,
5:12-14), де
ідеться про
гріх Адама
і спасіння
Христове. Вся
строфа 2
перегукується
з розповіддю
про гріх Адама
в Книзі Буття
(Бут., 3:1-24)*

*Коли Жених
появиться —
див. Євангеліє
від Матвія:
“Тоді царство
Небесне буде
подібне до
десяти дів, що
побрали казанці
свої, та й пішли
зустрічати
молодого...”
(Мт., 25:1)*

Філіпп Гревський

Правда правд

Veritas veritatum

Правда правд свята для нас,
шлях, життя та істина.

Ти змиваєш з нас гріхи,
ти одна лиш істинна.

А Слово, втілене у плоть,
що всім нам стало вірою,
любов'ю і надією,
гріхи pomoже побороть
і буде нам офірою.

Ти лікуєш

і рятуєш

нас, Боже,

із силою дужою

недужому

ти, Господи,

звелів могутнім голосом:

“Встань, бери-но ложе!”

Всіх позбавив нас Адам
щастя невимовного,
бо в спокусі відкусив
від плода гріховного.

Коли свавільно знехтував
він Бога заборонами,
то раєм й насолодами
бездумно він пожертвував
і нашими свободами.

Він отруту,

гибель люту

вливає

у чашу смерті лютою

з цикутою

гіркотною

і нас усіх отрутою

із чаші напуває.

Істини і правди дух,
дух поради праведний
не карає за гріхи
тих, чий шлях є правильний.

Нехай любов до чистоти,
що до синів вертається,
прелата, що покається,
гріха позбавить й марноти.

Коли Жених появиться,
прийде до вас

Слово, втілене
у плоть —
Бог-Слово, що
прийшов на
світ у вигляді
людини; Син
Божий Ісус
Христос

Встань, бери-но
ложе! —
знаменита
фраза Ісуса
Христа,
промовлена до
розслабленого:
“Уставай,
візьми ложе
своє — та
й ходи!”
(Єв. від Марка,
2, 9-11; Єв. від
Івана, 5, 8)

Істини і
правди дух —
ремінісценція з
Євангелія від
Івана: “Дух
правди, що
його світ
прийняти не
може, бо не
бачить його та
не знає його”
(Ів., 14:17)

quid faciet
 ingratis.
non huic poenam abstulit,
 cui distulit,
 sed animam
nunc impinguat ad victimam
 adeps iniquitatis.

Tarditas praelatorum
 iudicem exasperat;
sed his qui solus reserat
 medullas animorum,
 a fructibus eorum
novit eos et tolerat,
 quos extra viam morum
 fert impetus errorum.
sed "ecce" clamat "venio
 cum gladio
 flagitio
 malorum!"
et cum purgabit aream,
 tunc paleam
 abiciet:
sic erit, quando veniet
 ille Sanctus Sanctorum.

Cecidit in praeclaris
 hominum funiculus;
sed nostrae mentis oculus
 per vias huius maris
 ad viae singularis
metam contendit sedulus.
 sed luxus saecularis
 per ministros altaris
nunc solis vacat opibus
 patentibus
 hiatibus
 avaris.
sic per praelatos mammonae
 mors animae
 concipitur,
dum cunctis male vivitur
 ad formam exemplaris.

проклятий час
відплати,
хоч кара відкладається,
прощається
не кожному,
і стануть скоро жертвами
ситії прелати.

Жде попів за глупоту
кара Суду Божого.
Хто ж відкриє глибину
розуму побожного,
тим Бог гріхи простить усі,
їх щиро шануватиме,
нешадно ж тих каратиме,
хто зійде з чесного путі,
гріхів хто не долатиме.

“Ось іду я,
меч несучи”, —
гукає.

Він половину всю відсіє,
Він зуміє
здолати
усяке зло, і грішників
Дух Святий скарає.

Дня Страшного Суду ми
й смерті всі чекаємо.
На Господню ласку й рай
смирено уповаємо.
Життєве море спішимо
старанно подолати ми,
та паном між прелатами
багатство стало вже давно
і далі пануватиме:
і відверто
всі уперто
хапають,
а гроші над прелатами
багатими
владають
і до життя гріховного
усіх мирян схиляють.

Переклав Мирон Борецький

*Ось іду я, меч
несу я —
пор. Об'явлення
св. Івана
Богослова:
“Ото,
незабаром
приджду, і зо
мною заплата
Моя, щоб
кожному
віддати згідно
з ділами його”
(Об., 22:12)*

Tonat evangelica clara vox in mundo

[С.В. 49 (25)]

Tonat evangelica
clara vox in mundo:
“qui dormis in pulvere,
surge de profundo
luce sua Dominus
te illuminabit
et a malis omnibus
animam salvabit.

Memor esto, iuvenis,
tui creatoris.
crux Christi te moneat
omnibus in horis.
cape mente, cogita
corde de futuris,
quod ad radicem arboris
sit posita securis.

Senes et decrepiti,
vobis est oblata
vera paenitentia
cruce Christi data.
dies vestra desiit
et est inclinata,
nam ad umbram vergitur
fine desperata.

Ecce cum fiducia
venit regnum Dei.
illud primum quaerite
vos, qui estis rei.
carnem crucifigite
famulantes ei
et in psalmis dicite:
“miserere mei!”

O peccatrix anima,
si vis dealbari
et ab omni crimine
penitus mundari,
te in cruce Domini
oportet gloriari
et in ipso penitus
ab hoste liberari.

Iacob scalae summitas
altera calcatur,
in qua Christi passio

*Пісня тісно
пов'язана з
євангелійськими
істинами і
сповнена
біблейних
образів
і мотивів*

*Яків шлях
протоптував —
Яків Зеведеїв,
апостол Ісуса
Христа, який
був свідком
найважливіших
подій у житті
Ісуса:
преображення
на Фаворі,
воскресіння
дочки Іаїра;
він також
був у
Гефсиманському
саду в час
передсмертних
страждань
Господа*

Благочестива пісня

Tonat evangelica clara vox in mundo

Зазвучав євангельський
чистий голос гучно:

“Ти, хто спиш у поросі,
піднімись послушно.

Бог яскравим променем
і тебе осяє,

бо від зла всілякого
він людей спасає.

Про свого Спасителя
пам'ятай, юначе,
хрест Христа хай вчить тебе
свій нести терпляче.
Пам'ятай про майбуття
і молися щиро,
бо на кожне дерево
гостра жде сокира.

Вам, діди старезні,
щире покаяння
радить Бог, відправивши
Сина на страждання.
Ваші дні кінчаються
і несуть вам лихо,
скоро ніч поглине вас,
схопить смерті вихор.

Невідхильно, впевнено
Божий суд йде світом.
Прагни царства Божого
щирим стати свідком.
Слуги плоті, висушіть
тіло до нестями,
заспівайте голосно:
“Змилуйся над нами!”

Прагнеш, душе грішная,
від гріхів відмитись,
від усяких злочинів
повністю звільнитись, —
Господа розп'ятого
слав, душе убога,
щоб могла звільнитися
від усього злого.

Яків шлях протоптував
на гору Голгофу,
де страждання Господа

**Спаситель —
Ісус Христос**

**Змилуйся
над нами —
в оригіналі:
Miserere mei! —
змилуйся наді
мною! Так
починається
один
з церковних
гімнів**

nobis reseratur.
Tyrus alta desinit,
in se reprobatur;
in Iudaea Domini
mons uber adoratur.

O fidelis anima,
clama de profundis,
de terrenis fugito
rebus et immundis.
cruce Christi naviga
velis in secundis,
ne te ventus turbinis
suffocet in undis.

Cum per ignem venerit
nos iudicaturus
homo Dei filius,
nulli parcens, durus,
eius omnis crucifer
erit tunc securus,
gratulans cum angelis,
candidus et purus.

In die iudicii
cum sol obscuratur
et lumen fidelibus
crucis Christi datur,
tunc in peccatoribus
hostis dominatur;
sed ab hoste crucifer
tunc omnis liberatur.

Ergo Christi milites
fugite beati
huius mundi gloriam
cruce iam signati,
in qua Christus moriens
mortem superavit
atque suo sanguine
peccata nostra lavit.

Quid erit, cum stabimus
ante tribunal Christi?
pandens sua vulnera
dicet: "quid fecisti?
pro te crucem subii;
quare non subisti
hanc loco poenitentiae?
vade, iam peristi!"

*Юдея —
Юдейське
царство,
що було
зруйноване при
правлінні
Навуходоносора*

пізнаєм потроху.
Скоро Тір антихристів
зруйнований буде,
а в Юдеї Господа
славлять нині люди.

Ти, душе побожня,
завай до Бога,
утікай від суети,
від усього злого.
До хреста Христового
ти скеруй вітрило,
щоб тебе розбурхане
море не втопило.

Як прийде судити нас
у вогні святому;
Божий Син суворий —
злим не простить нікому.
Ті лиш Боже прощення
й ласку будуть мати,
кого Він з ангелами
вдягне в білі шати.

В судний день, що жде на нас,
як зчорніє сонце,
вірних слуг Ісусових
хрест врятує конче.
Над людьми гріховними
дух злий запанує,
благами духовними
вірних Бог вшанує.

Вам, Христові воїни,
треба поспішати,
щоб, хреста побачивши,
благодать пізнати.
На хресті вмираючи,
смерть Ісус подужав,
кровію стікаючи,
змив гріхи з недужих.

А ну ж, ми предстанемо
перед ликом Сина,
й мовить Бог, весь зраний:
“Де ти був, скажи-но,
як я, розп'ятий, маявся?
Озовися, сину,
чом ти не покався?
Йди, ти вже загинув!”

Тір —
місто-
держава
у стародавній
Фінікій,
символ
поганства
і гріха

Вдягне в білі
шати — див.
Об'явлення
св. Івана
Богослова:
“Я бачив
двадцятьох
чотирьох
старців, що
сиділи, у шати
білі одягнені...”
(Од., 4:4). Білі
шати стали
символом
чистоти і
святості

Ergo foetens Lasarus
docatur in exemplum
digne penitentibus,
ut sint eius templum,
in quo virtus habitat
suae passionis;
hanc impleat et muniat
ipse suis donis!

Allanus de Lille

Rhythmus de natura hominis
fluxa et caduca

[De Lille, p. 262]

Omnis mundi creatura
quasi liber et pictura
nobis est in speculum;
nostrae vitae, nostrae mortis,
nostri status, nostrae sortis
fidele signaculum.

Nostrum statum pingit rosa,
nostri status decens glosa,
nostrae vitae lectio:
quae dum primo mane floret,
defloratus flos effloret
vespertino senio.

Ergo spirans flos expirat,
in pallorem dum delirat,
oriendo moriens;
simul vetus et novella,
simul senex et puella,
rosa marcet oriens.

Sic aetatis ver humanae
iuventutis primo mane
reflorescit paululum.
mane tamen hoc excludit
vitae vesper, dum concludit
vitale crepusculum:

Ergo clausum sub hac lege
statum tuum, homo, lege,
tuum esse respice:
quid fuisti nasciturus,
quid sis praesens, quid futurus,
diligenter inspice.

Тим, хто гірко кається,
тра взірцем обрати
Лазаря покійного
і його благати
за них заступитися,
Господа молити,
щоб їм розгрішитися
зволив й мирно жити.

Переклав Мирон Борецький

Лазар — брат
Марії і Марти,
якого Ісус
воскресив на
четвертий
день після
смерті
(Ів., 11:1
і наступні)

Алан Лілльський

Пісня про тлінність
і скороминуцність життя

Omnis mundi creatura

В світі будь-яка людина,
наче книга чи картина,
всім взірцем слугує.
У житті, щасливій долі,
в нашій смерті та недолі
вірно нас малює.

Живемо, неначе ружа,
зримим робить життя мужа
і життєві мудрості:
розквітає вранці-рано,
листя губить, цвіт їй в'яне
у вечірній старості.

Цвіт, що квітне, відцвітає,
никне і життя втрачає,
щоб умерти, родиться.
Заразом стара й дитинна,
і бабуся, і дівчина,
квітне ружа усихає.

Так весна життя людського,
від світанку молодого
потихеньку квітнучи,
вже відходить, проминає,
коли вечір наступає
і життєві сутінки.

Визначену цим законом
свою долю узакони,
вдумайся в життєву суть:
ким ти був, як народився,
ким сьогодні ти зробився,
що тобі роки несуть.

Переклав Мирон Борецький

Recedite, recedite

[Gansz., 2, p. 30]

Recedite, recedite,
ne mulieri credite!

Dic tu, Adam, primus homo,
qui deceptus es in pomo?
Sum privatus dei dono.
Ne mulieri credite!

Eva fulgens quasi stella,
paradisus mihi cella,
sum deceptus a puella.
Ne mulieri credite!

Uxor mea me fraudavit,
dum me pomo satiavit,
paradiso me privavit.
Ne mulieri credite!

Dic tu, Loth, tu dulce verum,
quanta fraus sit mulierum? —
Heu deceptus sum per merum.
Ne mulieri credite!

Dic tu, Samson, et fatere,
quid sentis de muliere! —
Sum per eam lapsus vere.
Ne mulieri credite!

Patet teste Salomone:
mulieres raro bonae,
plena sunt deceptio.
Ne mulieri credite!

Id quod scio tamen verum —
capio testem totum clerum —
mille fraudes mulierum.
Ne mulieri credite!

Mulieres sunt fallaces
et in ore sunt loquaces
et in corde sunt mendaces.
Ne mulieri credite!

Самсон —
ізраїльський
суддя упродовж
20 років. Він
одружився з
філістимлян-
кою, яка
допомогла
філістимлянам
розгадати
загадку
Самсона,
випитавши
розгадку у
чоловіка, чим
зрадила його.
Самсон поки-
нув дружину, і
вона вийшла
заміж за
іншого. Згодом
Самсон покохав
іншу філісти-
млянку —
Даліду, яка
теж зрадила
його, випитав-
ши у нього
таємницю його
надзвичайної
сили
і позбавила
його сили,
відрізавши
йому волосся.
Філістимляни
зуміли
стопити
Самсона,
позбавленого
сили

Гуґон, Прімас Орлеанський

Інвектива проти жінок

Recedite, recedite

Відійдіте, відійдіте,
жінці віри ви не йміте!

“Ти скажи мені, Адаме,
чом з’їв яблуко погане?” —

“Щоб здобуть знання жаданне.

Жінці віри ви не йміте!

Єва, мов зоря яріє,
жертва бідолашна змія,
в мене розум відібрала.

Жінці віри ви не йміте!

Обманула жінка мила,
мене плодом спокусила
і від раю відлучила”.

Жінці віри ви не йміте!

“Лоте, правду розкажи нам:
чи слід вірити дружинам?” —

“Обдурили мене вина!”

Жінці віри ви не йміте!

“Ти також скажи, Самсоне,
слово про жінок вагоме!” —

“Плем’я це обману повне!”.

Жінці віри ви не йміте!

Ось вам правда Соломона:
жінка хитра, безсоромна,
завсігди обману повна.

Жінці віри ви не йміте!

Правду про жінок я знаю
й в свідки кліриків гукаю:
брехні їх не мають краю!

Жінці віри ви не йміте!

Всі жінки такі брехливі,
і надмірно балакливі,
в своїм серці всі фальшиві”.

Жінці віри ви не йміте.

Переклав Мирон Борецький

Лот — небіж
Авраама,
єдиний
благочестивий
чоловік
в м. Содомі,
якого Бог
врятував від
кари,
заборонивши
оглядатися
на покаране
місто.

Дружина Лота,
яка порушила
заборону Бога і
озирнулася, бо
любила місто
розпусти,
содомського
гріха, була
перетворена в
соляний стовп
(Бут. 19; 1-26)

Соломон —
третій цар
Ізраїля, правив
у 970–931 рр.
до Р.Хр., мав
близько 1000
жінок, тож
мусів добре
знати їх
характер

Rusticus dum asinus

[Novati, p. 79]

Rusticus dum asinum
suum vidit mortuum,
flevit eius obitum:

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Si te scivissem, asine,
Moriturum frigore,
Te induissem sindone.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Exlamavit rustica
Voce satis querula
Obstante vicinia:

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Ululavit rusticus
Magnisque clamoribus
Trahens crines manibus:

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Surge tanto tempore,
Quod tu possis bibere
Et testamentum condere.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Mox consurgens asinus
Testamentum protinus
Condidit oretenus:

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Crucem do papalibus,
Aures cardinalibus
Caudamque minoribus.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Caput meum iudicantibus,
Vocem meam cantantibus,
Linguamque praedicantibus,

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Заповіт осла

Rusticus dum asinus

Бачить хлоп — осел здихає,
сльзьми хлоп ся умиває,
смерть осла оплакує:

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

“Якби тее, осле, знати,
що ти станеш замерзати —
дав тобі би хутро я”.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

Тут і жінка заридала,
тужно голосити стала
разом із сусідками.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

Плаче хлоп, аж завиває,
крики-зойки все здійсмає,
рве руками кучері.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

“Встань, мій осле, на хвилину,
щоб попить води краплину,
й заповіт пиши мені”.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

Ледве став осел на ноги,
аж затрявся від знемоги
і почав глаголити.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

“Папі хрест заповідаю,
вуха довгі — кардиналу,
хвіст — ченцям, послушникам”.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

“Суддям голову даю я,
голос співакам лишу я,
а язик — ораторам”.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

*Пісня створена
в XII–XIII ст.,
продовжує
традиції
античних
жартівливих
заповітів. Про
один із них —
“Тестамент
хрюкаючого
поросятки” —
згадує
св. Ієронім у
своєму вступі
до книги
пророка Ісайї,
говорячи, що
цю пісню
хлопці
вистівають
в школах*

Dorsum meam portantibus
Carnes meas ieiunantibus,
Pedes autem ambulanti-
bus.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Pellem meam sutoribus,
Crines sellatoribus,
Ossa quoque canibus.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Viscera vulturibus,
Priapumque viduis
Una cum testiculis.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

His legatis omnibus,
Quae habebat asinus,
Obdormivit cum fratribus.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Abbas tunc et clerici
Praebent panem tritici,
Cum vellent ipse mori.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Rusticus et famuli
Portant corpus asini
Ad pasturamque lupi.

Ohe, ohe,
Morieris, asine.

Hugo, Primas Aurelianensis

Non peto castellum

[Kusch, p. 514]

Non peto castellum,
Nec opes, nec oves, nec agellum,
Sed peto mantellum,
Vel equum, vel equam, vel assellum.

*Пісні-прохання
були дуже
поширеними —
ваганти часто
зверталися до
покровителів
й меценатів*

“Спину носіям дарую,
м'ясо — тим, що голод чують,
ноги ж — подорожньому”.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

“Шкуру шевчику віддайте,
гриву на сідло пускайте,
псам голодним — кості всі”.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

“Коршуніві — нутроці,
Пріапа — послушниці
з усім іншим дайте-но”.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

Так майном всім, як годиться,
той осел розпорядився
і пішов до пращурів.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

Клірики тоді з абатом
хліб веліли всім роздати
на ослових поминках.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

Селянин з родиною
Падаць ту ослиною
викинули вовкові.

Ойойой, агій, агій!
По тобі вже, осле мій!

Переклав Мирон Борецький

Гугон, Прімас Орлеанський

Прохання

Non peto castellum

Замку не бажаю,
ні скарбів, овець, землиці;
я плаща благаю,
осла, коня, кобилиці.

Переклав Мирон Борецький

*Пріапа —
грецький
міфічний
фаллічний бог
врожая.
Див. також
примітку до
строфи 9
“Сповіді”
Аргініїта
Кельнського
(с. 41)*

Responde, qui tanta cupis

[C.B. (66)]

“Responde, qui tanta cupis,” mihi Copia dicit,
“pone modum, quae vis addo”.

Volo plena sit arca.

“Plena sit.” Adde duas. “Addo”.

Si quattuor essent,
sufficeret. “Sic semper ais; cum plurima dono,
plus quaeris, nec plenus eris, donec morieris”.

*Копія — богиня
достатку*

Gualterus de Castellione

Versa est in luctum

[C.B. (86)]

Versa est in luctum
cithara Waltheri,
non quia se ductum
extra gregem cleri
vel eiectum doleat
vel abiecti lugeat
vilitatem morbi,
sed quia considerat,
quod finis accelerat
improvisus orbi.

Refl. Libet intueri
iudices ecclesiae,
quorum status hodie
peior est quam heri.

Umbra cum videmus
valles opperiri,
proximo debemus
noctem experiri;
sed cum montes videris
et colles cum ceteris
rebus obscurari,
nec fallis nec falleris,
si mundo tunc asseris
noctem dominari.

Per convalles nota
laicos exleges,
notos turpi nota
principes et reges,

*Довели до туги
Вальтерову
ліру — поезію
Вальтера
Шатильон-
ського. Тут
ремінісценція
до Книги Йова:
“І стала
жалобою арфа
моя, а сопілка
моя — зойком
плачливим...”
(Йов, 30:31)*

Завжди мало

Responde, qui tanta cupis

— Розкажи-но, скільки хочеш? — каже мені
Копія —

Визнач кількість, дам тобі я. —

Дай калитку повну.

— Маєш повну. — Дай ще другу...

— Маєш. — Дай чотири,

буде досить. — Скажеш “ще дай”, скільки б
не дала я.

Більше маєш — ще бажаєш, поки не вмираєш.

Переклав Мирон Борецький

Вальтер Шатильонський

Пісня про кінець світу

Versa est in luctum

Довели до туги
Вальтерову ліру
не важкі недуги,
не отара кліру,
що над ним глумилася
і підло помстилася.

Вальтер так страждає,
бо, гріхами завданий
нам, кінець негаданий
світу наступає.

Приспів: Нині звинувачу
вас, суди церковні,
нині ви, я бачу,
зіпсувались вповні.

Як лиш починають
падоли темніти,
люди добре знають:
ніч настала в світі.
Коли ж хмари чорнії
вкрили гори горнії,
це вже означає:
ніч прийшла всевладная —
гибель безпощадная
світу наступає.

Падоли ці темні —
це лихі миряни,
королі нікчемні,
хижії дворяни,

*Популярний
у Середньовіччі
вірш,
побудований
головно
на біблійних
ремінісценціях*

*Падоли /
миряни —
зразок алегорій,
які полюбляв
Вальтер
Шатильонський;
в наступній
строфі: гори /
Христові діти,
пастирі*

quos pari iudicio
luxus et ambitio
quasi nox obscurat,
quos caelestis ultio
bisacuto gladio
perdere maturat.

Restat, ut per montes
figurate notes
scripturarum fontes,
Christi sacerdotes;
colles dicti mystice,
eo quod in vertice
Sion constituti
mundo sunt pro speculo,
si legis oraculo
vellent non abuti.

Iubent nostri colles
dari cunctis fenum
et praeferrī molles
sanctitati senum;
fit hereditarium
Dei sanctuarium,
et ad Christi dotes
praeponuntur hodie
expertes scientiae
praesulum nepotes.

Refl. Si rem bene notes,
succedunt in vitium
et in beneficium
terreni nepotes.

Veniat in brevi,
Iesu, bene Deus,
finis huius aevi
annus iubileus!
moriar, ne videam
Antichristi frameam,
cuius praecessores
iam non sani dogmatis
stant in Monte Chrismatis
censuum censors!

що пихою вбралися,
в розкіш закохалися
та в гріхи впадають.
Їх в нічному мареві
небеса покарами
вразить поспішають.

Гори — мусиш добре
собі уяснити —
це — військо хоробре,
це — Христові діти.
Пастирі духовнії,
наче гори чорнії,
мов Сіон сіяють,
як закони Божії,
правила побожнії
не переступають.

Наші гори нині
випасами стали,
молоді в гордині
владу в руки взяли:
торг ведуть святинями,
гроші тягнуть скринями,
а до літургії
дурні допускаються,
котрих не цураються
родичі святії.

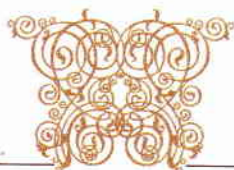
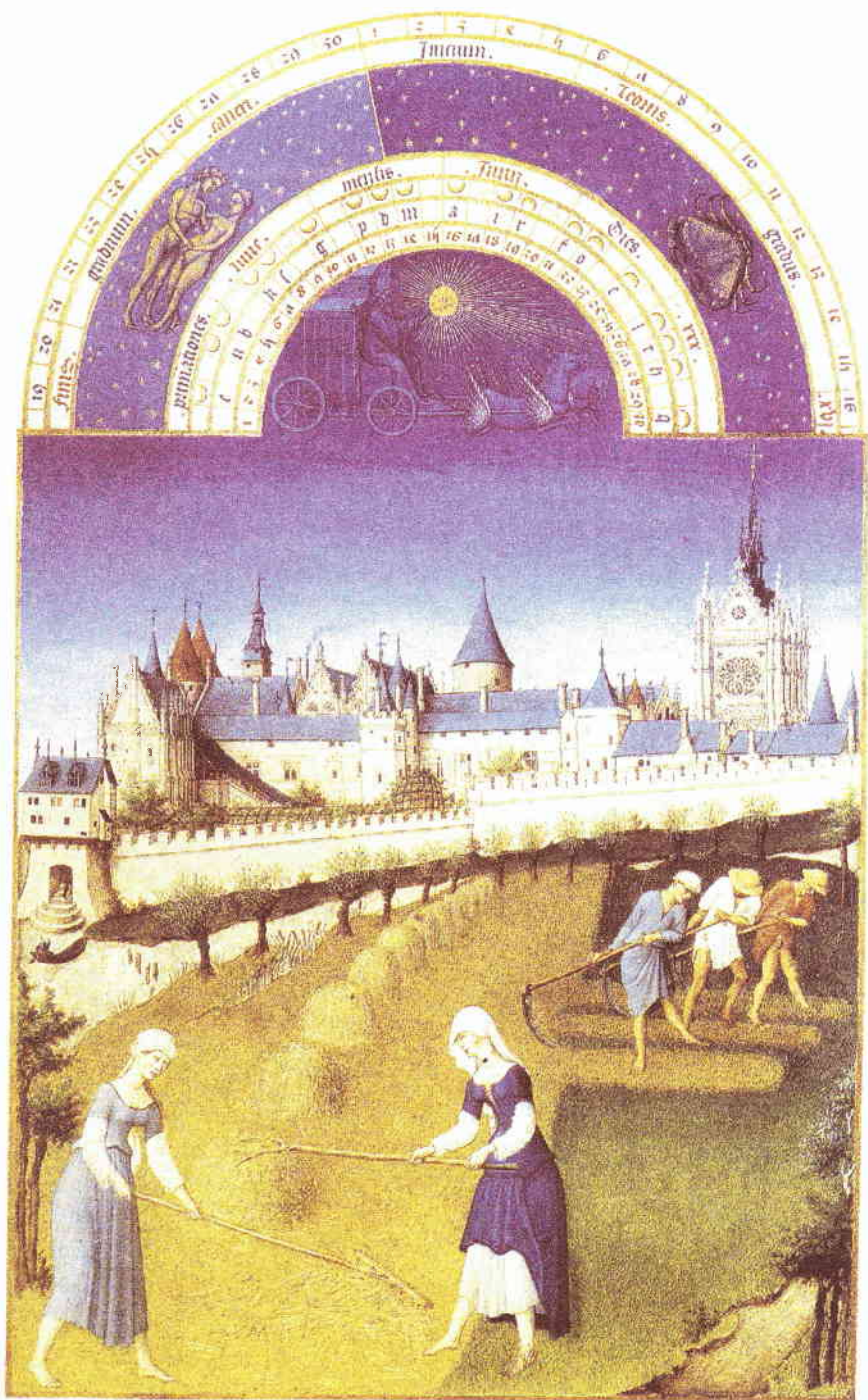
Приспів: Кожен зметикує:
небіж превелебний,
звісно, успадкує
і порок ганебний!

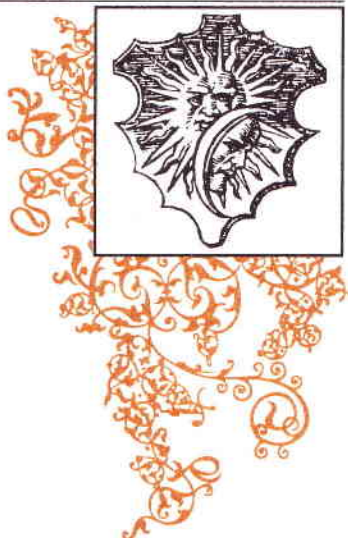
Зішли, Боже милий,
гибель цьому світу. —
Ми не маєм сили,
прагнемо одвіту.
Аби не діждатися,
як злий дух знуцатися
над цим світом стане!
Його попередники —
нинішні святенники,
плем'я препогане!

Переклав Мирон Борецький

*Сіон — гора
поблизу
Єрусалима;
пор.:
“Я ж помазав
Свого Царя
на Сіон, святу
гору Свою”
(Пс. 2:6)*

ЖИТТЯ ТА КЛІР

Inconstans Fortuna

[Gansz., p. 76-77]

Inconstans Fortuna,
Omnibus non una,
nobis aliena,
quae potes dici poena.

Sumus quidem canonici
ecclesiae nullius,
fratres omnes erratici
ordinis neutrius.

Illam tenemus regulam,
quam Nemo sanctus dedit,
utique difficilem,
prout tenor edit.

Est nam ordo gravior
noster Franciscino,
siquidem asperior
ordine Bernhardino.

Nosterque assidue
tristis et convictus,
nam deest cotidie
victus et amictus.

Famem, sitim patimur
raro saturati,
nuditate premimur
male calceati.

Nobis dant cubamina
lapides fornacis,
de mane cum surgimus,
quidem carent bracis.

Omnes ergo subvenite
ordini tam duro
pro Christi caritate
nomineque puro.

Quod vobis retriebuere dignetur,
qui vivit et regnat trinus in
personis, unus in substantia,
deus in saecula saeculorum. Amen.

Datum in schola,
ubi nulla copia,
sed sempiterna
regnat inopia.

Святий
Нікто —
вперше Одиссей
назвав себе
“нікто”;
це вагантська
жартівлива
вигадка,
бо вживання
справжнього
імені в такому
контексті
було б
щонайменше
близнірством,
якщо не
святотат-
ством

Скарги каноніків

Inconstans Fortuna

Доля непостійна
усім ненадійна,
нам вона ворожа —
чиста кара Божа!

Ми каноніками стали,
але без приходу,
довго світом проблукали,
не маєм доходу.

Зволив нам святий Ніхто
строгий кодекс дати:
в нашім ордені закон
треба шанувати.

Наш закон всім знаний —
просимо гостинці.
Живуть франціскани
ліпше й бернардинці.

Живемо злиденно,
сумно, без забави;
брак нам всім щоденно
одягу і страви.

Голод, спрагу зносимо,
ситі не буваєм.
Голими і босими
світами блукаєм.

На каміннім припічку
спатоньки лягаєм,
а як вранці схопимось,
то штанів не маєм.

Нам подати допомогу
будьте всі готові,
вам подякуєм і Богу,
Йсусові Христові.

Вам воздасть наш Господь Бог,
у Тройці єдиний,
звільнить вас од всіх тривог
в усі ваші днини. Амінь.

Дано у тій школі,
Де злидні та стогін,
Де живуть в недолі
Клірики убогі.

Переклав Мирон Борецький

Франціскани,
бернардинці —
ченці монаших
орденів
св. Франціска
та
св. Бернарда,
що присягали
жити
в бідності

Heus frater adiuva

[C.B. (89)]

- A. Heus frater adiuva,
quia mors est proxima!
Si concedis, crastinum
faciam me monachum.
Festina succurrere
iam me vult invadere.
Dona, frater, spatium,
da mihi consilium.
- B. O mi dilectissime,
quidnam cupis agere?
Secus tibi consule,
noli me relinquere.
- A. Tua, frater, pietas
movet mihi lacrimas,
quia eris orphanus,
postquam ero monachus.
- B. Ergo mane paululum
saltem post hoc triduum,
forsan hoc periculum
non erit mortiferum.
- A. Tanta est angustia
quae currit per viscera,
quod est mihi dubia
vita quoque crastina.
- B. Monachalis regula
non est mihi cognita:
ieiunant cotidie,
vigilant assidue.
- A. Qui pro Deo vigilant,
coronari postulant,
qui pro Deo esurit,
satiari exigit.
- B. Dura donat pabula
fabas as legumina,
post tale convivium
potum aquae modicum.
- A. Quid prosunt conviviva
quidve Dionysia,
ubi et pro dapibus
caro datur vermibus?

*Схимницький —
від "схимник",
тобто
"чернець, що
приймає
схиму"*

Піду я в монахи

Heus frater adiuva

- А. Слухай, брате, поможи,
смерть від мене прожени;
як погодишся на це,
стану завтра я ченцем.
Поспіши на допомогу,
кличе смерть мене в дорогу,
подаруй мені хоч днину,
дай пораду в цю хвилину.
- Б. О, мій любий, дорогий,
що ти вигадав, скажи?
Ти про себе сам подбай
і мене не покидай.
- А. Твоє, брате, благочестя
точить сльози з мого серця,
бо ти станеш сиротою,
як не буду я з тобою.
- Б. Отже, ти не поспішай,
днів ще зо три почекай,
може, у твоїй біді
смерть ще не грозить тобі.
- А. Ця біда така велика —
мучить всього чоловіка,
тож я сумніву не маю,
що до завтра я сконаю.
- Б. Я весь схимницький закон
не приймаю, бо він сон
нам щоденний відбирає,
вічно посту вимагає.
- А. Служать Богу, то й не сплять,
просять в Бога благодать.
Хто у серці Бога чує,
ради Бога голодує.
- Б. Страви всі святих ченців
із гороху та бобів.
По бенкеті цім не жди
анічого, крім води.
- А. Пощо учти ті мені —
хай би й Діонісії?
Там, буває, замість страви
дають м'ясо з хробаками.

*Діонісії —
античні свята
на честь
Діоніса, бога
вина,
виноградарства
та виноробства*

B. Vel parentum gemitus
moveat te penitus,
qui te plangent monachum
velut hac vita mortuum.

A. Qui parentes diligit
atque Deum negligit,
reus inde fuerit,
quando iudex venerit.

B. O ars dialectica,
numquam esses cognita,
quae tot facis clericos
exules ac miseros!
Numquam magis videbis,
quem tu tantum diligit.
Diligis illum clericum
Parvulum N. pulcherrimum.

A. Heu mihi misero,
quid faciam iam nescio,
longo in exilio
sum sine consilio.
Parce, frater, fletibus,
forsitan fit melius,
iam mutatur animus,
nondum ero monachus.

Apocalypsis Goliae

[Kusch, p. 604]

[...]
Aestivae medio diei tempore
Froncosa recubans sub Iovis arbore
Astantis video formam Pythagorae:
Deus scit, nescio, utrum in corpore.
[...]

Manus aperuit secreta dexterarum,
Cumque prospexeram coepique legere,
Inscriptum reperi fusco caractere:
“Dux ego praevisus, et tu me sequere!”

Cito praelabitur, quem sequi coeperam,
Et dicto citius in terram alteram
Simul devolvimur, qua multa videram
Inter prodigia plebem innumeram.
[...]

Піфагор —
грецький
філософ
середина
VI ст. до Р.Хр.,
засновник
піфагорійської
школи.
Проповідував
ідею безсмертя
і переселення
душ. Вважав,
що в нього
самого
переселилась
душа Евфорба,
троянського
героя, який у
битві поранив
друга Ахілла
Патрокла, а
його самого
убив цар
Спарти
Менелай. До
Піфагора душа
Евфорба
начебто
перейшла,
спочатку
переселившись
у павича

Б. Чи ж би родичів плачі
не дійшли аж до душі?
Чи ж не чуєш, як ридають? —
Мертвим тя, ченця, вважають.

А. Хто батьків лиш поважає,
а про Бога забуває,
той підсудним скоро стане,
коли Страшний Суд настане.

Б. О, мистецтво розважати,
чом не мож тебе пізнати?
Чому кліриків багато
на біду женеш із хати?
Ти ж бо не побачиш, друже,
кого ти так любиш дуже, —
клірика побожного,
юнака (*ім'я*) вельможного.

*В останньому
рядку цієї
строфи
в пропущене
місце
вставлялось
ім'я того,
на чю честь
співалась пісня*

А. О, який же я нещасний,
затуманився ум мій ясний.
Став я безпорадний
в довгому вигнанні.
Годі плакати, пане-брате,
може ліпше на тім стати:
уже й думку я міняю —
ченцем бути не бажаю.

Переклав Мирон Борецький

Апокаліпсис Голіарда

Aestivae medio diei tempore

[...]

У літній полудень, коли я ліг поспати
в тіні під деревом Юпітера крислатим,
тут Піфагор ураз постав передо мною,
лиш Бог сам знає, чи поставою живою.

[...]

Явилася мені філософа правиця.
Я глянув — напис там виразно прояснився:
“Я — вождь, що буде йти всякчас перед тобою,
а ти не гайся, поспішай услід за мною”.

Вперед подався він, я — вслід за Піфагором,
і на чужій землі ми опинились скоро,
а там побачили предивних див багато,
зібравсь на тій землі людей великий натовп.

[...]

*Пісня у виданні
Куша подана
у скороченні
(строфи 2, 7-8,
14-6, 64-72 та
104-110). У ній
помітні сліди
середньовічного
жанру видінь
та біблійних
апокаліптичних
книз*

*Дерево
Юпітера —
дуб*

Dum vulgi censeo gestus innumeri,
Accessit angelus praefulgens sideri,
Qui dixit: "Suspice! Oculos aperi
Et vide, cito quae oportet fieri!"

Suspexi celeri caelos intuitu
Et fui postea statim in spiritu,
Tractus per aethera miro circuitu
Ceterum positus tandem in aditu.

Set fulgor fulguris, qui circumfulserat,
Primos intuitus mihi reverberat;
Ex dixit angelus, qui mecum aderat:
"Siste, videbis, quae Iohannes viderat".
[...]

Dum fiunt turbines et terrae motio,
Vox clara intonans a caeli solio
Proclamat: Effeta, quod est apertio,
Fitque signaculi quinti solutio.

Viso capitulo legi proemium
Morum et actuum sacerdotalium,
Vae qui dedecorant rerum principium,
Dum pro denario vendunt ternarium.

Divinis interest sacerdos turpiter,
Divina celebrans de vino iugiter,
Qui deo crapulam aspirat, aliter
Sacerdos, aliter dicendus presbyter.

Sacerdos rarius de iure poterit
Dici quam presbyter, qui bene dixerit.
Nam tunc sacerdos est, cum sacra dederit,
Tunc vero presbyter, cum ter praebiberit.

Peccat audacius, eo quod pessima
Peccandi genera totque gravissima
Discit a populo in quadragesima,
Sic sua reputans commissa minima.

Abhominabilis deo vir sanguinum,
Plus mortem cupiens quam vitam hominum:
Unam puerperam capacem seminum
Mallet quam undecim milia virginum.

Post missam presbyter relinquens infulam
In meretriculae descendit insulam.
Sic fecit Iupiter, qui iuxta fabulam
Caelum deseruit sequendo vitulam.

*Еффета —
буквально: "та,
що народила"*

*Денарій —
римські срібні
монети*

*Телиця-німфа —
німфа Іо, яку
Зевс (Юпітер)
перетворив
у корову,
бажаючи
сховати її від
гніву своєї
дружини Гери
(Юнони), але
та розгадала
хитрість
чоловіка
і наслала
на Іо гедзя, що
немилосердно
жалив її і гнав
світами.*

*Пор. крилатий
латинський
вислів: Quod
licet Jovi non
licet bovi
(що дозволено
Юпітеру — не
дозволено бичу)*

Коли я зважував діла людей численних,
з'явився ангел, сяючи вогнем священним,
ясніший від зорі, й сказав: "Відкрий-но очі,
дивись: небавом збудуться слова пророчі!"

На небеса тоді швиденько я поглянув,
і силу духу вчувши неказанну,
у дивне небо миттю я злітаю
та врешті-решт стаю перед дверима раю.

Та блискавиця, що розгонить темінь ночі,
спочатку змусила мене примружить очі.
Промовив ангел тут, як личить його сану:
"Стривай, побачиш, що відкрилося Йоанну".
[...]

*Йоанн — Іван,
апостол Ісуса
Христа, один із
чотирьох
євангелістів
та автор
Одкровення
(Об'явлення,
Апокаліпсису)*

Як буря й землетрус усе стрясли довкола,
з престолу в небі пролунав могутній голос:
"Еффета!". Означає це — "вона відкрилась",
тоді печатка п'ята водночас зломилась.

Я прочитав на небі слово правдомовне
про кліру звичаї лихй й життя гріховне,
який, о горе! все на світі заплямує
і навіть Богом за денарії торгує.

*Печатка
п'ята —
в Об'явленні
Івана Богослова
мовиться про
сім печаток,
якими була
запечатана
Книга
в правиці Бога*

Ганебно клір поводитьсь на службі Божій,
бо, випивши вина, він відправляти може
та дихає на Бога перегаром винним,
хоч пастирем духовним бути він повинен.

Священиком такого годі називати,
хіба пресвітером, що вміє промовляти.
Є той священиком, котрий живе священно,
пресвітером — хто тости промовля щоденно.

*Пресвітер —
священик*

Грішить дедалі більше клір, бо він вважає,
що нарід у ще тяжчий гріх тоді впадає,
як у Великий Піст не хоче знати Бога;
але його за все спіткає кара строга.

Гидким є Господу злочинець той кривавий,
що без вагань людей життя позбавить:
воліє перевагу він віддати блудниці,
терпіть не може святобливої дівиці.

Пресвітер після меси відкидає святість,
йде без вагань у дім розпустити погуляти.
Отак Юпітер утікав колись з Олімпу,
щоб спокушати на землі телицю-німфу.

*Меса —
служба Божа
в католицькій
церкві*

Hanc mulieribus proponit maximam,
Quod rerum decima non salvat animam:
Nulla salvabitur ad horam ultimam,
Nisi de corpore suo det decimam.

Scit, quae vulpeculas fovea foveat,
Nec causa Veneris infantes procreat,
Set ut de proprio animas habeat,
Quibus quos perdidit reddere valeat.
[...]

Et ne mysteria vidissem perperam,
Figens occipitis in partem teneram
Rigentem stipulam, siccam et asperam,
Scripsit in cerebro cuncta quae videram.

His gestis deferor in summa nubium
Caelumque raptus sum usque ad tertium,
Ubi mirabile vidi mysterium
Et ineffabile cuique mortalium.

Ad summi iudicis tractus concilia
Inter tot milies centena milia
Profunda didici dei consilia
Humanis mentibus inscrutabilia.

Quae postquam noveram, statim esurii
Mihique procures magni consilii
Panem papaveris proponunt, alii
Lethei laticem propinant fluvii.

Cumque papaveram panem papaveris
Labrisque laticem infudi miseris,
Statim oblitus sum divini muneris
Nec quicquam potui nosse cum superis.

De caelo cecidi ut Cato tertius
Nec summi veniae secreti nuntius,
Set meus mihi quod inscripsit socius,
Hoc vobis dicere possum fidelius.

O quanta dicerem et quam mirifica
De rebus superis et sorte caelica,
Nisi papaveris cena sophistica
Mentis vestigia fecisset lubrica!

*Водою
з Лети
пригостили—
вода
із підземної
ріки Лети
приносила
померлим
забуття*

Клір для усіх жінок один закон лиш знає:
від смерті жодна десятина не спасає,
і жодна жінка не спасеться в злу годину,
якщо не дасть від свого тіла десятину.

*Від свого тіла
десятину —
натяк
на церковний
податок*

Він знає, де нора, що лиса заховає,
тому й дітей з любові в світ не випускає,
постійно він нові запосідає душі,
бо тих, кого згубив, він замінити мусить.
[...]

Щоб я зумів усе таємне розгадати,
до голови той ангел мусив приладнати
мені незрушно грубу і суху соломку,
й усе, що бачив я, він записав у мозку.

А потім довго я між хмарами крутився
й на небі третьому нарешті опинився,
де я побачив дивну таїну страшенну,
для смертних всіх людей закриту, незбагненну.

Коли з'явився я перед судом верховним,
та сам-один, не сотні чи мільйони,
я осягнув умом поради мудрі Божі,
які для всіх людей були б також підхожі.

Коли це сталося, відчув я голод лютий,
тож судді, щоби я зумів усе забути,
дали мені поїсти хліба з маком сивим,
а потім ще й водою з Лети пригостили.

Коли я це гам-гам із маком згамав мило,
коли уста нещасні трунок той допили,
одразу позабув мені відкрите Богом
і опинився вмить за райським я порогом.

І ось я став новим Катоном, впавши з неба,
і людям тайну відкривать мені не треба:
лиш те, що ангел записав мені у мозку,
я, люди, вам довірливо сказати можу.

*Я став новим
Катоном —
див. примітку
до строфи 9
пісні “Занепад
освіченості”
(с. 60)*

О, скільки дивного я міг би розказати
з того, що діялось в божественних палатах,
якби той мак й води нетямна сила
мені, клянусь, доценту пам'ять не відбила.

Переклав Мирон Борецький

Licet aeger cum aegrotis

[C.B. 8 (71)]

Licet aeger cum aegrotis
et ignotus cum ignotis
fungar tamen vice cotis,
ius usurpans sacerdotis.

Flete, Sion filiae!
praesides ecclesiae
imitantur hodie
Christum a remotis.

Si privata degens vita
vel sacerdos vel levita
sibi dari vult petita,
hac incedit via trita:
praevia fit pactio
Simonis auspicio,
cui succedit datio:
sic fit Giezita.

Iacet ordo clericalis
in respectu laicalis,
sponsa Christi fit mercalis,
generosa generalis;
veneunt altaria,
venit eucharistia,
cum sit nugatoria
gratia venalis.

Donum Dei non donatur,
nisi gratis conferatur;
quod qui vendit vel mercatur,
lepra Syri vulneratur.
Quem sic ambit ambitus,
idolorum servitus,
templo Sancti Spiritus
non compaginatur.

Si quis tenet hunc tenorem,
frustra dicit se pastorem
nec se regit ut rectorem,
renum mersus in ardorem.
Haec est enim alia
sanguisugae filia,
quam venalis curia
duxit in uxorem.

In diebus iuventutis
timent annos senectutis,

Посполиті —
миряни,
християни

Тайни
свхаристії —
святе
причастя, Тіло
і Кров Ісуса
Христа
у вигляді хліба
й вина

Бовван — ідол,
поганське
божество

Хтивість —
п'явка-гадина —
“Дві дочки
в кровожерця:
“Дай, дай!”
(Кн. Притовістей
Соломонових,
30:15)

Курія —
папська
канцелярія

Вальтер Шатильонський

Як болящий до болящих...

Licet aeger cum aegrotis

Як болящий до болящих
і пропаций до пропацих,
розтлумачу всім найкраще,
наче пастор ваш путящий.

Плачте, богобійніі:
попи лицемірніі
Богові невірні є
й до Христа ледащі!

Хто з священницького стану
хабарі рве безустанку,
хто йде стежкою обману,
хто ганьбить свою сутану,
той слугує Симону,
у гріхах нестримному,
підлому, злочинному,
й Гіезітом стане!

Клір церковний, сановитий
у зневазі в посполитих.
Стане церква неприкрито
віроломна цілковито.

Алтарі пречистії,
тайни євхаристії
за гроші нечистії
продають відкрито!

Той лиш дар є даром Божим,
що "за дякую" одержить кожен.
Продавати дар негоже —
стоїть кара на сторожі.

Хто слугує гаманові
а молиться бовванові,
той святому храмові
завжди є ворожим.

Хто у цих пороках винен,
пастором бути не повинен;
хто є владарем злочинним,
той від хтивості загине:

хтивість — п'явка-гадина,
до розпусти жадібна,
курії розкраденій
мила, мов дружина.

В молоді роки, буває,
люта старість нас лякає.

Той слугує
Симону — як
розповідається
в "Діяннях св.
Апостолів",
Симон намагав-
ся змагатись
з ап. Петром
і хотів купити
в апостолів дар
чудотворства.
Оскільки сам
був чародієм,
то заготів
сотворити
чудо
і полетіти
в повітрі, але
розбився

Гіезит — слуга
пророка Єлисея,
намагався
брати хабарі
з тих, кому
Єлисей робив
добро. Як
і Симон,
вважався
родоначальником
симонії, тобто
хабарництва
у церкві
(див. Кн. Царів
2, 5, 20)

ne fortuna destitutis
desit eis splendor cutis.
et dum quaerunt medium,
vergunt in contrarium;
fallit enim vitium
specie virtutis.

Ut iam loquar inamoenum:
sanctum chrisma datur venum,
iuvenantur corda senum
nec refrenant motus renum.
senes et decrepiti
quasi modo geniti
nectaris illiciti
hauriunt venenum.

Ergo nemo vivit purus,
castitatis perit murus,
commendatur Epicurus
nec spectatur moriturus.
grata sunt convivia;
auro vel pecunia
cuncta facit pervia
pontifex futurus.

*Гіменей —
син Діоніса
й Афродіти,
покровитель
подружжя
і шлюбу*

*Епікур — див.
примітку до
"Пісні
Епікура"
(с. 69)*

Gualterus de Castellione

Propter Sion non tacebo

[C.B. 41 (18)]

Propter Sion non tacebo,
sed ruinas Romae flebo,
quousque iustitia
rursus nobis oriatur
et ut lampas accendatur
iustus in ecclesia.

Sedet vilis et in luto
princeps facta sub tributo;
quod solebam dicere:
Romam esse derelictam,
desolatam et afflictam,
expertus sum opere.

Vidi, vidi caput mundi,
instar maris et profundi
vorax guttur Siculi.
ibi mundi bithalassus,
ibi sorbet aurum Crassus
et argentum saeculi.

А як щастя покидає —
чоловік з лиця спадає.

В пошуках порядності
ми впадаєм в крайнощі:
вигляд бездоганності
часто прогріх має.

А найкращим, люди, те є,
що помазання елеєм
продають; що не святе
любить дід, а Гіменея.

В страсті невгамовнії,
нектаром наповнені,
ті діди гріховнії
схожі на дітей є.

Зникли чеснії натури,
зруйнувались цноти мури,
вихваляють Епікурів,
не страшить їх смерть понура.

За готівку й золото,
в пиятиках змолоду
не зазнають голоду
носії тонзури.

Переклав Мирон Борецький

Помазання
елеєм —
миропомазання:
друга, після
трещення,
з семи Святих
Тайн у
християнській
церкві

Нектар —
напій
олімпійських
богів

Носії
тонзури —
ченці: тонзура
у ченців —
поголена
маківка голови

Вальтер Шатильонський

Для Сіона я не змовкну...

Propter Sion non tacebo

Для Сіона я не змовкну:
плач про Рима смерть духовну
гучно пролунає.

Правда знову скрізь воскресне
і, мов сяєво чудесне,
у церквах засяє.

Нині Рим у трясовині,
платить цар податки нині,
занепав до краю.

Наш Спаситель Рим покинув,
Рим крокує до загину,
це я добре знаю.

Рим, що світу був главою,
став безоднею морською
й жадібно ковтає,
наче Красс, у хижу пащу
срібло й золото пропаще,
які світ лиш має.

Для Сіона я не
змовкну —
цитата з
Ісайї: "Не буду
мовчати
я ради Сіону,
і ради
Єрусалиму
не буду
спокійний, аж
поки не вийде,
як сяйво, його
справедливість,
а спасіння
його —
як горючий
світильник!"
(Іс. 62:1)

Ibi latrat Scylla rapax
et Charybdis auri capax
potius quam navium;
ibi cursus galearum
et conflictus piratarum,
id est cardinalium.

Syrtes insunt huic profundo
et Sirenes, toti mundo
minantes naufragium.
os humanum foris patet,
in occulto cordis latet
deforme daemonium.

Habes iuxta rationem
bithalassum per Franconem;
quod ne credas frivolum:
ibi duplex mare fervet,
a quo non est qui reservet
sibi valens obolum.

Ibi fluctus colliduntur,
ibi panni submerguntur,
byssus, ostrum, purpure;
ibi mundus deglutitur,
immo totus sepelitur
in Franconis gutture.

Franco nulli miseretur,
nullum sexum reveretur,
nulli parcit sanguini.
omnes illi dona ferunt;
illuc enim ascenderunt
tribus, tribus Domini.

Canes Scylle possunt dici
veritatis inimici,
advocati Curiae,
qui latrando falsa fingunt,
mergunt simul et confringunt
carinam pecuniae.

Iste probat se legistam,
ille vero decretistam,
inducens Gelasium;
ad probandum quaestionem
hic intendit actionem
regundorum finium.

Nunc rem sermo prosequatur:
hic Charybdis debacchatur,
id est cancellaria,

*Сирени —
міфічні
напівжінки-
напівптахи,
що солодким
співом
заманювали
моряків на
підводні скелі*

*Корчма лиха
Франкона —
мова про
реального
корчмаря,
власника заїзду
у Ватикані*

*Обол —
найдрібніша
старогрецька
монета*

Там лютує Скільла злая,
там Харібда поглинає
злото, а не судна.
Кардинали, як пірати,
можуть світ весь обібрати...
О, години судна!

Там підводні скелі грізні
і сирен там співи ніжні
на людей чигають.
Хоч дівочі в них обличчя,
серце й душа таємнича
силу злу ховають.

Прірва моря невгамовна —
це й корчма лиха Франкона,
і це правда гола:
все, що маєш, повтрачаєш,
від Франкона не сховаєш
жодного обола.

З тебе там здеруть без міри
одяг, пурпур і порфіри
і шовки найкращі.
Скарб той, що людина має,
навіть світ увесь щезає
у Франкона в пащі.

Він не милує нікого:
жінки, юного, старого,
точить кров без стриму.
Терплять всі його грабунки,
бо стають йому дарунки
брамою до Риму.

Псами Скільли є достоту
ті, що люблять здобич злоту, —
папські адвокати.
Лають, щоб своїм обманом
заманити бездоганно
жертву й розірвати.

Той затамив всі декрети,
інший — судові секрети, —
ім Гелазій знаний.
Третій справи затіває,
виграть їх він обіцяє
за хабар жаданий.

Канцелярія подібна
на Харібду, бо жадібна
до грошей багатих.

Скільла,
Харібда —
міфічні
потвори;
Скільла жила
в печері біля
протоки між
Італією
й Сіцилією. На
протилежному
березі —
Харібда, яка
ковтала цілі
кораблі.
Уникнути їх
було неможливо.
Саме Вальтеру
Шатильон-
ському
належить
вислів, що
згодом став
крилатим:
"Потрапить
під владу
Скільли, хто
хоче уникнути
Харібди"

В строфі
використана
цитата з
псалма 121, 4:
"Illuc enim
ascenderunt
tribus, tribus
Domini (Куди
сходять
племена,
племена
Господні)"

Гелазій —
Геласій I, Папа
Римський
(492–496), що
намагався
утвердити
церковну владу
над усією
римською
церквою
Європи

ubi nemo gratus gratis
neque datur absque datis
Gratiani gratia.

Plumbum, quod hic informatur,
super aurum dominatur
et massam argenteam;
aequitatis phantasia
sedet teste Zacharia
super bullam plumbeam.

Qui sunt Syrtes vel Sirenes?
Qui sermone blando lenes
attrahunt byzantium;
spem praetendunt lenitatis,
sed procella parcitatis
supinant marsupium.

Dulci cantu blandiuntur
ut Sirenes, et loquuntur
primo quaedam dulcia:
“Frare, ben je te cognosco,
certe nihil a te posco,
nam tu es de Francia.

*В строфі,
поряд
з латинськими,
зустрічаються
французькі
слова*

Terra vestra bene coepit
et benigne nos excepit
in portu concilii.
nostri estis, nostri! cuius?
sacrosanctae sedis huius
speciales filii.

Nos peccata relaxamus
et laxatos collocamus
sedibus aethereis.
nos habemus Petri leges
ad ligandos omnes reges
in manicis ferreis”.

Ita dicunt cardinales,
ita solent di carnales
in primis allicere.
sic instillant fel draconis,
et in fine lectionis
cogunt bursam vomere.

Cardinales, ut predixi,
novo iure Crucifixi
vendunt patrimonium.
Petrus foris, intus Nero,
intus lupi, foris vero
sicut agni ovium.

*Вовк під
ягням
ховають —
знає прислів'я
“Вовк в овечій
шкурі”*

Хочеш виграти ту справу,
мусиш калиту пухляву
писареві дати.

За свинцевії печаті
треба золото віддати —
тут свинець дорожчий.
Пригадай слова пророчі:
все присудить суд порочний
за великі гроші.

Хто сирени, хто ці скали? —
Ті, язик чий прелукавий
виманить багато.
Легко ласки обіцяють,
а тим часом витрясають
з гаманця дукати.

Солодко вони співають
і брехливо обіцяють
тобі ласку Божу:
“Бачу, ти француз, мій брате,
тож не хочу з тебе брати,
все зроблю, що можу.

Землю вашу добре знаєм,
вона щиро нас приймає,
ніде правди діти:
поміж нас нема розколу,
ви — святійшого престолу
найрідніші діти.

Ми гріхи вам відпускаєм,
в рай небесний допускаєм —
ми єдині з вами.
За Петровим заповітом
ми царів усього світу
в'яжем ланцюгами”.

Запевняють кардинали,
що про все уже подбали,
звабливо співають.
Щоб тебе трясти, як грушу,
солодко тобі у душу
трутину вливають.

Кардинали без вагання
Божі продають надбання —
спадщину Христову,
вовка під ягням ховають,
на Нерона одягають
мантію Петрову.

*Землю
вашу... — під
час боротьби
між папою й
антипапою у
1159–1177
роках Франція
була
пригильничею
папи
Александра III,
якого вважали
законним
папою*

*Нерон —
горезвісний
римський
імператор в
54–68 роках;
спалив Рим,
щоб набратись
вражень для
поетичного
опису загибелі
Трої у вогні*

Tales regunt Petri navem,
tales habent eius clavem,
ligandi potentiam.
hi nos docent, sed indocti,
hi nos docent, et nox nocti
indicat scientiam.

In galea sedet una
mundi lues inportuna,
camelos deglutiens.
involuta canopeo
cuncta vorat sicut leo
rapiens et rugiens.

Hic piratis principatur,
Spurius qui nuncupatur,
sedens in insidiis,
ventre grosso, lata cute,
grande monstrum nec virtute
redemptum a vitiis.

Maris huius non est dea
Thetis, mater Achillea,
de qua saepe legimus,
immo mater sterlingorum,
sancta soror loculorum,
quam nos Bursam dicimus.

Haec dum praegnat, ductor ratis
epulatur cum piratis
et amicos reperit;
nam si Bursa detumescit,
surgunt venti, mare crescit,
et carina deperit.

Tunc occurrunt cautes rati,
donec omnes sint privati
tam nummis quam vestibus.
tunc securus fit viator,
quia nudus, et cantator
it coram latronibus.

Qui sunt cautes? ianitores,
per quos, licet saeviores
tigribus et beluis,
intrat saccus aere plenus,
pauper autem et egenus
tollitur a ianuis.

Quod si verum placet scribi,
duo tantum portus ibi,
duae tantum insulae,

*Мов ті леви...
усе
пожирають —
пор. Кн.
Єзекїїля, 22, 25:
“Як ревучий
лев, що здобич
шматує”*

*Іменується
Пілатом — в
оригіналі мова
про якогось
Спурія; ім'я
Поктія Пілата
впроваджено
сюди з іншого
рукопису*

Ось такі-то владу мають
і Петра ключі від раю,
право розгрішати.
Так усіх нас вчать невчені,
так бажає вченим темінь —
вченість передати.

І пірати, і зараза
в кораблі мандрують разом
та ослів ковтають;
у своїм обманнім платті,
мов ті леви, в нашій хаті
усе пожирають.

А глава усім піратам
іменується Пілатом,
править із засади,
монстр із черевом великим
весь гріховністю повитий,
не зречеться влади.

Владу в морі тім посіла
не родителька Ахілла,
не Фетіда знана,
а володарка дукатів,
золота сестра і мати —
калита погана.

Як вона, товста, багата, —
тішся дружбою пірата,
бенкетуй невпинно.
Як калитонька спласає,
море бурю піднімає
і грозить загином.

Скелі судна розбивають,
коли з них повитягають
одяг весь і гроші.

Йде й співає подорожній,
коли гаманець порожній,
навіть серед ночі.

Хто ж ті скелі? То швейцари,
люті тигри, ягуари,
що дверей пильнують.

Багачам дають дорогу.
А людину бідну, вбогу
жорстоко лупцюють.

Є, щоправда, дві спокійні
гавані, для всіх надійні,
помогти спроможні.

*Петро —
засновник
Вселенської
церкви, якого
вважають
першим Папою
Римським*

*Бажає вченим
темінь
вченість
передати —
в оригіналі
ремінісценція
з псалма 18:
Nox nocti
indicat
sententiam
(Ніч ночі
підказує думку;
Пс.18:3)*

*Йде й співає
подорожній,
коли гаманець
порожній — в
Середні віки
добре знали
цитату
з Ювенала
(10, 22):
Cantabit vacuus
coram latrone
viator
(Мандрівник
із порожнім
гаманцем
співатиме
й при
розбійникові)*

ad quas licet applicari
et iacturam reparari
confractae naviculae.

Petrus enim Papiensis,
qui electus est Meldensis,
portus recte dicitur.
nam cum mare fluctus tollit,
ipse solus mare mollit,
et ad ipsum fugitur.

Est et ibi maior portus,
fetus ager, florens ortus,
pietatis balsamum:
Alexander ille meus,
meus, inquam, cui det Deus
paradisi thalamum.

Ille fovet litteratos,
cunctos malis incurvatos,
si posset, erigeret.
verus esset cultor Dei,
nisi latus Elisei
Giezi corrumperet.

Sed ne rursus in hoc mari
me contingat naufragari,
dictis finem faciam,
quia, dum securus eo,
ne submergar, ori meo
posui custodiam.

*Александр мій
доброчесний —
Папа Римський
Александр III
(1159–1181)*

*Слисей,
Гіезій — див.
примітку до
пісні "Як
болящий до
болящих..."
(с. 243)*

Кораблем до них причалить,
шкоди всі свої направить
можуть подорожні.

Перша — це Петро обранний,
всім у Мельдах добре знаний,
єпископ Христовий.

Бурю в морі він вгамує,
він усім, хто потребує,
помогти готовий.

Друга гавань — наче нива,
і родюча, й справедлива,
стане всім в пригоді —
Александр мій доброчесний,
хай його Господь небесний
раєм нагородить.

Він освіченим сприяє,
він у бідах помагає,
ради дасть тверезі.

Був би чесним ієреєм,
якби поруч з Єлисеєм
не стояв Гіезій.

Щоб я знов у смутку й горі
не тонував у цьому морі,
мушу замовкати,
на язик свій лепетливий,
поки я іще щасливий,
пута накладати.
Переклав Мирон Борецький

*Петро... у
Мельдах добре
знаний —
кардинал
Петро, що у
1171–1175 рр.
був єпископом
у Мельдах
(поблизу
Парижа)*

*На язик
свій...пута
накладати —
ремінісценція
з псалма 38:
“Накладу
я вуздечку
на уста свої”
(Пс. 38:2)*

Gualterus de Castellione

Carmen rebelle

[C.B. 42 (19)]

Utar contra vitia
carmine rebelli.
mel proponunt alii,
fel supponunt melli,
pectus subest ferreum
deauratae pelli
et leonis spolium
induunt aselli.

Disputat cum animo
facies rebellis,
mel ab ore profluit,
mens est plena fellis;
non est totum melleum,
quod est instar mellis,
facies est alia
pectoris quam pellis.

Vitium in opere,
virtus est in ore,
tegunt picem animi
niveo colore,
membra dolent singula
capitis dolore
et radici consonat
ramus in sapore.

Roma mundi caput est,
sed nil capit mundum,
quod pendet a capite,
totum est immundum;
trahit enim vitium
primum in secundum:
et de fundo redolet,
quod est iuxta fundum.

Roma capit singulos
et res singulorum,
Romanorum curia
non est nisi forum.
ibi sunt venalia
iura senatorum,
et solvit contraria
copia nummorum.

Si te forte traxerit
Romam Vocativus,

*Себе лева
шкурою осел
покриває —
образ із байки
Езопа “Осел
у шкурі лева”*

Вальтер Шатильонський
Проти пороків Риму
Utar contra vitia carmine rebellī

Піснею бунтарською
зло я затаврую:
наливають меду нам —
жовч, не мед дарують,
руно позолочене
серця твердь ховає,
себе лева шкурою
осел покриває.

*Мед / жовч—
антитеза,
увиразнена
грою
латинських
слів
mel / fel*

Криють лица лагідні
хижі вдачі, вовчі:
мед рікою з уст тече —
серце повне жовчі.
Медом те не зробиться,
що на нього схоже:
в гарну шкуру вбратися
підлий легко може.

За словами втішними
наміри грабіжні.
Бруд душі приховують
шати білосніжні.
Біль охопить голову —
усе тіло чахне;
від гнилого кореня
крона не запахне.

Рим — глава вселенська.
Що світ має з того?
Ллється бруд потоками
із Риму святого.
Скверна розтікається,
скверна скверну плодить,
тванню все смердітиме,
що по твані ходить.

Рим грабує кожного,
ладен всіх обдерти.
Стала римська курія
ярмарком одвертим.
Тут права сенаторів
продають, купують,
тут дорогу всі собі
гаманцем торують.

Як покличе в Рим тебе
грізний Вокатівус,

et si te deponere
vult Accusativus,
qui te restituere
possit Ablativus,
vide, quod ibi fideliter
praesens sit Dativus.

In hoc consistorio
si quis causam regat
suam vel alterius,
hoc inprimis legat:
nisi det pecuniam,
Roma totum negat;
qui plus dat pecuniae,
melius allegat.

Romani capitulum
habent in decretis,
ut petentes audiant
manibus repletis.
dabis, aut non dabitur,
petunt, quando petis,
qua mensura seminas,
et eadem metis.

Munus et petitio
currunt passu pari,
opereris munere,
si vis operari;
Tullium ne timeas,
si velit causari:
Nummus eloquentia
gaudet singulari.

Nummis in hac curia
non est qui non vacet;
crux placet, rotunditas
placet, totum placet:
et cum totum placeat
et Romanos placet,
ubi nummus loquitur,
et lex omnis tacet.

Si quo grandi munere
bene pascas manum,
frustra quis obiceret
vel Iustinianum
vel Sanctorum canones,
quia tamquam vanum
transeunt has paleas
ut bursa det granum.

Марк Туллій —
Цицерон —
римський
оратор
(найвідоміші
його промови —
проти
Катіліни);
в Середні вікі
був взірцем
красномовства

як тобі грозитиме
пан Аккузатівус,
як допомагатиме
владний Аблятивус,
то пильнуй, щоб поруч був
вірний твій Датівус.

Справу хочеш виграти? —
Мусиш пам'ятати:
римській консисторії
треба грошей дати.
Хто не дасть їй золота,
той програє справу:
в Римі лиш багатого
захищає право.

Має Рим неписані,
та тверді закони:
слухай тих, хто голосно
калиткою дзвонить.
Як даси, то матимеш;
жадні, бо жадаєш:
скільки сієш мір дзвінких,
стільки й пожинаєш.

Тут хабар із проською —
нерозлучні друзі:
дай, як хочеш успіху,
хабаря хапузі.
То й від Ціцерона ти
знайдеш порятунок:
тут найкрасномовніший —
щедрий твій дарунок.

Любить злото курія
за блискучу вроду,
за боки карбовані,
за високу пробу,
за круглястість вигляду
і за те, що дзвонить:
бо як дзвонить золото,
то мовчать закони.

Як багато золота
і належна шана,
можеш не боятися
і Юстиніана:
обійти закон його —
справа дріб'язкова,
бо зерно в калиточці,
а закон — полова.

Тут у гру
вступають
прямі значення
латинських
відмінків:
Вокатівус —
кличний,
Аккузатівус —
звинувачувальний,
Аблятивус —
звільняючий,
Датівус —
давальний.
Ця строфа є
лише у виданні
Шмеллера
1847 р.

Юстиніан —
імператор
Східної
Римської
імперії з 527 р.
При ньому була
проведена
кодифікація
всього
римського
законодавства,
яка отримала
назву *Codex
Justinianus* (Звід
законів), куди
входив звід
імператорських
указів —
Кодекс
Юстиніана
в 12 книгах

Romam avaritiae
vitet manus parca;
parcit danti munera,
parco non est parca,
nummus est pro numine
et pro Marco marca,
et est minus celebris
ara quam sit arca.

Cum ad papam veneris,
habe pro constanti:
non est locus pauperi,
soli favet danti,
vel si munus praestitum
non sit aliquanti,
respondet hic tibi sic:
non est mihi tanti.

Papa, si rem tangimus,
nomen habet a re:
quicquid habent alii,
solus vult papare,
vel si verbum gallicum
vis apocopare,
“paies! paies!” dist li mot,
si vis impetrare.

Sic papa, sic ianitor,
sic bullator quaerit,
cardinalis etiam
grex hanc viam terit,
et si quod uni dederis
alteri deerit,
totum ius tunc falsum est,
tota causa perit.

Das istis, das aliis,
addis dona datis,
et cum satis dederis,
querunt ultra satis;
o vos bursae turgidae,
Romam veniatis:
Romae datur potio
bursis constipatis.

Praedantur marsupium
singuli paulatim,
magna, maior, maxima
praeda fit gradatim.
Quid irem per singula?

Жадібний для жадібних
Рим, на скупість щедрий;
щедрим щедро Рим дає,
та й бере Рим щедро.
Тут за бога — золото,
замість Марка — марка,
що там святість вітвара —
йде за гроші сварка!

Йдеш до папи римського —
закарбуй на носі:
прожене він бідного,
багача запросить.
І якщо дарунок твій
буде невеликий,
папа скаже: “Що таке?
Це — не для владики!”

Папа зветься папою,
бо смачненьку папу
любить папа гамати
і хапати в лапу.
А француз ім'я його
влучно з *пайє* в'яже,
бо “плати за милості”
папа завше каже.

Папа, писар, курія,
навіть сторож просить;
кардинальській череді
ніколи не досить.
Коли хтось із названих
не дістане вволю,
будеш гірко плакати,
скаржитись на долю.

Даси цьому, іншому,
всім даси чимало,
надаєш донесхочу,
а їм ще замало!
Йдіть, товсті калиточки,
до них на пораду:
Рим розпухлим гаманцям
вміє дати раду!

Спершу Рим з калиточки
краде помаленьку.
Потім — більше, далі вже —
жменю, а не жменьку.
Врешті тягнуть з бідного

*Замість
Марка —
марка —
ап. Марк,
автор одного
з чотирьох
Євангелій;
марка —
німецька
грошова
одиниця*

*В строфі
подаються
варіанти
іронічної
етимології
слова “папа”
від дитячої
“папи” (хліба)
та старо-
французького
paies, paies —
“плати,
плати”*

colligam summatim:
omnes bursam strangulant,
et exspirat statim.

Bursa tamen Tityi
iecur imitatur:
fugit res, ut redeat,
perit, ut nascatur.
et hoc pacto loculum
Roma depraedatur,
ut, cum totum dederit,
totus impleatur.

Redeunt a curia
capite cornuto;
ima tenet Iupiter,
caelum habet Pluto,
et accedit dignitas
animali bruto
tamquam gemma stercori
vel pictura luto.

Divites divitibus dant,
ut sumant ibi,
et occurrunt munera
relative sibi.
lex est ista celebris,
quam fecerunt scribi:
"Si tu mihi dederis,
ego dabo tibi".

*Тартар — для
Юпітера, для
Плутона —
небо — Зевс
(Юпітер) був
богом неба і
землі, а Аїд
(Плутон) —
богом підзем-
ного царства*

Ecce sonat in aperto
[C.B. 10 (73)]

Ecce sonat in aperto
Vox clamantis in deserto:
Nos desertum, nos deserti,
Nos de poena sumus certi.
Nullus fere vitam quaerit,
Et sic omne vivens perit.
Omnes quidem sumus rei,
Nullus imitator Dei,
Nullus vult portare crucem,
Nullus Christum sequi ducem.

Quis est verax, quis est bonus,
Vel quis Dei portat onus?

як лиш хто уміє:
тиснуть і вичавлюють,
поки не змарніє.

До печінки Тітія
калита подібна:
зменшиться і виросте,
то повна, то бідна.
І тому з охотою
Рим її пустошить:
в порожню калиточку
більше влізе грошей.

Рим торгує царствами,
як йому лиш треба:
Тартар — для Юпітера,
для Плутона — небо.
І спускають почесі
на тупу скотину,
мов в болото — пензля твір,
у лайно — перлину.

Тут багач багатого,
беручи, годує.
Тут помалу золото
з рук до рук мандрує,
ось яким керуються
правом тут народи:
“Дай мені — тобі я дам:
це — закон природи”.

Переклав Мирон Борецький

Пісня проти симонії

Ecce sonat in aperto

Слухай: глас лунає нині
вопіючого в пустині!
Ми, самотні, одинокі,
чуєм кари грізні кроки.
Хто з нас благочестя знає?
Хто живцем не загигає? —
Люди грішниками стали,
Бога всі позабували,
люди до хреста не звикли,
не беруть з Ісуса приклад.

Хто з нас добрий, хто правдивий?
Хто сумирний, терпеливий?

*До печінки
Тітія калита
подібна —
образ Тітія
запозичено
з “Енеїди”
Вергілія (пісня
VI, вірші 595
і наступні).
Тітій — син
Зевса,
велемень, який
за спробу
збезчестити
Лето був
скинутий
в Тартар,
де коршун
постійно
пожирали його
печінку,
що повсякчас
відростала*

*Глас...
вопіючого
в пустині —
пор. Євангеліє
від Матвія
(Мт. 3:3);
книгу Ісайї
(Іс. 40:3)*

Ut in uno claudam plura:
Mors extendit sua iura.
Iam mors regnat in praelatis:
Nolunt sanctum dare gratis,
Quod promittunt sub ingressu,
Sanctae mentis in excessu;
Postquam sedent iam securi,
Contradicunt sancto iuri.

Rosae fiunt saliuunca,
Domus Dei fit spelunca.
Sunt latrones, non latores,
Legis Dei destructores.
Simon sedens inter eos
Dat magnates esse reos.
Simon praefert malos bonis,
Simon totus est in donis,
Simon regnat apud Austrum,
Simon frangit omne claustrum.

Cum non datur, Simon stridet,
Sed si detur, Simon ridet;
Simon aufert, Simon donat,
Hunc expellit, hunc coronat,
Hunc circumdat gravi peste,
Illum nuptiali veste;
Illi donat diadema,
Qui nunc erat anathema.
Iam se Simon non abscondit,
Res permiscet et confundit.

Iste Simon confundatur,
Cui tantum posse datur!
Simon Petrus hunc elusit
Et ab alto iusum trusit;
Dum superbit motus penna,
Datus fuit in gehenna.
Quisquis eum imitatur,
Cum eodem puniatur
Et sepultus in infernum
Poenas luat in aeternum! Amen.

*Симон — див.
примітку до
строфи 2 пісні
“Як болящий
до болящих...”
(с. 243)*

*Тіара —
головний убір
Папи
Римського*

Словом, ніде правди діти —
смерть запанувала в світі.
Смерть панує між прелатів —
їм за службу треба дати,
бо вони позабували,
що колись нам обіцяли.
Добре всілись на посаді —
вже й святих обдерти раді!

Стали ружі нардом скромним,
храм — вертепом безсоромним;
не пасуть попи — пасуться,
над святим письмом сміються.
Симон ними верховодить,
він їх грішниками робить.
В Симона лихі в пошані,
гроші Симону жадані,
Симон світом управляє,
Симон перепон не знає.

Не даси — шаліє з люті,
дай — і всі гріхи забуті.
То бере він, то дарує,
виганяє, коронує,
кидає у каземати,
одягає в шлюбні шати.
Симон тим дає тіари,
хто достойний тільки кари.
Симон маски не вдягає,
все, як хоче, вивертає.

Хай спаде ганьба на нього,
хай його засудять строго!
Вже давно Петро знеславив
Симона та сил позбавив —
втратив Симон свої крила,
в пеклі Симона могила.
Тих, що Симона шанують,
хай смолою нагодують!
Хай усі вони в огненній
вічно мучаться геєнні!

Переказ Мирон Борецький

*Смерть
запанувала в
світі —
пор. послання
ап. Павла
до римлян:
“Смерть
панувала від
Адама аж до
Мойсея”
(Рим. 5:14)*

*Петро
знеславив
Симона — коли
Симон хотів
змагатися
з ап. Петром
в чудодійстві
і піднявся
в повітря, то
був скинутий
на землю
і розбився*

ЗМІСТ

Від видавництва	5
Андрій Содомора. На стежці до вагантів	7
Мирон Борецький. Художній світ поезії вагантів	13
Розділ перший. ЖИТТЯ ТА ЗВИЧАЙ ВАГАНТІВ	31
Розділ другий. РАДОЩІ ЖИТТЯ Й ПИТТЯ	67
Розділ третій. РАДОЩІ Й МУКИ КОХАННЯ	103
Розділ четвертий. ПРИРОДА І ЛЮБОВ	149
Розділ п'ятий. ЖИТТЯ ТА СВІТ	177
Розділ шостий. ЖИТТЯ ТА КЛІП	231

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЄ ВИДАННЯ
Серія "Ad fontes – До джерел"

ПОЕЗІЯ ВАГАНТІВ

Латинською та українською мовами

Вибір поезії

Мирона Борецького

Переклад

Мирона Борецького та Андрія Содомори

Розробка оформлення серії Богдан Пікулицький

Розробка шрифту Наталія Казакова

Редактор Наталя Ступко

Художні редактори Віктор Лазненко, Ігор Шутурма

Комп'ютерне верстання Ірина Сімонова

Коректори Ольга Тростянчин, Божена Павлів

Коректор тексту латинською мовою Ростислав Паранько

Здано на складання 31.03.2006. Підписано до друку 15.11.2007.

Формат 60x108¹/₁₆. Папір офс. Гарнітура Journal.

Умовн. друк. арк. 19,8. Умовн. фарбовідб. 41,44. Обл.-вид. арк. 20,00.

Наклад 2000 прим. Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 2980.

Вид. № 27. Зам. № 507-7

Державне підприємство «Всеукраїнське спеціалізоване видавництво "Світ"»

79008 Львів, вул. Галицька, 21.

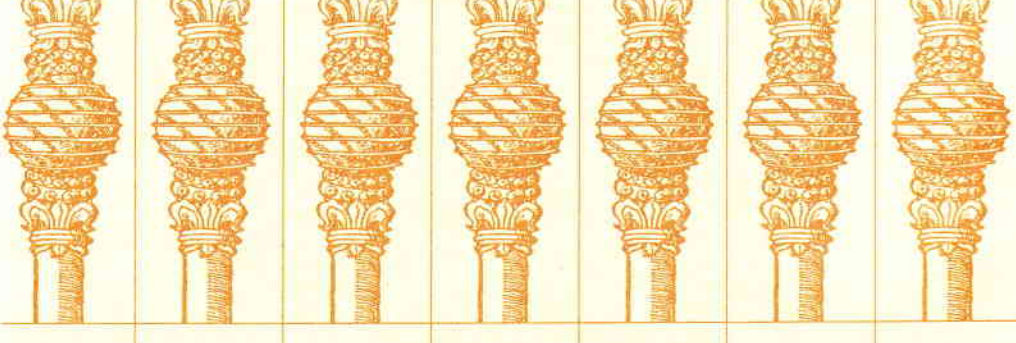
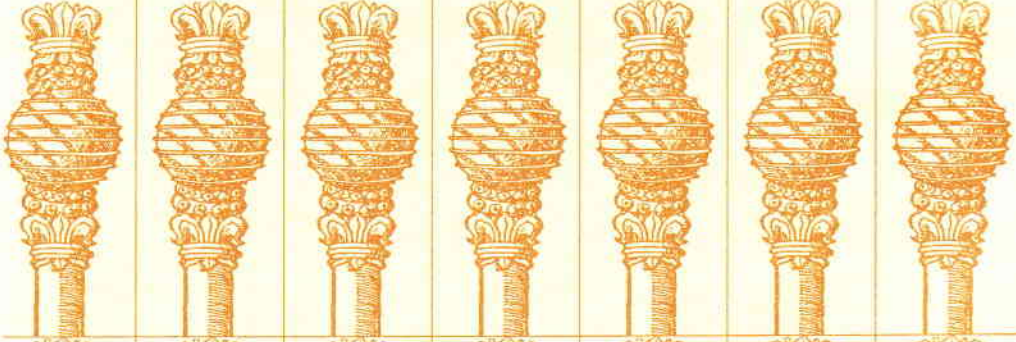
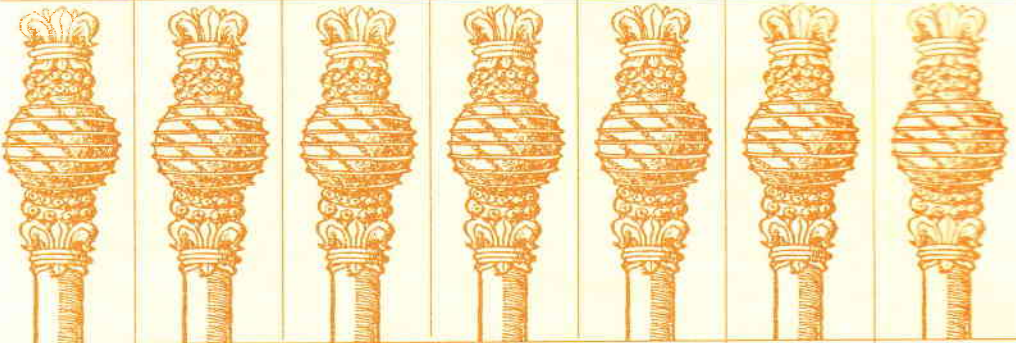
www.dsv-svit.lviv.ua

e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано на ВАТ «Львівська книжкова фабрика "Атлас"»

79005 Львів, вул. Зелена, 20

17

В латиномовній
поезії XII–XIII століть
пісенна лірика вагантів —
самобутнє явище,
що мало вплив
на розвиток
європейської поезії.
З піснями вагантів
тісно пов'язана
творчість українських
мандрівних дяків,
студентів-спудеїв
та кліриків.
Лірика вагантів
зацікавить українського
читача не лише
як екзотична сторінка
європейської поезії,
але також як джерело,
що живило
й українську
демократичну поезію.